3 1761 04231 0128

Kjellen, Rudolf
Politiska handbocker

JC
263
K56
v.3
c.1
ROBA

RUDOLF KJELLÉN

POLITISKA HANDBÖCKER

· III ·

STATEN SOM LIFSFORM

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

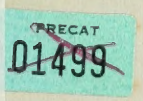

116.

116

RUDOLF KJELLÉN

POLITISKA HANDBÖCKER

III

STATEN SOM LIFSFORM

STOCKHOLM · HUGO GEBERS FÖRLAG

ISAAC MARCUS'
BOKTRYCKERI-
AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1916

TILL

PONTUS FAHLBECK

FÖREGÅNGSMANNEN

MED TACKSAMHET
OCH TILLGIFVENHET

FÖRORD

Denna bok är tills dato mitt huvudarbete, som ger sammanhang åt mitt splittrade verk på skilda områden af teoretisk och praktisk politik. I dess grundtanke löpa de spridda studierna samman som bäckar och biflöden i en huvudfåra och vinna enheten af en gemensam, fast genomförd statsåskådning. Därmed betecknar den ett väsentligt steg fram mot det mål, dit jag som vetenskapsman innerst syftat: ett politikens system.

Det första svaga steget på den vägen innehålles i en tidningsartikel om »Politiken som vetenskap», publicerad i början af år 1901; härnedan meddelad som bilaga. Närmast följde, som ett slags praktiska experiment, de studier öfver statens högsta positiva uppenbarelser, hvilka sammanfattades i arbetet om »Stormakterna», första upplagan 1905; förordet därtill innehåller redan in nuce hela den nya statsläran. Därpå upptogs det teoretiska problemet till direkt behandling, på offentliga populärvetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola höstterminen 1908, och för denna framställning valdes till rubrik »Staten som lifsform, konturer till en empirisk statslära».

Nya etapper i denna teoretiska och systembyggande verksamhet innehållas i »Stormakternas» andra upplaga 1911—1913 (särskildt förordet till del IV), vidare i »Till

kritiken af Stormakterna» 1913 (i Festskrift till Hugo Geber), »Samtidens stormakter» 1914 och »Världskrigets politiska problem» 1915: till dess principerna slutgiltigt utformades i föreläsningen om »Statskunskapens objekt», med hvilken jag i maj 1916 tillträdde den Skytteanska professuren vid Uppsala universitet. Denna föreläsning (sedermera särskildt tryckt i Statsvetenskaplig Tidskrift) ingår nu som inlednings- och första kapitlet i denna bok. Men äfven den, liksom hela närvarande framställning, hvilar i grunden på 1908 års föreläsningar, som beteckna min definitiva brytning med den juristiska statsåskådningen. Ehuru i alla stycken ånyo genomtänkta och mångfaldigt fördjupade, ligga alltså dessa föreläsningar till grund för den publikation som nu, med bibehållande af deras rubrik, söker en större allmänhet.

Detta ursprung har framhållits här äfven för att i någon mån förklara den understundom mycket »kursiva» form, i hvilken undersökningen framträder. Jag döljer icke för mig, att den rätt illa motsvarar hvad man i allmänhet inlägger i begreppet »handbok»; snarare träffar den in på hvad vi i skolan kallade »läsebok», i direkt motsats mot läro- och handbok. Om jag det oaktadt (i enlighet med förläggarens önskan) nu låtit framställningen i denna sin ursprungliga, fria form ingå i serien af »politiska handböcker», så söker detta sitt rättfärdigande i själfva grundtankens allsidiga och konsekventa genomförande; ur den synpunkten att det är kärnans fasthet mera än skalets, som konstituerar väsendet i en vetenskaplig lärobok.

Om denna synpunkt här får anses tillämplig, så skall måhända den friare formen befinnas tjänlig för ett annat

ändamål, som icke mindre än det vetenskapliga åsyftats med närvarande arbete liksom med mitt hela verk. Det afser att vara en introduktion i en värld, som för allt för många af mina landsmän är främmande: nämligen den omgifvande politiska verklighetens. Vi hafva som folk benägenhet att skatta åt ett slags idealism», som i grunden föga annat är än ett öfverkultiveradt eller trött släktes böjelse att drömma sig bort från en besvärlig och oskön verklighet. Länge nog och tillräckligt hafva vi offrat på sådana altaren. Det är tid att vakna. Det börjar blifva en fråga om lif och död att icke längre bära fagra bindlar för ögonen i en tid, som är hård mot alla men hårdast mot blindbocken. Därför är det en enkel och bjudande medborgerlig plikt för hvar och en, som har ögon att se, att vittna om det han ser. Men då bör icke heller vittnesmålets tillgänglighet utåt försvåras genom den abstrakta och alltigenom skematiska formbehandling, som anses tillhöra en äkta vetenskaplig handbok.

I systematiskt hänseende vill sålunda denna bok endast undangöra grofarbetet: fastslå indelningsgrunden och uppdraga ramen. En närmare utbyggnad af systemet inom denna ram må ankomma på ett fortsatt arbete af experimentell natur. På de konkreta statsbilderna må systemet pröfvas, innan det ur dem definitivt abstraheras. Liksom arbetet om stormakterna gått före denna bok, så är meningen, att ett arbete om fädernestaten (Politiska handböcker IV) skall gå före den slutliga affattningen af systemet.

Uppsala i november 1916.

Rudolf Kjellén.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SID.

Inledning om statskunskapens självbesinning ..... 1—8

Den politiska vetenskapens tillbakasatta ställning i svensk folkuppfostran 1
Anledningarne därtill 2
Uppfattningen af staten som uteslutande rättssubjekt 3
Sammanhang med "Manchesterläran" 6
Reaktionen i statspraxis 7
Nödvändigheten af en vidare teori 7

I. *Statens allmänna väsen* ..... 9—38

Erfarenhetsanalys n:r 1: det "invärtes" statsbegreppet 9
Staten som rättssubjekt 10
Staten som hushåll och samhälle 11
Erfarenhetsanalys n:r 2: det "utvärtes" statsbegreppet 17
Staten som rike och folk 20
Statskunskapens rätt till detta studium 23
Statens organiska enhet 30
Systemet och undersökningsplanen 36

II. *Staten som rike* (geopolitik) ..... 39—75

Rikets integrerande i staten 39
Olika rikstyper: stad och land 42
Statens "lifegenskap" under riket 44
Den organiska uppfattningen: statens kropp 47
Folkrättsliga och politiska konsekvenser 48
Den geografiska individualiteten 53
Naturliga gränser, olika typer 53
Naturgebit och dess typer 57
Lösningen af riksproblemet 60
Statens återverkan på riket 61
Statens förgänglighet och rikets odödlighet 62
Den privata äganderättens problem 64
Speciell geopolitik: inflytelser af rum, gestalt och läge 66
"Lägeförvandlingar" och "historiska sidor" 71

SID.

III. *Staten som folk* (etnopolitik) ..... 76—124

Folkets samband med staten 76
Folkets samband genom tiderna 79
Lojalitet och nationalitet 82
Nationens problem: den genealogiska, den lingvistiska och den psykologiska lösningen 84
Den biologiska lösningen: en etnisk individ 92
Nationerna som naturväsen 95
Deras uppkomst 97
Deras mognad: nationalitetsprincipen 101
Dess vedersakare och borgesmän 107
Nationalstatens inre nödvändighet 112
Rasproblemet 115
Speciella problem från nationalitetens grad och art, från det fysiska omsättningsförloppet och från det matematiska förhållandet mellan rike och folk 119

IV. *Staten som hushåll, samhälle och regemente* (ekonomipolitik, sociopolitik, regementspolitik) ..... 125—160

Hushållets begrepp och olika typer 125
Autarkiens begrepp och praxis 129
Statens självbevarelsekamp på ekonomiskt område 134
Samhällets begrepp och successiva typer 137
Det naturliga samhället och socialiteten 143
Statsuppgifter i den sociala striden 145
Regementets begrepp 147
Dess rötter i jorden 149
Personlighetskrafvet (den allmänna rösträtten) 151
Den naturliga representationen 153
Lojaliteten och därmed sammanhängande statsuppgifter 156
Tidsanda och nationalanda i regementet 158

V. *Staten under lifvets lag* ..... 161—178

Statens förgänglighet 161
Statens födelse: primär och sekundär process 162
Upptagande i statssamfundet 165
Statens död: nationalitetens psykiska uppluckring (Polen) och nationens fysiska undergräfning (Rom) 168
Nödvändighet och frihet i statslifvet 174

SID.

Afslutning om statens ändamål ..... 179—183

Icke individernas välgång utan nationens 179

Materialism och idealism i statsläran 181

Återgång till naturen 182

Icke lyckan utan personlighetens fullkomning 183

Bilaga: *Om politiken som vetenskap* ..... 184—188

Inledning
om statskunskapens självbesinning.

Den politiska vetenskapens tillbakasatta ställning i svensk folkuppfostran. — Anledningar därtill. — Uppfattningen af staten som uteslutande rättssubjekt. — Sammanhang med "Manchesterläran". — Reaktionen i statspraxis. — Nödvändigheten af en vidare teori.

»Det finnes i hvarje vetenskaps utveckling ett moment, hvari den stannar liksom för att hämta andan och besinna sig, hvari självprövningen inträder och en uppgörelse måste komma till stånd. I det ögonblicket kommer metoden upp i diskussionen».

Med dessa ord har en finsk forskare nyligen börjat en undersökning af »etnologiens problemställning».[1] De hafva giltighet icke mindre för statskunskapen. Äfven denna vetenskap höfves förvisso en självbesinningens stund, då eftertanken söker sig tillbaka till själfva problemställningen, till vetenskapens utgångspunkt och föremål. Och en bestämd aning säger oss, att denna stund är inne just nu, då den stora allmänna krisen inför all världen manifesterat en kursstegring på själfva statstanken gent emot den individuella intressesfären.

Praktisk-pedagogiska synpunkter inspela här vid sidan af den rent kunskapsteoretiska. Det är ett ofta hördt tal — för att icke säga en erkänd sanning — att politisk begåfning icke tillhör de dygder hvarmed en frikostig natur utrustat vårt svenska folk. Vi behöfva icke blicka längre bort än till Öresunds andra strand för att kännas

[1] Wikman i *Nya Argus* 16/3 1916, s. 53.

vid vår svaghet i detta stycke. Den är för öfrigt i släkt med den bristande fallenhet för köpmannayrket, som man lika allmänt påpekat hos oss; bakom båda ligger nämligen, som gemensam rot, ett föga utveckladt sinne för psykologiska realiteter. Vår historia har alltså varit rikare på krigshjältar än på statsmän; och äfven sedan de förres släkte dött ut af brist på efterfrågan, så synes de senares icke hafva nämnvärdt förökats.

Är det en tillfällighet, att det politiska studiet också är så tillbakasatt i vår undervisning? Står icke detta i korrespondens, såsom både verkan och orsak, med det antydda nationaldraget? I alla händelser är det ett påfallande faktum. Länge såg det ut, som om den specifikt medborgerliga kunskapen hos oss ansågs falla alldeles utom skolans verksamhetsfält, och ännu efter 1906 års Kung. angående studiet vid realskolan har den ingen annan plats än i en bakficka på historieundervisningen. På universitetsstadiet är dess emancipation genomförd i organisationen, men knappast i rangen: då 1907 års Stadga om filosofisk ämbetsexamen inrättar en öfverklass af s. k. huvudämnen, så finna vi där historien jämte 6 språk och 6 naturvetenskaper, men icke statskunskapen. Säkerligen skall det en gång framstå som ett bokstafligen klassiskt exempel på den mänskliga ofriheten gent emot traditioner, att man sålunda ännu på 1900-talet i vårt land — i samma ögonblick då man beredde sig att genom den allmänna rösträtten draga in hela folket i omedelbart ansvar för sina öden -- ansett kännedomen om det afdöda *grekiska* språket viktigare för en svensk lärarebildning än kännedomen om den politiska värld, som lefver omkring oss, och om våra egna samhällsformer. Det är så, som nationella svagheter konserveras i stället för att öfvervinnas.

Nu är tydligt, att vår vetenskaps tillbakaskjutna plats också sammanhänger med en viss misstro mot teorier om statslifvet, naturlig i en demokratisk tidsålder. På

intet område är tiden så obenägen att erkänna den store fritänkarens ord och erfarenhet: tänka fritt är stort, tänka rätt är större! Det ligger ju nära till hands att hos vetenskapen misstänka anspråk på att tänka rätt i ämnen, där tiden framför allt vill tänka och handla fritt.

Men om statskunskapen alltså icke kommit till sin fulla rätt vare sig som bildningselement i den allmänna folkuppfostran eller som led i den akademiska examensordningen, så ges därtill måhända ännu en anledning utanför de folk- och tidspsykologiska egenheterna. Denna anledning ser jag i den officiella uppfattningen af vetenskapens eget objekt och den därefter lämpade organisationen af denna undervisning.

Enligt denna uppfattning är staten primärt och principiellt ett *rättssubjekt;* hvad som konstituerar dess begrepp är författningen och intet vidare; kunskapen om staten blir följaktligen en ren och exklusiv författningskunskap. Nu är emellertid detta ämne redan akademiskt företrädt, inom den juridiska fakulteten, af statsrätten. Den humanistiska statskunskapen har sökt en boskillnad och velat markera en egenart genom att placera sitt perspektiv i den historiska utvecklingen eller de metafysiska begreppen; men därmed har den endast råkat in på tvänne andra vetenskapers legala domäner, historiens och (den praktiska) filosofiens. Som en hybrid mellan dessa tre, en ren mellan- och öfvergångsform, utan egen medelpunkt och utan naturliga gränser åt någondera sidan, har statskunskapen alltså frestat en vansklig tillvaro inom den vetenskapliga societeten. Är det då underligt, om den i den bildade opinionen icke lyckats tillvinna sig den uppmärksamhet, som med rätta förbehålles endast självständiga vetenskaper med ett eget föremål och egna metoder? En sådan statskunskap kan icke locka allmänheten och de studerande med hela kraften af det bildningsvärde, som borde förväntas i dess stora objekt; den måste tvärtom

genom sin abstrakta och formalistiska läggning direkt stöta ifrån sig ett folk, till hvars karaktär, enligt en kännare som G. Sundbärg, också hör en utpräglad motvilja mot rätthafveri och allt juristeri.

Det bör sålunda konstateras, att den traditionella uppfattningen af vetenskapens eget föremål icke varit ägnad att här i landet ge statskunskapen hvad densamma tillhörer. Innan vi emellertid tillräkna vetenskapens egna inhemska förvaltare detta ansvar som egen skuld, böra vi icke förgäta, att de i detta fall endast representerat den allmänna uppfattningen äfven i de s. k. stora kulturländerna. Att staten är ett rättsligt faktum och kunskapen om staten följaktligen en rättsvetenskap, det har hört med bland dessa af hela tidsmedvetandet upptagna föreställningar, hvilka man länge icke ens diskuterar därför att de förefalla självklara. Vi stå inför en universell — och icke bara nationell — fördom.

Sålunda se vi Jellinek, tidens tongifvande auktoritet på området, år 1900 i sin »Allgemeine Staatslehre» beteckna uppfattningen af staten som primärt rättssubjekt såsom den »numera härskande»; och i sitt lika benämnda arbete af 1901 finna vi Richard Schmidt framställa det som en vinning redan att man börjat närmare beakta lagskipning och förvaltning i en vetenskap, som hittills allt för ensidigt sysslat med bara författningsrätt. Hela diskussionsämnet »Staat und Gesellschaft», öfver hvilket sådana massor af tysk trycksvärta flutit, hvilar ju på förutsättningen af ett motsatsförhållande, där staten betecknar rättssamfundet par préference, hvadan dess innersta karaktär afspeglar sig i namnet och begreppet *rättsstat*. Rudolf Gneist's klassiska undersökning af »Der Rechtstaat» 1879 är den klaraste exponenten af denna åskådning. Som en praktisk tillämpning däraf finna vi ock icke sällan »rätts- och statsvetenskaper» sammanförda i en och samma universitetsfakultet, så redan i Stockholm (jfr vår »Accessions-

katalog») och Köpenhamn och alldeles särskilt i den österrikisk-ungerska akademiska organisationen.[1]

Bakom denna grundåskådning åter igenkänna vi en af de mäktigaste traditioner som någonsin bestämt en vetenskaps utveckling, nämligen naturrättens med dess juristiska »fördragsteori»; och själfva kärnpunkten, identifieringen af stat och författning, kan spåras tillbaka genom MACCHIAVELLI och CICERO[2] ända till ARISTOTELES, vår vetenskaps fader. Det är således här frågan om ett betraktelsesätt med mera än 2000-åriga anor. Men att det just inemot våra egna dagar gjort sig särskildt starkt gällande, det finner en alldeles direkt förklaring i ett förhållande bortom den vetenskapliga traditionen, nämligen statslifvets faktiska gestaltning.

Huru gärna vi än vilja tänka oss vetenskapen i oberördt majestät ofvanom tidsströmningarna, kunna vi nämligen ej sluta blickarna för dess faktiska beroende af dem. De krafter, som där bestämma, ligga i alla händelser för bredt och för djupt för att i afgörande mån låta sig af vetenskapen dirigeras. Ur stånd att fylla generaldirektörens roll resignerar den politiska vetenskapen då gärna till registratorns. Sådan staten i samtiden är, sådan frestas därför statsvetenskapen att blifva: en apologi för det till-

[1] Vid en flyktig blick i universitetskalendern *Minerva* har jag funnit denna uppdelning vid ej mindre än 10 högskolor inom den Habsburgska monarkien, nämligen Wien, Graz, Innsbruck, Klagenfurt, Czernovitz, Krakau, Budapest, Agram och de två i Prag. Detsamma är fallet vid Freiburgs, Münsters, Würzburgs och Strassburgs universiteter i Tyskland. München har en "staatswirthschaftliche" fakultet, och Tübingen har först år 1882 omdöpt en så benämnd till "staatswissenschaftliche", se GEORG v. MAYR, Geschichte und Gliederung der Staatswissenschaften, 1906, ss. 58 f., 119, jfr hans "Rektorats-Rede" $^{6}/_{12}$ 1913 ("sozialwissenschaftliche").

[2] Det klassiska stället i MACCHIAVELLI's "Il principe" innehåller att "alla stater *äro* republiker eller furstendömen", accenten sålunda lagd på deras författningsform. Likaså har CICERO's "status rei publicæ" — det terminologiska ursprunget till Macchiavelli's och nutidens "stat" — afseende primärt på det rättsliga tillståndet.

fälligt realiserade statsidealet snarare än en ren spegel af själfva statsidén. Men desto nödvändigare är det då, att den åtminstone icke stannar efter sitt eget föremål i dess utveckling.

Det är ett imponerande skådespel att se statsmaktens idé vandra genom tiderna, än bredande sig ut öfver den enskilda intressesfären, än dragande sig tillbaka för den, i en mäktig rytmik hvars böljeslag i det hela sammanfalla med den allmänna världshistoriens. Vi se den således svälla ut i den europeiska antikens starka statsmedvetande för att sedan tunnas af i medeltidens korporationsväsende, åter kulminera i den absoluta monarkiens tidsålder och åter deprimeras i den liberala individualismens, som satte sin prägel på det 19:e århundradet. *Hemligheten med vår officiella uppfattning af statskunskapen är nu den, att vi alltjämt bevara den teoretiska anpassningen till sistnämnda manifestation af statsidén.*

Ty den berömda Manchesterskolan — »the minimisers», med rötter i Locke och Kant — ville verkligen i staten icke se mera än en »leverantör af rättsskydd» och en garant af rättsordningen. Denna stats uppgift var uttömd i och med häfdandet af den formella rätten; sedan ankom det på individerna att vara bärare af den positiva utvecklingen. En sådan stat blir ju i verkligheten föga mera än ett juridiskt-administrativt faktum, en »butter och ohöflig herre bakom en lucka», enligt Anatole France's definition (i »Bergeret i Paris»).

Kan man förneka, att denna definition i viss mån träffar in äfven på vår svenska stat under det senare 1800-talet? Ett starkt och ödesdigert vittnesbörd i den riktningen ger Norrlands ekonomiska historia under denna tid, med sin statsomsorg om äganderätten äfven i dess missbruk; ett annat lämnar den juridiska fakultetens långa faktiska monopol på rekryteringen af våra ämbetsverk. Sammanhanget ligger i klar dag: när statens verksamhet i det stora hela inskränker sig till att efterse att allt går i god

ordning efter gifna författningar, då blir ju utbildningen till statens tjänst ett författningsstudium och föga mer. Att tjäna staten, det är att tjäna rätten, och därmed punkt.

I denna statspraxis med dess ensidigt formaljuridiska syn på statsuppgifterna se vi nu den förnämsta, eller åtminstone närmast liggande, förklaringen till den statsvetenskapliga teoriens begränsning, då den i studieorganisationen gjorts analog med författningskunskap. Därför att vår stat i verkligheten haft sin verkningskrets så öfvervägande inriktad på rätten, därför blef vår statsvetenskap en rättsvetenskap. Vi se en kunskapsteoretisk frukt på samma träd, som på en annan gren burit latifundiebildningen i Norrland och på ännu en den så mycket öfverklagade formalismen i våra ämbetsverk.

Tilläfventyrs ägnar sig denna sammanställning — som af den förutsättningslösa eftertanken icke lär kunna jäfvas — att öppna ögonen för den praktiska vådan af ett sålunda begränsadt perspektiv. Medvetandet därom har också vaknat hos den praktiska politikens män och tagit sig uttryck i en allmän reaktion mot Manchesteridealet på statslifvets område; sålunda har hos oss staten genom ny Norrlandslagstiftning 1906 allvarligt inkräktat på det enskilda rättsområde som den förut varit så angelägen att skydda, och 1908 bragtes officiellt på dagordningen en reform i ämbetsmannautbildningen på bredare bas än den enbart juridiska (en »statsvetenskaplig examen»). Det är blott ett moment i samma allmänna tidsrörelse, om nu här skall fästas uppmärksamheten direkt på behofvet af en reformerad statsvetenskap: icke längre stängd inom Manchesters horisont, icke längre blickande tillbaka till ett gånget tidehvarf, medan den västerländska statsutvecklingen själf är i färd med att manifestera ett nytt och rikare innehåll.

Har man en gång fått detta sammanhang i sikte, då kan man icke heller undgå slutsatsen: vår traditionella

statsvetenskap måste *slås ut,* liksom en ring som blifvit för trång för det finger den skall omfatta. Den måste detta för vetenskapens egen skull, för att icke blifva allt för grå en teori inför det lifvets gröna träd i hvars skugga den sitter. Den måste det äfven för folkets skull, som i mera än vanlig grad och särskildt i denna tid är i behof af detta bildningselement. Den allmänna rösträttens Sverige har icke längre råd att undvara en tidsenlig politisk uppfostran.

FÖRSTA KAPITLET.

Statens allmänna väsen.

Erfarenhetsanalys n:r 1: det statsrättsliga statsbegreppet. — Staten som rättssubjekt. — Staten som hushåll och samhälle. — Erfarenhetsanalys n:r 2: det folkrättsliga statsbegreppet. — Staten som rike och folk. — Statskunskapens rätt till detta studium. — Statens organiska enhet. — Systemet och undersökningsplanen.

Statskunskapens självbesinning har ledt till insikt om behofvet att vidga vetenskapens cirklar. Nästa fråga blir: i hvilka riktningar? Frågan föranleder en direkt och skärpt observation på vetenskapens objekt ända från begynnelsen.

Undersökningsmetoden erbjuder sig här af sig själf. Ur metafysikens labyrint har man omsider räddat sig ut med den lärdom som BORNHAK — visserligen själf ännu bunden vid det rättsliga perspektivet — 1896 i sin »Allgemeine Staatslehre» uttrycker så, att staten skall »icke förnuftsenligt konstrueras, utan empiriskt fattas». Det är klarhet öfver verkligheten, och inga logiska konstruktioner, som tiden begär af vår vetenskap. För detta ändamål ligger intet närmare än att rådfråga erfarenheten i det hvardagliga lifvet och de allmänna föreställningarna rundt omkring oss. Staten må själf genom sitt uppträdande vittna om sitt väsen.

Hvilken erfarenhet har alltså en medborgare af sin stat? Det första intrycket blir rent negativt: han har öfverhufvud ingen erfarenhet alls. Hans hvardagsarbete sker utan beröring med staten. Han ser den ej. Och

dock är den ständigt närvarande som luften: han inandas den i rättsordningen, som hägnar hans fredliga gärning. Vill han alltså se staten, så finnes det ett säkert sätt, nämligen att göra ett ingrepp i rättsordningen; då träder staten fram liksom ur bakgrunden, där den legat dold, med bestämda organer och institutioner till hans näpst, polisväsen, domstolar, fängelser. Och det hjälper icke att spjärna emot, det endast förvärrar hans sak; staten har makt- och tvångsmedel, mot hvilka hans motstånd brytes som ett rö.

Detta är alltså den första skepnad, i hvilken staten visar sig för individen: en tvångsmakt, begränsande hans fulla frihet. Från andra sidan sedt betyder detta tillika ett skydd mot andra individers öfvergrepp. Men i bägge fallen vakar staten öfver en bestämd rättsordning ofvanför individernas tillfälliga behag. Icke direkt för individens skull utan för denna rättsordnings skull ingriper den tvingande eller skyddande på individens frihetssfär. Objektivt sedt framstår den här uppenbart som en *vilja* och en *makt:* en vilja, som vet hvad den vill, och en makt, som kan hvad den vill — en vilja till rättsordningens bevarande, en makt därtill genom särskildt utrustade organer. Som en sådan stor och tyst och maktägande vilja finnes staten bakom den enskildes hvardagsgärning, kringgärdande densamma med en fast mur av rättsregler, i samfundsordningens och samhällsfridens namn.

Den första egenskap hos staten, som vi alltså på empirisk väg lära känna, är ägnad att styrka uppfattningen af densamma som ett rättssubjekt. Utan tvifvel vakar den öfver rättstillståndet och verkar i rättens form, med rättens medel. Vi konstatera detta och fortsätta kollationeringen med hvardagslifvets erfarenheter.

Det skall då snart visa sig, att staten icke alltid förhåller sig passiv gent emot den enskilde. Det ges tillfällen (af mer eller mindre periodisk art), då den själf, af eget uppsåt utan utmaning från hans sida, uppsöker

honom med fordringar och kraf. En gång om året kommer den sålunda till alla medborgare i besittande ställning och begär en del af deras välfångna egendom för sin räkning, i s. k. kronoskatt. En gång i lifvet (med tillhöriga recidiv) kommer den till allt välskapadt mankön och afbryter dess privata verksamhet med uppfordran till vapenöfningar. I rent extraordinära fall lägger den, som krigsherre, beslag på den vapenföres hela tillvaro ända till själfva lifvet. Vi återfinna här den målmedvetna viljan och makten, nu stegrad till herravälde öfver medborgarnas egendom, arbetstid och lif. Vi erfara tillika, att staten behöfver penningar och yttre försvarsmedel. Härmed är dock ännu icke ramen sprängd kring rättskaraktären; ty dessa kraf kunna ju direkt deriveras ur vakten kring rättstillståndet mot yttre och inre fridstörare — polisapparaten och försvarsväsendet hafva uppenbarligen äfven en finansiell sida. Men vi skärpa nu iakttagelsen ytterligare. Och då faller vår uppmärksamhet på ett område, där den enskilde kan söka och finna stöd hos sin stat alldeles utanför rättssfären.

I själfva verket vimlar det omkring oss af fall, där staten går individen tillhanda med råd och dåd, ända till penninghjälp: vid bildande af egna hem, utdikning af mossar, anläggning af vägar, yrkesutbildning genom resor, för att här taga några exempel på måfå ur den moderna statens dagordning. Det måste frappera, att staten här visar sig intresserad för individens gärning utan att något sammanhang längre kan påvisas med den formella rätten eller samfundsordningen. Och detta intresse stannar ingalunda vid individens materiella välgång. Genom att (helt eller delvis) öfvertaga folkuppfostran i alla instanser framträder staten med stora andliga kulturintressen. Hela kulturlifvet visar sig till sist falla inom dess horisont, långt bortom rättens gränser.

Vi hafva nu kommit därhän, att vi kunnat hos staten diagnosticera intresse för medborgarens välbefinnande och

det nationella arbetet i hela dess vidd. Gifvetvis kan nu äfven detta intresse antaga besvärande former för den enskilde; staten kan t. ex. stänga honom vägen, så att han icke kan komma den förbi med sina planer utan att först ha inhämtat dess samtycke, i formen af s. k. koncession. Här gäller ånyo, att staten icke handlar blott för individens skull och på hans anfordran. Den fullföljer uppgifter ofvanför hans; den stöder honom endast i den mån hans verksamhet gagnar dessa högre uppgifter.

Men på sitt eget plan visar den ett afgjordt intresse för all slags utveckling. Ju närmare vi komma våra egna dagar, desto mera faller detta drag af statsverksamheten i ögonen. Allt mera se vi staten själf gå i spetsen, med egna initiativ i handels- och annan närings-, ja öfver hufvud i all kulturpolitik. Allt mera gör den sig bred på det vidsträckta område som tyskarna kalla »soziale Fürsorge»: förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare har längesedan upphört att vara parternas ensak. Allt mera engagerar den sig tillika själf och direkt i ekonomiska företagareroller. Hela stora områden af det nationella arbetet hafva sålunda förlagts inom dess ordinarie verksamhet: den bedrifver en mer eller mindre monopoliserad förvaltning på så viktiga samfärdselfält som post och telegraf, den bygger järnvägar och sköter driften på dem, köper vattenfall och monterar dem. I denna tid af allmänt stegrad affärsverksamhet har staten själf i mångt och mycket iklädt sig en affärsmans skepelse.

Här är att märka, att staten af gammalt haft affärsuppgifter, försåvidt den med direkt äganderätt innehaft och brukat »domäner» af olika slag. Denna förvaltning har emellertid principiellt haft en statsfinansiell natur liksom beskattningsrätten; den har tjänat som fast ekonomiskt underlag för den dominerande statsuppgiften att bevara rättstillståndet. Men den moderna statens jord- och skogs- och berg- och vattenpolitik går långt utanför sådana syften; dess synpunkt är den nationalekonomiska, dess

synfält omfattar hela samhället och hela landet. Slutligen ha vi nu i kriget fått bevittna, hurusom staten slagit under sin reglering och kontroll så godt som alla sidor af det ekonomiska och sociala lifvet; och man lär mycket misstaga sig, om man tror att denna stegring upp emot patriarkaliskt förmynderskap skall alldeles försvinna med kriget.

Den bild af staten, som sålunda möter oss i den omgifvande verkligheten, är mycket olik den äldre liberalismens ideal af en stat som endast konserverade rätten, medan individerna skötte framsteget. Vår moderna stat är själf en progressistisk kraft och af alla den ojämförligt största. Slutsatsen för vår undersökning ger sig nu omedelbart och utan jäf: *statskunskapen måste bereda rum för statens egenskap af social och ekonomisk kraft bredvid dess egenskap af rättskraft.* Vi kunna icke längre stanna vid motsatsen mellan »Staat» och »Gesellschaft», sedan tiden och lifvet själft antikverat den; vi måste för statskunskapens räkning söka en utgångspunkt, från hvilken detta »Gesellschaft» framstår äfven som ett innehåll i staten, ett nytt element i dess väsen — eller två, om vi särskilja den ekonomiska och den rent sociala sidan (nedan s. 138) — bredvid rätten. Detta är den första hufvudriktning, i hvilken vår vetenskap måste utvidgas.

Det torde omedelbart falla i ögonen, hvilket stort framsteg härmed är taget i förståendet af den politiska verkligheten. Det är som om staten själf växte och rundade sig för vår syn, i samma mån dess rättsskelett sålunda fylles med socialt kött och blod. Den materialiseras, blir mera konkret, och på samma gång äfven mera komplicerad: den visar sig ju icke längre lyda rättsbildande krafter allena, den står under ekonomiska och sociala lagars inflytande tillika.

Detta betraktelsesätt kan numera, åtminstone för det rent sociala elementets del, sägas hafva slagit igenom i

själfva Tyskland, den statliga spekulationens förlofvade land, där det juristiska betraktelsesättet — väl icke utan sammanhang med mångstateriet, som bjuder ett så rikt material till rättsliga distinktioner — haft sin härd. Visserligen häfdas de juridiska fiktionerna ännu i det sista af en auktoritet som LABAND, men det är snart ett halfsekel sedan denna lära fick sitt första allvarliga mothugg af GIERKE, då han satte den sociala samordningen i »Genossenschaft» som statens essentiale vid sidan af den politiska underordningen i »Herrschaft». Att segern lutar åt det senare hållet, synes klart, om vi jämföra 1870-talets tongifvande statslära, BLUNTSCHLI's, med den 30 år yngre JELLINEK's. För den förra är författningen statens kropp gent emot statsviljan som själ och statsämbetena som lemmar, medan de sociala företeelserna betraktas som statens yttre förutsättningar eller »grundvalar i människonaturen». För Jellinek är staten icke uteslutande ett rättsinstitut, utan »närmast en historisk-social bildning»; den »sociala bildningen» och den »rättsliga institutionen» äro tvänne skilda sidor i dess väsen, hvadan vetenskapen om staten sönderfaller i en »social statslära» och en »statsrättslära» [1]. Jellineks inflytande synes hafva varit afgörande för denna dualistiska statsläras genombrott; här må ytterligare endast hänvisas till GEORG v. MAYR's åtskillnad 1906 och 1913 mellan den sociologiska synpunkten, som sysslar med statens »materiella utvecklingslif», och den juristiska, som sysslar med statslifvets »formaliserade rättssekretioner», vidare till REHM's framställning 1907 af staten som ej blott »natürliche» och »geistig-sittliche» utan äfven »gesellschaftliche Erscheinung», samt senast till MENZEL's klara bestämning 1916, enligt hvilken

[1] Under den senare rubriken behandlar Jellinek sedan äfven de olika författningsformerna, hvilka af BLUNTSCHLI öfverhufvud icke granskas i "allgemeine Staatsrecht" utan i "allg. Staatslehre»; se Lehre vom modernen Staat, I, 1875, Bok 6, och JELLINEK's Staatslehre, tredje uppl. 1914, kap. 20.

statens konstruktion hvilar på tvänne faktorer, »genossenschaftliche und herrschaftliche Verbindung» — solidaritet jämte auktoritet [1].

Äfven i vårt land synes denna åskådning nu på väg att bryta igenom. Pontus Fahlbeck i Lund, med sina rika sociala intressen, är här föregångsmannen, visserligen mera genom sin produktiva verksamhet än sin metodologiska. Som ett klart uttryck för den ändrade synen är att anteckna läroboksförfattaren Nils Höjer's ord 1907: »det tyckes mig gifvet, att tiden nu är mogen att så utvidga den gamla statskunskapens begrepp, att den i sig innefattar äfven det ekonomiska samfundslifvet». I själfva verket är här endast fråga om en återgång till den ståndpunkt, som Hans Järta på 1820-talet gjorde så starkt gällande mot den inbrytande liberalismen; hans motivering för statens ingripande i frågan om »allmänna undsättningsanstalter» och om läroverken [2] har fått ny aktualitet i tidehvarfvet för »soziale Fürsorge». Vår framställning hittills drager således endast ut konsekvensen af redan befintliga tendenser inom den inhemska vetenskapen.

Här må nu särskildt observeras och starkt framhållas, att statskunskapens orientering åt det sociala hållet betecknar en begynnande emancipation från den rena juridiken. Jellinek (s. 125) har härom sagt några förträffliga ord, som icke böra saknas i vår framställning: »Den sociala synen på staten framställer sig som ett nödvändigt korrektiv på den juristiska. Rättsläran påstår, att den suveräna staten är öfverlägsen hvarje annan organiserad makt och underdånig ingen. Men de väldiga krafterna i samhällslifvet, ingalunda verksamma i en med-

[1] Menzel, Zur Psychologie des Staates, *Deutsche Revue* april 1916. I formuleringen skönjes tydligt inflytandet af Gierke.

[2] Se Wallengren, Hans Järta som politisk teoretiker, 1906, ss. 30—33. Uppsatsen "om allmänna undsättningsanstalter" finnes i Odalmannen 1823, kommittéreservationen "om Sveriges läroverk" i särskild skrift 1828, bägge numera i Forsell's edition af "Valda skrifter".

veten viljas form, dem är härskaren själf underdånig. Må juristen därför akta sig att förväxla sin värld af normer, som skulle behärska statslifvet, med detta lif självt! Alla de formal-juridiska föreställningarna om statsallmakt, hvilka i hypotetisk form hafva sitt goda berättigande, försvinna så snart man blickar bort från de juristiska möjligheternas värld och in i samhällets verklighet. Där härska de historiska krafterna, hvilka skapa och förgöra detta statens väsen i sig, som består på andra sidan om all juristisk konstruktion. Om detta väsen gäller hvad HEGEL uttalat med sitt geniala ord: för statens födelse, lif och död ges intet annat forum än världshistorien, som är världsdomen. Och dess normer äro säkerligen icke juristernas».

Så till vida betyder vår vetenskaps närmare anpassning till verkligheten tillika ett led i dess självständighetsutveckling. Vid närmare efterseende skola vi emellertid finna, att denna vinning åt ena sidan omedelbart åtföljes af nya risker åt den andra. Det sociala perspektivet räddar statskunskapen från att uppslukas af juridiken; men hurudan blir nu dess ställning till det sociala lifvets egen vetenskap *sociologien?* Hvar går här den naturliga gräns, som skall hindra vetenskaperna att uppgå i hvarandra? Med ungdomens djärfhet sträcker sociologien också redan ut sina händer för att hemföra statsbegreppet som välfånget byte till sig. Staten är i dess ögon, för att tala med GUSTAF STEFFEN 1906, »uteslutande ett slags samhällslif, ett bland de sätt vi använda att själsligt påverka hvarandra»[1]. Vi se också, huru HÖJER presenterar sitt

[1] STEFFEN, Sociala studier, III, 4. Genom att icke förneka statens karaktär af rättsordningens garant gör den nya vetenskapen sitt anbud än mera lockande. Staten är i denna framställning ett samhälle, ett territorium och en organisation (se kap. om "Statens väsen"). Jfr STEFFEN, Sociologi, IV, 1911, där statskunskapen tydligt karaktäriseras som en speciell samhällsvetenskap, särsk. ss. 546, 549, 552. Se vidare GUMPLOWICZ, Allg. Staatsrecht, 1897, och Grundriss der Soziologie, 1905, samt ANTON MENGER, Neue Staatslehre, 1904 (en socialistisk arbetsstat); jfr STIER-SOMLO, Politik, 1907, ss. 21, 53, 59 f.

vidare perspektiv under rubriken »samhällslära». Staten blir i denna tankegång ett underordnadt begrepp under samhället — en boning blott i samhällets större hus.

Med den tendens till exklusivitet, som gärna åtföljer nya åskådningar, är det här fara värdt, att hela statskunskapen sålunda kastar sig ur rättsvetenskapens ensidighet till samhällsvetenskapens motsatta öfverdrift. Att faran verkligen existerar, därom vittnar JELLINEK's intryck (Förordet) att blott sådana arbeten i statslära, som uppträda i socialpolitikens eller sociologiens modedräkt, nu för tiden kunna påräkna någon större uppmärksamhet. Det vill alltså synas, som om vi med denna utvidgning af horisonten endast kommit så att säga ur askan i elden: satt ett nytt och farligare vasallförhållande i stället för ett af de föregående, hvaraf vår vetenskap betungas i kunskapsteoretiskt hänseende. Och när vi sedan särskilja det ekonomiska lifvet från det sociala, så framträder ju i *nationalekonomien* ännu en farlig pretendent.

Redan detta resultat visar, att vår undersökning ännu icke hunnit till målet. Vi kunna icke stanna vid den Gierke'ska och Jellinek'ska tvåfalden, så välgrundad i observationen den än är. Vi måste fortsätta vår rannsakning af verkligheten för att efterse, om icke ur en ännu rikare och fullare mångfald en verklig enhet kan spira.

*

Vår undersökningsmetod har hittills stannat inomlands och betraktat det politiska lifvet därinne. Det återstår att rikta uppmärksamheten på politikens spel utanför, mellan länderna. Här ges tillfälle till ny kollationering med verkligheten, och som verklighetsvittne åberopa vi pressens uttryckssätt: där bör tidens allmänna föreställningssätt afspegla sig i trogen bild.

Här skall alltså företagas en direkt axplockning ur pressdiskussionen om ett utrikespolitiskt mellanhafvande:

icke för de faktiska notisernas eller de politiska omdömenas skull, utan för att i ordens reflex lära känna tidehvarfvets allmänna uppfattning af de i spelet uppträdande parternas natur. Att diskussionen gäller den förflutna Balkankrisen af 1908, är ju oväsentligt för det pedagogiska syftet, då de allmänna föreställningarna icke lära ha ändrat sig sedan dess.

Det börjar med en dundrande salva i *Standard:* »Österrike», heter det, »står nu som den beväpnade despotismens champion, som folkrättens förklarade fiende — att Turkiet lockats i bakhåll, öfverfallits och rånats på öppen landsväg af en bland Europas mest civiliserade makter, det är en oförlåtlig skandal». På andra håll sekunderas med anklagelsen, att Österrike »narrat Bulgarien att springa i förväg med sina dumma tilltag»; att det »framskuffat Bulgarien för att själf få en förevändning», att det »icke drar sig för att hänsynslöst öfverträda traktaterna och hota freden», hvarför det också själft »vidtager försiktighetsåtgärder» och är »beredt att ge vederlag». Man ser »Tysklands hand i sakernas vändning»; Tyskland »står bakom»; det har »af hämnd isolerat England, det har vunnit Ryssland genom utsikten på Dardanellerna och Italien med löften» etc. På annat ställe åter heter det, att Tyskland »blänger ilsket på Bulgarien, medan man samtidigt blundar för och ursäktar Österrike-Ungerns kränkning». För Serbien »gäller det lif eller död»; det »såg med bekymmer Österrikes frammarsch mot hafvet»; nu är det »buttert och afundsamt», känner en »vanmäktig ilska»; det är »icke sinnadt att låta sig nöja». Äfven Italien tros vilja »framkomma med anspråk». England är »förargadt»; däremot synes man »ha velat skona Frankrikes känslor», ge det »upprättelse genom att fungera som medlare»; Frankrike vill också tillsammans med England och Ryssland »lägga sitt inflytande i vågskålen för freden». England och Frankrike »fordra en kongress», men Ryssland »anser icke en kongress nödvändig», ehuru »ordet utgått från Ryssland»,

och Tyskland »uppställer grundsatser» för densamma. Hufvudfrågan är, om Turkiet skall »stilla och undergifvet foga sig i Bulgariens uppträdande». Det ser knappt så ut: det »protesterar», det »fortsätter sina rustningar», det »arbetar af alla krafter», det har »begått fel som skola repareras». Enligt en annan version är det »missnöjdt men ej krigiskt», och där står illa till: »allt hvad Porten gör, bär prägeln af trötthet, missmod och starkt illamående, det är alltjämt den sjuke mannen». Men under allt detta buller »sitter Grekland lugnt och stilla och blickar förhoppningsfullt bort till Kreta».

Behöfver rannsakningen fortsättas? Hvarje läsare igenkänner tonarten från dagens tidningar och har säkerligen införlifvat bilden med sin egen föreställningsvärld. Vi se ett antal konkreta gestalter, stora faktiska realiteter med mänskliga känslor och i alla slags förbindelser med hvarandra. Hvad är nu detta för väsenden? *Makter* kalla vi dem vanligast, helst i förbindelsen »främmande makter» — på andra språk likaledes »Mächte», »powers», »puissances», »potenza» — vi säga också länder, riken, nationer, folk; men på alla språk använda vi också ordet stat som synonym. Det inhemska språkbruk, som stannat för parallellen »stormakter» och »småstater» för olika grader af alldeles samma art, är tillräckligt bevis.

Här möter oss således en ny statsbild vid sidan af den som framstod inför den närmaste, inrikes erfarenheten. En särskild språkhistorisk undersökning [1] har gett mig till resultat, att denna dubbla betydelse följt ordet ända från begynnelsen hos oss. Ordet finnes icke i handlingarna angående den Skytteanska professurens tillkomst år 1622 och icke heller i 1626 års Kansliordning; med syftning på ett allmänväsen användes det som svenskt veterligen första gången i Stjernhjelm's »Fägnesång» 1642 och då närmast i den

[1] F. n. under tryckning i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, under rubriken "staten i svenskt språkbruk, terminologiska anteckningar".

yttre bemärkelsen (»Herre, Du som — — — beskyddat har *vårt land och stat*»); det finnes klart i 1661 års Kansliordning, och nu i bägge bemärkelserna. Själfva termen »stat» hör alltså hos oss med bland stormaktstidens eröfringar. Sedan dess har den småningom vunnit terräng och naturaliserats, men presenterar sig alltjämt för vår föreställning som en Janus med två ansikten, det ena vändt inåt och det andra utåt.

Nu fråga vi oss: under hvilken vetenskap sorterar detta statsbegrepp numro två? Svaret kräfver en ny analys, och därvid skall utan tvifvel en *geografisk* sida komma först till synes. Vi använda ju »land» och »rike» som lämpliga synonymer. Själfva namnen Tyskland, Frankrike o. d. tyda i samma riktning. Den territoriella synpunkten skärpes ytterligare genom det språkbruk — särskildt i Frankrike — som tillåter att sätta hufvudstadens namn eller t. o. m. adressen på dess utrikesdepartement som beteckning på det hela: Berlin talar till Paris och London lyssnar, Wilhelmstrasse spinner ränker mot Quay d'Orsay och Downing street! Det första som kommer upp i vår fantasi vid tanken på en främmande makt, är utan tvifvel en kartbild.

Det förvånar därför icke nu att finna den moderna *geografien* göra anspråk på detta studieföremål som sitt arf och eget. Dess banérförande taleman här är Friedrich Ratzel, »antropogeografiens» skapare och den politiska geografiens reformator vid senaste sekelskiftet. Genom undersökningar af relationerna mellan staten och dess mark kom han till den uppfattningen, att förhållandet är helt annorlunda intimt än hittills stått klart. För honom äro staterna sålunda på alla stadier af utveckling att betrakta som naturorganismer, låt vara som sådana ofullkomliga och på högre stadier allt mera tenderande åt det andligt-sedliga. Primärt äro de politiska organisationer af själfva marken liksom af den där ingående människomassan.

»Staten *är* ett stycke mänsklighet och ett stycke organiserad jord» så lyder den slutliga diagnosen[1].

Som man ser, gör sig geografien härmed till förespråkare för ännu en pretendent till ämnet, nämligen *etnografien*. Ty om de stora historiska gestalterna framträda i territorial bild, så framträda de tillika som föreningar af människor. Detta blir analysens andra och omedelbart följande resultat, hvarom ock en mängd statnamn vittna (antingen i sammansättningar med »land» som Tyskland, eller ensamt för sig som Turkiet o. d.). Land och folk äro alltså det nya statsbegreppets elementära bestämningar. Ett genomgående försök att taga folket till utgångspunkt för hela det kunskapsteoretiska problemets lösning möta vi också i KURT RIEZLER's »Prolegomena zu einer Theorie der Politik» 1913[2]; men det står alldeles isoleradt, och det stannade vid själfva skemat, medan geograferna från sin utgångspunkt börjat praktisera. Så se vi nu en hel skola i Ratzels spår syssla med undersökningar af de historiskt gifna statsbilderna; som ett färskt och representativt exempel må här nämnas ALFRED HETTNER med hans senaste framställning af »Russland, eine Betrachtung von Volk, Staat und Kultur», 1916.

Nu är att märka, att Ratzel själf (i Förordet till sin politiska geografi) erkänner statsvetenskapens företrädesrätt till detta material: »sollte man nicht glauben die Staatswissenschaft müsse diese Aufgabe übernehmen?». Men då statsvetenskapsmännen äro nöjda med att deras föremål

[1] Politische Geographie, andra uppl. 1903, s. 4, jfr s. 5 och Förordet.

[2] Öfverrubriken på samma arbete lyder "Die Erforderlichkeit des Unmöglichen". Inom folket urskiljas fyra elementer, i organisk förening med hvarandra, nämligen rummet, rasen, staten och kulturen (språk, konst, etik och religion). — Som man ser, innebär denna bestämning ett verkligt försök att bota den kunskapsteoretiska luckan på området (nedan s. 23), det enda mig bekanta jämte de moderna geografernas och de gamla "statistikernas", se nedan s. 23. Riezler är samme man, som senare under pseudonymen RUEDORFFER utgifvit det uppseendeväckande arbetet om "Grundzüge der Elemente der Weltpolitik", 1914.

»står i luften», så må enligt hans uppfattning geografien fylla vakansen.

En fortsatt analys skall emellertid för oss klart ådagalägga geografiens och etnografiens inkompetens att famna hela detta föremål. Man behöfver icke observera länge för att finna, att makternas väsen ingalunda uttömmes med bestämningarna land och folk. De äro de närmaste, men ingalunda de enda i deras innehåll. Det är något vida mera, vida djupare, som innefattas under namnet Tyskland, Frankrike o. s. v. Utan allt tvifvel tänka vi oss därvid äfven samhälleliga och rättsliga drag; eller kan någon skilja ut den s. k. militarismen ur Tysklands eller den republikanska författningen ur det nuvarande Frankrikes ansikte? Kan någon tänka sig England utan den s. k. parlamentarismen? Sådana drag äro underkastade föränderligheten, liksom alla, men vid hvarje särskild tidpunkt ingå de oupplösligt i vederbörande makts väsen. Klarare än någonsin framstår detta sammanhang nu i kriget: det är ju icke med sina land- och folkmassor allena, som parterna där söka öfvervinna hvarandra, vi se dem till kampen uppbåda krafter äfven af ekonomiskt, socialt, rättsligt och allmänt kulturellt slag. Sålunda »samlar sig allt historiskt lif i staten», för att använda Paul Herre's prägnanta uttryck[1]. Ju mera man skärper blicken, desto mera oupplösligt ter sig detta sammanhang. Statens gåta fotar i andliga djup, dit geografiens rumsperspektiv icke räcker. Detta har på sistone också blifvit erkändt af en geografisk vetenskapsman med Penck's auktoritet, på samma gång han tillstår lockelsen för hans eget fack att plöja på denna obrukade åker[2].

[1] Herre, Weltpolitik und Weltkatastrophe, 1916 (i serien "Männer und Zeiten"), s. 11. Jfr redan Adam Müller 1809: staten är "den innerliga förbindelsen af en nations samlade fysiska och andliga behof, fysiska och andliga rikedom, inre och yttre lif, till ett stort, energiskt, oändligt rörligt och lifaktigt helt"; cit. af Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat, 1908, s. 129.

[2] Penck, Der Krieg und das Studium der Geographie, *Zeitschr. der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, 1916, nr IV, s. 238.

Vi stå således inför en ren lucka i vår kunskapsorganisation. Ingen verklighet kan vara mera real och konkret än dessa makters, ingen heller af större praktisk betydelse för individerna; ty af deras öden bero till sist äfven individernas. Om bildning öfverhufvud betyder insikt i det världssammanhang som omger oss, så synes det vara ett bildningsbehof af allra högsta graden att lära närmare känna dessa stora fakta just i deras enhetliga väsen; men i vetenskapens hus synes ingen boning för detta studium, då geografien icke kan hysa det och statskunskapen icke vill.

Det var en tid då man tänkte sig placeringen på ett tredje håll, nämligen i *statistiken*. Det var i denna vetenskaps ungdomsdagar; härledningen från »statista», statsman, stod ännu klar, och man ville nu i den nya disciplinens lador församla så godt som omne scibile om de existerande staterna (»Staatsmerkwürdigkeiten»). Achenwall från 1700-talets midt och Schlözer från samma århundrades slut äro de mest kända representanterna för denna s. k. Göttingerskola; föregången af Conring med sin »notitia rerum publicarum» 1660, efterföljd af Stein i »Handbuch der Geographie und Statistik 1809» (forts. bl. a. af Wappäus). Men det faller i ögonen, att man här låter enheten i makternas väsen gå till spillo. Denna forskning gjorde lösa konglomerat af hvad som i verkligheten är organismer. Det är samma skillnad som mellan en Bädeker och en modern landsgeografi. Det är en boupptecknin snarare än en biografi. Skolan är också sedan länge död, statistiken har slagit sig på de sociala massorna som sådana, och makterna stå alltjämt hemlösa i vetenskapen.

Vi måste nu skarpt ställa för oss den frågan, hvarför statskunskapen icke velat taga emot dem. Hvarför har den här icke tagit sin erkända förstfödslorätt i anspråk? Gifvetvis har den aldrig kunnat rent förbise det öppendaga faktum, att ett land och ett folk hänger vid hvarje

statligt fenomen, och de mera vidsynta ha också länge haft ögat öppet för relationerna mellan dessa tillbehör och själfva författningslifvet. Men i det stora hela tyckes man ha uppfattat sammanhanget som ett rent yttre. Åtminstone territoriet har, trots spridda ansatser, framstått bara som en ram kring statens bild eller en piedestal åt hans staty eller helt enkelt en presenterbricka på hvilken den rätta statskunskapen serverats i sina juridiska skålar [1]. Blomberg (1904) uttrycker nog den härskande åskådningen inom facket, då han säger att det i staten är »fråga om en sedlig organisation, ej om en företeelse ur det organiska lifvet [2]».

Vid detta *antingen-eller* har man stannat. Nu måste historiens makter, i sin hänsynslösa intressekamp, te sig som organiska företeelser. Följaktligen har man förnekat dem. Den lefvande vilja och makt, som hemma sysslar med vakt kring rättsordningen och »soziale Fürsorge», erkänner sig icke i släkt med dessa otuktade viljor. Detta

[1] Seydel och Bornhak betrakta staten rent ut som subjekt till sitt land och sitt folk som objekt. Andra tankeskiftningar representera Droysen, Geschichte der Preuss. Politik, uppl. 2, 1868, som i land och folk ser "der Stoff, aus dem sich der Staat auferbaut"; vidare Rehm, då han fattar staten som ur en synpunkt ett naturväsen, med land och folk som naturliga grundvalar, och Richard Schmidt, då han framställer staten som föremål för naturvetenskaplig betraktelse såväl som rättsvetenskaplig, jfr nedan s. 29. Fricker, Vom Staatsgebiet 1867 (jfr Gebiet und Gebietshoheit, 1901) är måhända den förste, som klart framställer territoriet som ett element i själfva statens väsen. Om Jellinek's uppfattning, se nedan s. 48. I svensk litteratur märk Reuterskiöld's bestämningar af territoriet som "statens s. a. s. fysiska underlag" eller "geografiska centrum" eller "den kropp, hvarigenom stat och folk i det yttre individualiseras och verkar"; Rätts- och samhällslära, 1908, s. 21 f.

[2] Blomberg, Svensk Statsrätt I, 1904, s. 6. Märk äfven Elof Tegnér's bestämning af statskunskapens verksamhetsområde, i *Lunds Universitets Festskrift* 1897: "de bestående statssamfunden i deras utveckling och organisation, hvartill lämpligen kunde och borde sluta sig en skildring af staternas yttre förutsättningar, deras land och folk".

är svaret på frågan, hvarför statskunskapen icke velat ha något med makterna att göra: den har, trots namnet, icke igenkänt sitt objekt i deras villande färd.

Men om vi nu, med den senast vunna erfarenheten, direkt konfrontera de båda statsbegreppen med hvarandra, då skall det icke längre kunna undgå oss, att det är *samma stat* som möter i bägge fallen, endast från olika håll. Tyskland, Frankrike och alla makter, skola de icke *inifrån* te sig alldeles som Sverige i vår första analys? Och skall icke vårt eget Sverige *utifrån* också te sig som en »främmande makt», famlande och felande i historien som de andra, i den andra verklighetsanalysen?

Det faller som fjäll af våra ögon. Makterna i intressekampen stå hvar och en *inför sina egna* som rättsstaten, därför att de inåt hafva sin stora rättsvårdande uppgift; här vända de alltså rättssidan till, så att natursidan skymmes. Det kan nu väl hända, att intresset äfven i inrikesfrågor blir starkt nog att spränga rätten — ett typiskt exempel gåfvo Sveriges statsmakter vid världskrigets utbrott, då de helt enkelt satte sig öfver budet i Regeringsformens § 72, att riksbanken skall vid anfordran inlösa sina sedlar med guld — men detta märkes icke så lätt af medborgaren, han är van att i sin stat hafva en borgen för rätten, han skall alltså, när det gäller hans egen stat, fasthålla rättssynpunkten långt efter det att den för obundna ögon förflyktigat. Men när han riktar blicken *utåt* på andra stater, då försvinner detta intresse och denna erfarenhet, då ser han utan färgade glas; och då skall det snart falla honom i ögonen, att rättssidan icke är statens enda eller egentliga. Ty om någonsin gäller det i det internationella lifvet, att nöden icke har någon lag. När kampen om tillvaron och växten hårdnar, då se vi staterna liksom med natursidan utåt, så att rättssidan i sin ordning understundom synes rent försvunnen.

Behöfva vi ens styrka diagnosen med världskrigets erfarenheter? Vi döma icke, vi endast iakttaga. Ingen

erfarenhet i historien är klarare än denna, att rätten på land och haf betyder jämförelsevis ringa, när makterna känna lifsintressen i fara. Rätten må vara dem kär, men kärare är lifvet. Men vi förstå nu ock, att de själfva äro föga medvetna om sådana konflikter. Hvad de själfva göra, förefaller dem i det längsta som rätt; det är endast fienden, som synes dem kämpa för det nakna intresset. När den engelske statsmannen utropar sitt »right or wrong, my country», så är detta i grunden en paradoxal omskrifning för hans verkliga mening, som är att fosterlandet icke kan ha orätt; samma ståndpunkt, som vid ett annat tillfälle tog sig uttryck i det officiella engelska uttalandet, att en »order in council» måste presumeras såsom rätt. Vi stå inför en världsfamnande illusion, som i sin ordning har kunskapsteoretisk betydelse för vårt problem genom sitt vittnesbörd om staternas — eller åtminstone folkens — ringa själfmedvetande. Den är en klar reflex af det uppenbara förhållandet, att i statens väsen ingå *både* rätts- *och* maktelement, både sedlighet och organisk drift, såsom i allt jordiskt personlighetslif.

Det vill synas, som vore vi nu en praktisk grund till den juridiska statsuppfattningen på spåren, och vi se spåren leda till en ren illusion. Utan tvifvel har den varit medborgerligt nyttig; men för vetenskapen betecknar den en fördom och en boja, som det är tid att afskaka, om vetenskapen skall fylla sin uppgift mot sanningen. Vi kunna dock icke laborera med två skilda statskunskaper: en om den egna staten såsom absolut rättsstat och ett förnuftigt väsen, en annan om andra stater som skröpliga intresseväsen allena! I vetenskapens eget namn måste vi kräfva den enhet i uppfattningen, som å sin sida följer med respekt för verkligheten.

Härmed är i ingen måtto förnekadt berättigande åt den speciella, filosofien tillhöriga forskning, som på staten lägger idealets måttstock och alltså där hyllar ett förnuftigt väsende; än mindre är förnekad den faktiska utvecklings-

tendens, som vill öfvervinna statslifvets dualism i riktning mot rättens öfvervälde; och allra minst skall det bestridas, att denna utveckling är af godo. Vi endast konstatera det *faktum, att staterna, sådana vi i historien följa dem och i verkligheten ha att röra oss inom dem, äro sinligt-förnuftiga väsen* — som människorna.

*

Det är tydligt att vi nu nått fram till undersökningens afgörande punkt, och det ägnar sig väl att närmare fixera utsikten.

De historiskt gifna realiteter, som vi benämna stater, te sig olika för våra ögon allt eftersom vi anlägga perspektivet inifrån eller utifrån. I ena fallet är utsiktspunkten placerad inom statens egen medborgerliga sfär, individen träder ut ur sitt sammanhang med det hela och riktar blicken därpå; då ser han först ett rättsligt fenomen, därinnanför ett socialt och ekonomiskt, längst bort slutligen ett etniskt och ett geografiskt, men de sistnämnda synas honom icke störa intrycket af en dominerande juridisk uppenbarelse. Detta är ett *statsrättsligt* begrepp: Bostrom's »publika» statssamhälle, med de privata som nödvändig bakgrund. Det är den stat, hvars begrepp ingår i sammanställningarna statsskick, statsform, statskupp eller statsstreck, statsintresse, statskalender, statsjärnvägar; alltid sedt inifrån och nedifrån, i sin motsättning mot privata sammanslutningar och intressen. I andra fallet se vi samma realitet ställd — icke inför undersåtar utan — inför sina likar, i objektiv gestalt som en bland flere i en stor familj; då är det som en omvänd hand, då faller först i ögat den geografiska och den etniska bilden, längre bort den ekonomiska och samhälleliga, och i själfva bakgrunden gömmer sig nu rättsordningen. Det är det *folkrättsliga* begreppet, den stat, som inträder i statsföreningar, som tillhör ett statssystem, som redovisas i »The *statesman's* Yearbook»; individen står ej mera som åskådare, han går in i det större

sammanhanget, och vi se *statsskeppet* med alla medborgare ombord styra sin gång genom historien.

På detta olika perspektiv beror tankeskiftningen mellan »stater» och »makter». Men att det här i verkligheten är fråga om en identitet, det bevisas icke blott af synonymen stat för makt (ofvan sid. 19); vi kunna styrka bevisningen äfven från andra sidan med det språkbruk som tillåter att säga makt för stat — t. ex. i vår R. F. § 86, där statens censur betecknas som af »den offentliga makten» lagda hinder. I termen stat faller accenten företrädesvis på rättstillståndet, i termen makt mera på den fysiska uppenbarelsen; men det är i grunden samma väsen, som här uppträder »liksom med två själar, en inre rättsligt bunden och en yttre fri», för att tala med Piloty [1].

För att skarpt fixera begreppsskiftningen behöfva vi endast tänka på det »genus proximum» där vårt Sverige ingår som art: den första analysen ger till resultat *den konstitutionella statsformen,* den andra åter *det europeiska statssystemet.* Det är, som man ser, väl skilda synpunkter. Men de utesluta icke hvarandra. Sverige tillhör faktiskt bägge genera, och framträder som stat i bägge. Det är alltså ett och samma objekt i bägge fallen, och olikheten beror endast på den olika belysningen.

Vi anmärka vidare, att de bägge begreppen icke äro likvärdiga till omfånget. Det inre innesluter i det yttre. Författningen är en sida hos staten bland flere. Staten som makt är det vidare begreppet, som omfattar staten som rätt — icke tvärtom.

Språkets makt öfver tanken, här understödd af en praktisk illusion, har hittills, när vi uppdragit gränser för statskunskapen, i det hela utöfvats ensidigt till förmån för det trängre, rättsliga statsbegreppet, medan statistik och

[1] Piloty, Staaten als Mächte und Mächte als Staaten, i *Zeitschrift für Völkerrecht 1914.* Författaren betonar gifvetvis, att denna dualism bör öfvervinnas i en stigande rättens öfvervikt.

geografi sträckt händerna efter det vidare, faktiska begreppet. Tiden synes inne att på allvar häfda statskunskapens rätt till äfven det senare. *Vi ha af nöden en statskunskap, som syntetiskt höjer sig öfver den gamla statskunskapens tes och geografiens antites.* Vi kunna icke längre stanna vid ett antingen-eller i den faktiska statens rika väsen; vi tarfva ett *både-och.* Både den sedliga organisationen och den naturliga organismen. Icke längre statens rättssida, på sin höjd tillökt med hushålls- och samhällssidan, utan *hela staten,* sådan den i det verkliga lifvet uppenbarar sig.

Redan hafva vi funnit vår vetenskap stadd i ett slags »rättning vänster», i det att samhället i dess sociala ej mindre än ekonomiska gestaltning befunnits ligga inom dess intressesfär. Den syntetiska uppfattningen innebär en fortsättning af denna orientering, ända ut öfver folk och land. Denna statskunskap omfattar icke bara husbonden och hustaflan och hushållet, utan äfven husfolket och huset. Först i denna omfattning kan vår vetenskap fylla sin uppgift att uttömma sitt föremål; och i den mån den därmed lyckas blir också den stora luckan i vår kunskapsorganisation (ofvan s. 23) ändtligen fylld.

Det vill synas, som om marken nu skulle vara beredd också för denna utvidgning af den statsvetenskapliga horisonten. I själfva Tyskland börjar oppositionen mot det ensidiga rättsperspektivet göra sig förnimbar på olika håll äfven i denna riktning. Så proklamerar Richard Schmidt 1903, under kritik af Jellineks »politiska litteraturhistoria», att maktmomentet i staten blifvit allt för mycket undanskymdt: statsläran får ej längre stanna vid rättsmomentet och öfverlämna det förra åt historien [1]. Och sedan Penck konstaterat geografiens begränsning i detta stycke (ofvan s. 22), tänker han sig i framtiden en reformerad »Staatenkunde — welche den Staat nicht bloss als rechtliche Institution sondern als lebenden

[1] Se Allgem. Staatslehre, II, 829 f.

Organismus mit sehr verschiedenen Funktionen betrachtet»; icke en blott statistik af det gamla slaget, utan en »Erfassung des gesammten staatlichen Lebens» [1]. Detta är just det samma program, som här utvecklats.

Men huru går det nu med statskunskapens behof att häfda sig ett eget hem bland vetenskaperna? Detta var andra sidan af det problem som föreligger oss att lösa. Om redan utvidgningen öfver den samhälleliga sfären, som vi ofvan sågo, ökade konkurrensen på området, skall den icke bli rent öfvermäktig, därest ännu ett par ämnessfärer föras innanför cirkeln för vår vetenskap? Måhända skall det i begynnelsen synas så. I nästa ögonblick uppdaga vi, att just denna utsträckning af fronten, och först den, ger vår vetenskap dess hittills saknade enhet.

Denna enhet är *lifvets* och personlighetens. Den nya statskunskapen är djupt genomandad af öfvertygelsen, för hvilken redan Ranke på sitt sätt för 83 år sedan framträdde som målsman i den stora världen [2] — att det i dess objekt är frågan om öfverindividuella lif, lika verkliga som privatindividerna, endast ojämförligt större och mäktigare i sin utvecklingsgång. Det är i själfva verket omöjligt att undgå detta intryck af den (härofvan s. 18) senast anställda verklighetsanalysen. Dessa stater tala ju och handla, sitta samman på kongresser eller kämpa på slagfält, afundas och hata eller sympatisera med hvarandra, locka och fly

[1] Anf. st. s. 237—239. Denna "Staatenkunde" får sin naturliga plats emellan historien och geografien. — Penck's uttalande har hunnit till min kännedom först efter utarbetandet af ofvanstående framställning.

[2] Se Ranke, Die grossen Mächte, 1833. Om sammanhanget med Ranke se senast Meinecke i *Die neue Rundschau*, juni 1916, s. 724: "Wir Historiker aus der Rankeschen Schule begrüssen freudig den Siegeszug dieser uns längst vertrauten Auffassungsweise auf dem Gebiete der Staatswissenschaften". Märk dock härvid Pohle's reservation i *Zeitschr. für Sozialwissenschaft* 1916, s. 677 n. — Före Ranke går Adam Müller 1809, se Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat, I, kap. 7, och "L. v. Ranke und der Machtstaatsgedanke", af Max Fischer i *Das grössere Deutschland* 20/5 1916.

hvarandra, hjälpa och stjälpa hvarandra, som andra lefvande väsen i en samhällighet. Hvar och en uppträder som en individ för sig, med sin särskilda karaktär, sina särintressen, sitt handlingssätt, sin känslovärld: »ein mächtiges Lebewesen mit selbständigen Zielen», öfverordnade både de privata och samhälleliga sfärerna, som MENZEL säger [1]. Hvilket intensivt personligt intryck de göra, det synes bäst på folkfantasiens villighet att individualisera dem ända till personnamn och mänsklig bild: sålunda känna vi alla »moder Svea», en kvinna liksom »la belle France», och man behöfver icke bläddra länge i *Review of reviews* för att få syn på »John Bull» eller »Uncle Sam», ständigt lika som typerna i ett maskspel [2]. Regeringar växla, generationer skifta, men makterna synas i grunden förblifva sig lika, ändra sig åtminstone endast i sekulär rytm. Gent emot deras långa, vida och djupa traditioner förmå enskilde öfva blott ett begränsadt inflytande. De äro objektiva realiteter utanför och ofvanför individerna, på samma gång som *i* dem, och stå på sitt sätt äfven de under makten af lifvets grundlagar.

Sådana te sig staterna i statssystemet, och så te de sig ännu klarare i den förflutna historien, där dagens myckna sorl lagt sig till ro. Populära föreställningar hafva nu i sig själfva intet vetenskapligt värde, men de få det, när de attestera och justera resultaten af en objektiv undersökning. Allt sedan Plato först såg staten i mänsklig gestalt, har också frågan om statens personliga väsen icke lämnat filosofernas dagordning. Allt sedan Menenius Agrippa på det »heliga berget» demonstrerade

[1] Anf. st. s. 79. M. ställer denna konstruktion i medveten motsats mot dem, som i staten bara se en skyddsanstalt för medborgarne och en skiljedomare öfver deras stridigheter — således en fullständig öfverensstämmelse med här utvecklade synpunkter.

[2] "Uncle Sam" lär vara kalkerad på en afliden statschefs (Lincoln) personliga bild; de öfriga äro fantasifigurer. Som bekant anlitas äfven djurfigurer som den "ryska björnen", eller vapenmasker som den tyska örnen.

fabeln om magen och lemmarna, har uppfattningen af staten som organism icke heller öfvergifvit de praktiska statsmännen. Diskussionen på dessa punkter urartar lätt till tvister om ord, i samma mån man pressar personlighetsbegreppet upp till det rena förnuftets höjder eller å andra sidan sänker organismbegreppet ned till det rent animala eller kanske vegetabila lifsförloppet [1]; men om det väsentliga hos en organism är detta, att den i kampen för tillvaron förmår af egen inre kraft utveckla sig, och om det väsentliga i personlighetsbegreppet är att denna utveckling går i riktning mot högre andlig bestämdhet — då måste diskussionen beträffande staternas karaktär betraktas som afslutad.

För oss svenskar bör denna syn på staten desto mindre vara främmande, som den har en mäktig representant redan i den man, hvars namn är närmast förbundet med vår ännu gällande statsförfattnings tillkomst. Ingen har klarare och mera öfvertygad än Hans Järta lärt, att staten »lefver», att den är ett »organiskt individuum», ett »mål för sig, ett jag», och att rättsskyddet är blott en af dess uppgifter, ett medel till uppnående af ännu ädlare mål [2]. Äfven utanför den sociala cirkeln (ofvan s. 15) har den moderna uppfattningen således stolta inhemska anor. Men visserligen ligger bakom både Järta och Ranke den historiska skolans andliga djupplöjning.

»Ur en viss synpunkt», så yttrade jag 1905 i ett arbete om *Stormakterna*, »kan man icke undgå att i

[1] Vi imponeras således icke af den anmärkningen att staterna sakna fortplantningsorgan, eller hvad Jellinek eljest har att anföra mot den organiska teorien, ss. 150 ff., liksom icke heller af hans förkastelsedom öfver "dem som uppfatta staten som en bredvid eller öfver människorna stående naturlig bildning", s. 175; jämför Stier-Somlo ss. 73 ff. och Boethius, Om statslifvet, 1916, ss. 22—26.

[2] Se citat hos Wallengren, anf. st. ss. 40—44, 53 f. Rätten är för staten, enligt Järta, som barken för trädet: nödvändig till värn, men det är icke där statens lif "blommar och bär frukt".

själfva stormakterna igenkänna äfven biologiska fakta. Af egen lifskraft och konjunkturers gunst, i ständig konkurrens med hvarandra, alltså i kamp för tillvaron och genom ett naturligt urval, ha äfven de framstått på jordens yta. Vi se dem där födas och växa, vi ha ock sett dem vissna och dö som andra organismer. De äro sålunda former af lif; bland alla lifsformer på denna jord de mest imposanta. Som sådana måste de kunna bli föremål äfven för ett så att säga biopolitiskt studium, som söker utforska lagar för deras utveckling». Hvad här yttrats om stormakter, gäller gifvetvis stater i allmänhet. Här ligger redan in nuce den statslära, som jag nu velat vetenskapligt motivera och närmare bestämma.

Man har kallat denna lära »vergleichende Politik» [1]. I så fall synes den vara på rätt spår; åtminstone var det först genom den jämförande metoden, som geografien och språkvetenskapen inträdde i sitt stadium af modern vetenskap. Här öppna sig alltså liknande utsikter för statskunskapen, om den nämligen till grund för jämförelsen lägger de konkreta statslifven; specialdiscipliner obetaget att syssla med de formella rättsorganisationerna och de abstrakta statsidéerna. Endast som politisk vetenskap i prägnant mening — en vetenskap om »statsskeppen» snarare än om statsskicken, om *staterna* och icke bara om *statsmakterna*, »Staatenkunde» i st. f. »Staatswissenschaft» — finnes för statskunskapens räkning ett självständigt rum bland moderna forskningsområden.

Inför denna syn förlorar den formella rättsordningen tydligen ingalunda sin betydelse, lika litet som det är meningen att bestrida det berättigade i en arbetsfördelning som sysslar med den allena. Dess utveckling skall alltid utgöra ett starkt indicium på styrka eller svaghet hos vederbörande stat. Men vakten därom visar sig nu vara

[1] "Er hat ein ganz neues Gebiet der Wissenschaft in Angriff genommen: die vergleichende Politik", Ernst Posselt i *Hamb. Fremdenblatt* 31/12 1915, recension af mitt arbete "Die Grossmächte der Gegenwart".

endast ett bland flere motiver i statens handlande. I stället skola vi lära känna ett hufvudmotiv, hvari äfven detta ingår som part. Detta är den *politiska ändamålsenligheten*, nyttan och nödvändigheten. Här har staten sin moraliska princip. Här har vetenskapen om staten den enhet i mångfalden, som den gamla statistiken (ofvan s. 23) saknade, och följaktligen också sitt särskilda perspektiv, som den icke delar med någon annan vetenskap — det sista inseglet på dess fulla självständighet och jämbördighet i den vetenskapliga republiken.

Alldeles särskildt märka vi här emancipationen från historien. Säger man att denna statskunskaps omfång blifver orimligt stort, så behöfves blott en hänvisning till historien, som spänner öfver samma skala och mera ändå och detta genom alla gångna tider! Men äfven som politisk har historien intet direkt intresse för dessa stora tillstånd, som vi kalla stater, annat än när de äro i rörelse. Hon är bunden vid tidsperspektivet, som »aktiv» vetenskap; medan statskunskapen har sitt rumsperspektiv och sin primärt deskriptiva metod. I det historiska skeendet är staten förövrigt endast en form bland flere: kyrkan, korporationen, individen, hvilka alla måste intressera historien. För statskunskapen i vår mening blir historien därför en hjälpvetenskap — liksom vice versa — och som sådan nödvändig, men icke mera. Vi se ett förhållande af affinitet, men icke längre identitet.

Den förskjutning i perspektivet, hvarigenom det vidsträcktare folkrättsliga statsbegreppet — staten som makt — ställes i förgrunden som statskunskapens objekt i stället för det statsrättsliga — staten som rättssubjekt —, betyder således på en gång fyllandet af en stor vakans i vår bildningsorganisation och själfva statsvetenskapens självständighetsanammelse. Det torde icke undgå någon, i hvilken grad ett sådant betraktelsesätt är ägnadt att på en gång förfriska och fördjupa det studium, som vi benämna statskunskap. I denna mening skall vår vetenskap säkerligen kunna göra sig mera räkning på allmänhetens uppmärksamhet, än då den

endast höll juridik och historia i kjolarna, och sålunda vara bättre i stånd att befrukta den allmänna meningen med sitt stora bildningsvärde, till mera omedelbar tjänst äfven åt den praktiska politiken.

*

Vi sammanfatta korteligen våra grundläggande anmärkningar. Statskunskapen har länge hos oss, efter särskildt tyska mönster, begränsat sin domän till statsförfattningarna; därigenom har den icke kunnat bevara sig en självständig plats bland vetenskaperna, har följaktligen stannat i växten, till skada äfven för folket som härmed fått otillräcklig näring ur en kunskapskälla af eminent praktisk betydelse. Nu har staten själf jäfvat denna uppfattning såsom för trång, genom att uppenbart ikläda sig ekonomiska och sociala företagareuppgifter. Ett utåtvändt perspektiv på de faktiskt existerande staterna uppdagar tillika, att geografiska och etnografiska elementer bestämma deras väsen med en hittills kanske icke fullt uppskattad intimitet. Det finnes redan i vårt språkbruk ett vidare statsbegrepp, inom hvilket accenten faller just på denna sida af deras väsen. När vi tala om staten, behöfva vi därför icke tänka på statsmakten motsatt den enskilda sfären. Det finnes en slags stat, som till sin form icke är ett blott aggregat af juridiska bokstäfver inom en ram af yttre mått, lika litet som till sitt syfte blott en assuransanstalt för rättstillståndet. Den är framför allt ett *lif*, med lifvets risk och lifvets kraf och lifvets rätt. Den är, som jag skrifvit i företalet till första upplagan af det nämnda arbetet om stormakterna, ett »sträfvande och handlande, med skiftande medel och mål, för olika tidpunkter och olika stater; att känna dessa medel och mål är säkerligen icke mindre viktigt för en verklig statskunskap, än att känna den ram af institutioner och rättsregler och matematiska dimensioner, inom hvilken de handlande personerna ha att röra sig». Här möter först en uppgift af rent kvantitativt slag,

att utvidga cirklarna för forskningen; det är nya land att undersöka och införlifva med det gamla, nya grundämnen att analysera i den faktiska statsföreteelsen som man hittills mestadels uppfattat som ett enkelt, juridiskt ämne. Men under denna kvantitativa utsträckning må ständigt behållas i sikte den kvalitativa fördjupningens kraf, hvarigenom sammanhang och enhet bevaras under det politiska lifvets lag.

De framställningar af statslifvets främsta representanter, som jag gett i mina arbeten om stormakterna, hafva i sin helhet och med växande målmedvetenhet[1] afsett att utgöra praktiska experiment och belägg till den grundåskådning, som här bestyrkts medelst en teoretisk och kritisk undersökning. Den sålunda inriktade forskningen blir närmast deskriptiv. Dess allmänna förutsättning är den empiriska observationen på de faktiskt existerande staterna. Den betraktar hvarje stat efter hvartannat som rike, som hushåll, som folk, som samhälle och som herradöme eller rättssubjekt, utan att stanna vid någon särskild af dessa bestämningar: med en blick inför hvilken de endast blifva olika uppenbarelser af ett och samma lif — fem elementer i samma kraft, fem fingrar på samma hand, som arbetar i fred och som slår i krig.

Med denna nyckel i handen blir det nu också lätt att urskilja naturliga gränser för vår vetenskap gent emot andra kunskapsområden. Dess vänstra flygel är icke geografi utan *geopolitik;* dess föremål är icke landet, utan alltid och allenast det af politisk organisation genomsyrade landet, d. v. s. riket. Dess högra flygel är icke heller statsrätt och ännu mindre författningshistoria, utan författnings- och förvaltningspolitik, eller med en enda term (i anslutning till ett af C. A. Reuterskiöld återupplifvadt ord) *regementspolitik*[2]*;* gränsen här är redan

[1] Se förordet; märk äfven Världskrigets politiska problem, 1915, där den dynamiska synpunkten anbragts i stället för den statiska (Otto Hintze i *Sokrates*, juni 1916, s. 291).

[2] Se Regementet i Sverige, *Statsvetensk. Tidskrift* 1911, samt Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. I, Statsregementet, 1914.

dragen af Fahlbeck, senast då han i Finsk Tidskrift febr. 1916 sätter sitt »typologisk-politiska» betraktelsesätt af en författningsfråga gent emot Hermansson's rent juridiska.[1] I själfva centrum sitter läran om den politiskt organiserade människomassa som uppbär statens handlande, eller folket: icke etnografi, utan *etnopolitik*. Emellan denna disciplin och geopolitiken möter läran om folket i dess näringslif eller staten som hushåll: icke nationalekonomi utan *ekonomipolitik*. Emellan etnopolitiken och regementspolitiken slutligen ligger läran om folket i dess naturligt och kulturellt utbildade afdelningar, d. v. s. staten som samhälle i specifik mening: icke sociologi, utan *sociopolitik*. Teoretiskt ligga rågångarna klara. Att de i praktiken ofta nog kunna visa sig mindre lätta att uppdraga, följer af sakens natur, då ju vetenskapens territorier i verkligheten aldrig skilja sig genom skarpa gränsmurar eller ens fasta linjer.

Sålunda ger sig också systemet af sig själft, med inre nödvändighet, ur själfva tesen. I de angifna fem riktningarna uttömmer sig hvarje stats väsen; under en oaflåtlig cirkulation, där de olika elementen ömsevis betinga hvarandra, så att hvart och ett verkar dels för sig och dels i de öfriga. Då vi nu gå att betrakta dem hvar för sig, så skall framställningen alltså omfatta icke endast de speciella särmärkena för hvarje element i statens väsen, utan äfven de inbördes förbindelser dem emellan, i hvilka statens lefvande enhet uppenbarar sig.

Det har synts mig som vore tiden inne att rekognoscera och söka kartlägga de nya land, som visat sig ligga under statsvetenskapens ägo, såsom förarbete till det slutliga systemet. Vid denna framställning skall alltså uppmärksamheten falla starkast på riket och folket: geopolitikens och etnopolitikens gebit. I dem framstår också statens

[1] Se nu Fahlbeck, Engelsk parlamentarism contra svensk, 1916, s. 96. Jfr redan Sveriges författning och den moderna parlamentarismen, 1904, ss. 89 f., 92.

biologiska karaktär mest omedelbar och nödvändig. De presentera sig framför andra som objektiva kategorier, vid hvilka statens handlande är bundet. De kunna således tillsammans betecknas som statens speciella *natursida;* gent emot hushåll, samhälle och regemente som dess *kultursida,* där dess vilja framstår som mera skapande och fri. De bilda därför kärnpunkten i en framställning af staten som lifsform, medan de andra företrädesvis uppbära staten som kulturform; hvarvid man visserligen icke får stanna i en skematisk motsättning, då statspersonlighetens sammanhang medger ett inspelande af den fria viljan på »natursidan» lika så väl — om ock icke i samma grad — som det medger ett tryck från nödvändigheten på »kultursidans» olika skiftningar.

Äfven det kunskapsteoretiska läget betingar en öfvervägande uppmärksamhet på naturfaktorerna i statens väsen. Det är i denna del vetenskapen mest har behof af en stimulans, för att icke tala om den vulgära uppfattningen, enligt hvilken folken och staterna — eller rent af de enskilda statsmännen för deras del — skapa sina öden i full frihet efter stundens ingifvelse. Sådana skadliga fördomar skola icke kunna öfvervinnas, förrän vetenskapen själf fått blicken mera skärpt för den *ram kring den statliga viljans frihet,* som uppstiger ur objektiva och relativt konstanta faktorer, framför allt i rike och folk.

Det är sålunda ingen fullständig och likformig statslära, som här skall utvecklas. Undersökningen af staten som lifsform har till komplement en undersökning af staten som kulturform. Det är endast den förra uppgiften, som nu framställer sig till behandling. Och undersökningens plan erbjuder sig som en klar slutsats af föregående synpunkter: en skarpare fixering, efter hvartannat, af de specifika naturelementen i staten, rike och folk, men för de öfrigas del endast en belysning af de inre förbindelsevägar, genom hvilka naturfaktorerna komma till inflytande äfven på dem.

ANDRA KAPITLET.

Staten som rike.

Geopolitik.

Rikets integrerande i staten. — Olika rikstyper: stad och land. — Statens "lifegenskap" under riket. — Den organiska uppfattningen statens kropp. — Folkrättsliga och politiska konsekvenser. — Den geografiska individualiteten. — Naturliga gränser; olika typer. — Naturgebitet och dess typer. — Lösningen af riksproblemet. — Statens återverkan på riket. — Statens förgänglighet och rikets odödlighet. — Den privata äganderättens problem. — Speciell geopolitik: inflytelser af rum, gestalt och läge. — "Lägeförvandlingar" och "historiska sidor".

Geopolitiken är läran om staten som geografisk organism eller företeelse i rummet: alltså staten som land, territorium, gebit eller, mest prägnant, *rike*. Såsom politisk vetenskap har den stadigt ögonmärket på den statliga enheten och vill bidraga till förstående af statens väsen; medan den politiska geografien studerar jorden som bostad för mänskliga samfund, i dess relationer till jordens öfriga egenskaper.

Det är redan anmärkt, att riket är den sida som faller först i ögonen, då vi betrakta en stat utifrån. Vi hafva också sett en bekräftelse därpå i en del staters nomenklatur med geografiska sammansättningar. När vi alltså beteckna med namnet *England* den mäktige historiens hjälte, som belagt en stor del af världskartan med sin traditionella röda färg, så skjuta vi uppenbart en geografisk

bild i förgrunden. Andra välbekanta exempel gifva Ryssland, Finland, Grekland, Tyskland, Holland eller rättare Nederland (Nederländerna). Medan ordet land äfven användes på provinser (Västergötland, Friesland, Jutland), så reserverar vårt språk ordet *rike* helt åt stater, och äfven det ingår ofta i benämningarna; så Frankrike, Österrike, Tyska riket samt, beslöjadt genom språkutveckling och uttal, vårt eget Sverige. En geografisk nomenklatur är också Dan*mark*; likaså, ännu renare ehuru maskerad, Norge (Norwegen). Ur samma synpunkt hälsa vi ju ock staten som *fosterland*, fädernesland, änskönt i dessa begrepp ingår mycket mera än rummet. Det är nästan som när vi benämna riksdagsmän af bondeståndet efter deras gårdar: Påboda, Stallerhult.

Andra folk synas icke vara riktigt så känsliga för statens territoriella egenskap, att döma af en sparsammare nomenklatur af detta slag. Så säga tyskarna analogt med oss Deutsches Reich eller Deutschland och Frankreich, men kalla vår stat Schweden, hvilket i svensk form motsvarar »Svenskien»; här tager alltså det etniska elementet försteget. Engelsmän samt fransmän ha liknande ogeografiska namn äfven på Germany-Allemagne och France. Denna skillnad i namngifningen har emellertid här endast kuriositetsvärde; ty det är uppenbart och behöfver icke diskuteras, att landet äfven i moderna engelska och franska ögon är en omistlig egenskap hos en stat. Vi kunna icke tänka bort landet ur staten, utan att statens eget begrepp förflyktigas.

Det är således icke nog med den målmedvetna viljan, icke ens med den organiserade makten, för en statlig tillvaro. Utan land blir det samhällelig existens, men icke mera. Hansan, hade en gång en verklig maktsfär som blef ödesdiger t. ex. för Sveriges rikes ekonomiska självständighet, men någon stat var det ej. Norddeutsche Lloyd har sin verksamhet utgrenad öfver all världens haf, men alla dess skepp och kontor göra förvisso ingen stat. De moderna fackföreningarna och associationerna kunna vinna stora klienteler och utbreda sig (som världspostföreningen) öfver

nästan hela jorden; men de äga icke som sådana något land och få därför aldrig statens väsen eller rang. Lika litet kan äfven den största personliga anslutning och de rikaste donationer i förening med den stramaste organisation göra t. ex. Jesuiterorden till en stat; men Tyska orden blef det på 1200-talet genom att vinna och organisera ett land. Störst af alla samhällen, om vi ej räkna staten, är folk-kyrkan, och störst af alla kyrkor är den universella katolska: hon är förvisso i verkligheten att räkna som en stormakt ännu i dag, hon har ännu i sin »döda hand» omätliga rikedomar, hon har en oförlikneligt stark organisation i monarkisk form, och hennes monark är suveräners vederlike; men allt detta räcker icke att ge henne statens form, sedan den gamla och verkliga *kyrkostaten* indrogs till konungariket Italien år 1870 — lämnande kvar i påfvens ägo allena de tre skilda spillrorna Vatikanen med dess trädgårdar, Lateranska kyrkan och lustslottet vid Albanska sjön. Endast kommunen delar med staten den nödvändiga territoriala karaktären, men saknar å andra sidan dess fulla självbestämningsrätt.

Af denna grundläggande synpunkt följer att folket kan vara organiseradt före staten. Det är alltid så vid den primära statbildningen. Våra germanska förfäder hade redan en väl utbildad författning, innan de stannade sin folkvandring och satte sig ned och bildade stater. Bofastheten skiljer staterna icke blott från ströfvande vildehorder utan äfven från högt utvecklade nomadstammar; och när vi längst tillbaka se människorna så fast ordnade som t. ex. i australvildarnas »kobongsystem», men utan organiseradt land, så beteckna vi denna organisationsform med orätt som ättstat; det är ett ättsamhälle allena.

Liksom det etniska elementet i staten sålunda är genetiskt tidigare än det territoriala, så har det också länge ställt det i skuggan inom vetenskapen. Antikens och ännu »naturrättens» statsfilosofer förbisågo det vid sina statsdefinitioner, så att gamle Klüber 1817 lär vara den förste som tog hänsyn därtill i sina spekulationer om

statens väsen.[1] Redan detta första postulat, att hvarje stat med nödvändighet förutsätter ett land, betecknar således i viss mån en modern synpunkt.

Detta sammanhänger med en iögonenfallande förskjutning af statsgebitets karaktär. Ingen som läst antikens historia, kan undgå att observera, att dess stater typiskt hade namn af *städer;* vi följa Athens, Spartas, Tebes öden, vi se striderna mellan Rom och Karthago, vi se Rom växa ut öfver hela kulturkretsen och ändå heta Rom. När vi nu i stället säga Grekland och Italien, så betecknar detta en förändring af verkligheten. Antikens stater voro städer, deras territorium alltså ett stadsområde blott, äfven när till detsamma lades vida områden af landsbygd; inom staden allena pulserade statslifvet, landet var endast medelbart delaktigt däraf. Denna territoriala typ är alltså staden med landtliga annexer. Första steget utanför denna typ togs 88 f. Kr., då Italien utanför Rom erhöll medborgarskap i staten Rom, och det andra 300 år senare då kejsarriket i sin väldiga helhet likaså naturaliserades; därmed degraderades den eviga staden i verkligheten från rangen af stat till rangen af *hufvudstad* i ett rike. Samma territoriala grund hade den aflägsnare af antiken, som med centrum i Bysanz vegeterade ännu ett årtusende och mera fram i tiden. Men den oerhörda centralisationen i dessa kejsarriken gaf visserligen alltjämt åt hufvudstäderna en helt annan tyngd i förhållande till landsbygden än i moderna stater.

Den västeuropeiska medeltiden kom som vanligt med en typ, som bildar den rena motsatsen till antikens. Nu försvinner statsbegreppet alldeles i landet, *terra*; den förhärskande naturalhushållningen tillika med kommunikationernas dåliga tillstånd framkallade bilden af resande hof, som lefde på domänerna utan fäste ens i en hufvudstad — ingen modern resekonung eller resekejsare lär kunna täfla med Karl den store, som (enligt LAMPRECHT's ut-

[1] ELLINEK, s. 395.

räkning) fick rida 12,000 mil i sitt konungakall! Med stigande utveckling slår efterhand äfven denna typ öfver i den senromerska, liksom det absoluta enväldet på 1600- och 1700-talen öfver hufvud har en inre frändskap med bysantinismen; vi finna således åter starkt framträdande hufvudstäder, och den franska adelns dragning från landsorterna till Versailles vittnar om att det icke var administrationen blott som koncentrerades där. Från denna typ har slutligen den fördelning och utjämning mellan hufvudstad och det öfriga territoriet kommit till stånd, som utmärker ett modernt europeiskt rike.[1]

Vid sidan af denna allmänna utveckling har emellertid äfven stadstaten haft en reinkarnation. Det skedde mot medeltidens slut, i sammanhang med de borgerliga näringarnas uppblomstring, och på trenne hufvudskådeplatser: dels norra Italien (Venedig, Genua, Florens), dels Flandern (Gent, Brügge, Antwerpen), dels Tyskland med sina »riksstäder», som efter västfaliska freden hade samma självständighet under kejsardömets skylt som de tyska landen och vid systemets upplösning voro 51 — eller nästan lika många som hela statvärlden öfverhufvud i närvarande tid. En kraftig representant på denna nyare stadstat af det gamla Roms cert var Venedig ända till franska revolutionen. Numera ha de allra flesta suveräna städerna uppslukats inom den moderna territorialtypen, och de som ännu stå kvar — de »fria riksstäderna» Hamburg, Lübeck, Bremen samt »halfkantonen»

[1] I den modernaste demokratien har hufvudstaden åter sjunkit ned i relativ betydelse. I Förenta staternas system undviker man afsiktligt att förlägga regeringen till de största städerna, så att Albany är hufvudstad i stället för New-York, i staten N. Y., Springfield i stället för Chicago i Ill., Harrisburg i stället för Philadelphia i Pa, o. s. v. se Bryce, The amer. Commonwealth, uppl. 1903, II, 796. Brasilien och Australien hafva placerat sina federala hufvudstäder i ödebygder på lagbestämdt afstånd från de redan existerande storstäderna, och Sydafrika har sin regering i Pretoria men sin gemensamma riksdag i Kapstaden, medan Johannesburg är affärscentrum och den folkrikaste staden.

Basel Stadt — äro i själfva verket endast provinsstäder med utsträckt själfstyrelse inom större rikens hägn.

Denna form för statbildning kan numera också anses definitivt förbrukad. Till och med Londons statskomplex på öfver 7 mill. invånare kan icke längre tänkas som egen stat;[1] detta af skäl som längre fram skola komma till synes (nedan s. 61).

Vi konstatera alltså som en första iakttagelse, att den moderna staten förutsätter ett territorium af både städer och land. Alla stater äro jordägare. Nästa iakttagelse är en olikhet mellan staten och privata jordägare: en bonde kan sälja sin gård och köpa en ny och fortsätta sin existens där, men det kan icke en stat. Staten kan icke flytta. Han har fast bostad och hemortsrätt, till skillnad från lösdrifvande nomadhorder, och detta på en viss, en gång för alla bestämd mark. Han är fäst vid sin egen jord, och dör om han förlorar detta fäste. Han står under »lifegenskap» från territoriet. Tänka vi oss, att Sveriges alla invånare bröto upp med konungen och fanan i spetsen och hela sin flyttbara kultur, och så satte sig ned med dem under ett annat luftstreck — Sverige kunde vi icke taga med oss; bakom oss låge den svenska staten död.

Vi fixera här en egenskap som staten har gemensam med växtsamhällen, såsom en skog; staten kan icke hänga i luften, han är likt skogen bunden vid en viss mark, ur hvilken han hämtar näring, och under hvars yta äfven hans enskilda träd fläta sina rötter samman. Härnäst se vi en likhet med djursamhällen däri, att statens enskilda individer ha fri rörelseförmåga och kunna tjäna hans intresse äfven utanför territoriet. Seglande skepp kunna föra värden hem, härar i fiendeland kunna försvara hem-

[1] Endast som själfstyrande "riksstad" af Hamburgs typ är London tänkbart, så i den senaste liberala regeringens "devolutionsplan", se Stormakterna III, 109. En liknande lösning har mer än en gång, i olika förbindelser, tänkts på Konstantinopels problem, se Kjellén, Politiska essayer, I, 79 ff.

landet — Sverige är med sina fartyg under flaggan på den östasiatiska linjen, liksom Sverige en gång var med sina söner vid Breitenfeld och Pultava. På samma sätt samla myrorna till stacken och kämpa understundom till dess försvar utanför densamma. Inom växt- och djurlifvet finnas också motsvarigheter till de kolonisationer, genom hvilka en ny stat kan uppkomma som ett skott af en gammal. Alla undermänskliga analogier sprängas emellertid till sist genom statens förmåga af andliga förbindelser. Legationer och konsulat äro dess permanenta känslospröt in i andra stater, och på kongresser kunna i utomordentliga fall alla stater komma samman genom befullmäktigade ombud; likaså tjäna de moderna samfärdsellinjerna staterna som kraftledningar, medelst hvilka staterna kunna utbreda makt. Men med allt detta förmår dock ingen röra sig från sitt rum. Där är kraftkällan för hvar och en. Hvarje konflikt mellan trådarna reflekteras genast dit tillbaka. Hvarje stat graviterar i hvarje ögonblick från den politiska allmänningen till sitt eget centrum, som ligger där det ligger. Alla internationella utflykter bevisa således endast expansionsförmåga, elasticitet, hos staten, men ingen verklig förmåga af rörelse. Stater kunna icke hängifva sig: de äro i själ och hjärta ensamma — som människan.

Icke heller förflyttar sig i verkligheten staten, då han går på eröfrarestråt eller kolonisation. En skog kan vandra från sitt rum, men ingen stat har på detta sätt skridit ifrån sin utgångspunkt; på sin höjd har den kunnat förskjuta sin hufvudstad (från Moskva till Petersburg, från Kioto till Tokio). Denna yttre expansion är alltså till sitt väsen *växt* och ej rörlighet; vare sig den nöjer sig med att utfylla ett naturligt rum eller fortsätter därutanför. Detta framgår särskildt däraf, att stater efter expansionskraftens utslocknande draga sig tillbaka till sina land igen. Sålunda samlades Sveriges stat kring de stora sjöarna i Skandinavien, utbredde sig öfver Östersjöns motsatta strän-

der, utbytte statsrättsligt sammanhang med Finland mot folkrättsligt band med Norge, och resignerade till sist tillbaka till sin plats på Skandinavien, med den naturliga gränsen i S. som enda reella vinst; likaså har Danmark från sin kärna på öarne (och Skåne) växt ut öfver Holstein, öfver Skåneland, öfver Bohuslän och Norge med dess skattländer i oceanen, för att efterhand förlora det ena efter det andra, och nöja sig med fädernehemmet; Spanien med sina amerikanska öden är ett tredje exempel.

Hvarje stat har alltså sin en gång för alla fixerade landkärna, från hvilken den icke kan slita sig eller med lifvet behållet slitas. Försåvidt stå alla statsskepp på grund och kunna ej bringas flott! Statens lifsform är *trädets*, som står och faller på sin plats. Detta faktum kommer understundom till synes i själfva författningarna, då de i laga form fastslå statsområdet: så Belgiens, Hollands, Preussens, liksom den tyska och den schweiziska förbundsstatens; Sveriges regeringsform ger sig giltighet för »Svea rike och ty underliggande länder», andra grundlagar tiga, men deras allmänna förutsättning är självklart densamma.

Med denna förutsättning sammanhänger statsgebitets *integritet*. Den står skrifven i vår RF. § 78: »ej må någon del af riket kunna därifrån söndras», och § 45 tillämpar grundsatsen genom att förbjuda kungliga lifgeding och hertigdömen mera än till namnet. Denna egenskap hos landet hör äfvenledes till dem som sent mognat i folkens medvetande, liksom den ju förutsätter ett långvarigt samlif mellan land och stat. Vi ömka oss med orätt öfver de lättlurade vildarne, som sälja stora landsträckor för lite pärlor och tyger, ty för dem voro de ej värda mera (Ratzel); ännu medeltidens landbyten och absolutismens »arronderingsprincip» vittna om föga pietet för territorierna som statsgrund. Desto känsligare har vår tid blifvit i detta afseende. Det är frågan om icke folkmeningen hos oss reagerat skarpare mot *Grisbådarnes* afstående än mot unionens: förlusten af den i

unionen nedlagda svenska kraften syntes oss lättare att bära, ty det gällde dock icke territoriet. Likaså tyckas dessa undervattenskär, som endast bebos af humrar, ha varit oss dyrbarare än den halfva million svenskar, som utvandrat för alltid; att döma däraf att vi icke vidtagit några som helst åtgärder för att hämma emigrationen förrän på allra sista tiden. RATZEL gör samma anmärkning mot tyskarna: huru annorlunda skulle de icke ha känt förlusten af ett par tusen kvkm. än af 100,000 utvandrare! Detta kan ju till dels förklaras däraf, att människor kunna ersättas af andra människor; staten ser ju hvarje år en massa af sina medborgare försvinna och andra komma till genom naturlig omsättning; de ha snarare än den fasta marken karaktär af lös egendom. Men faktum står alltid kvar. Intet kan klarare visa den moderna statens medvetet intima samband med jorden, än detta att han bär folkförluster lättare än landförlust.

På ett sätt visar sig staten alltså t. o. m. mera solidarisk med landet än med folket. Kunna vi närmare förstå detta? Allt blir klart med ett enda ord; riket är statens *kropp*. Som alla analogier är denna menad som ett ljus för ögonen, icke skygglappar kring dem. Riket är ingen egendom som bondens ägande jord; det hör med i statens egen personlighet. Det *är* staten själf, ur en synpunkt. »Af jord är du kommen», säger den kristna ritualen om individen, då hans kropp skall återlämnas åt jorden, och den moderna antropogeografien sekunderar genom att beteckna människan som »ett stycke högt utvecklad jord»; i säregen mening träffar denna diagnos också in på den högsta mänskliga samhällsformen. Äfven staten är »af jord»; äfven han är, från en sida sedt, en utvecklad jordyta.

Det är RATZEL's åskådning, som vi här bekänna. Det är redan anmärkt (ofvan s. 23 f.), att den ännu icke kan anses hafva blifvit allmän egendom ens inom vetenskapen. Ett stort steg mot dess genombrott torde dock vara taget

genom JELLINEK, som ju eljest står den organiska statsläran emot. Han stämplar som en villolära SEYDEL's formulering af riket som ett statens objekt; han ser själf i riket ett i statens subjekt ingående moment, och betecknar det som en af statsvetenskapens största landvinningar, att statens förhållande till sitt rike har personrättslig och icke sakrättslig karaktär. En kränkning af territoriet är alltså — J. citerar här med instämmande PREUSS[1] — en kränkning af staten själf, icke af någon dess besittning: en förbrytelse mot person, icke mot egendom. Sådana formuleringar hafva ju intet eget bevisvärde, och hela uppfattningen är i grunden intet annat än en ny arbetshypotes. Men sin sanning skall den nu bevisa genom den klarhet, som därifrån strålar ut öfver en mängd af statslifvets företeelser.

Allra först följer däraf det folkrättsliga, positiva korollariet, att alla i landet befintliga personer äro underkastade statens öfverhöghet, vare sig de äro främlingar eller undersåtar: ty öfver sin egen kropp måste ju staten råda. Därför blef det Japans första omsorg efter den politiska renässansen att afskudda sig handelsfördragen från 1850-talet, som undantogo främlingarna från dess domaremakt; och i samma anda har det nya Turkiet skyndat sig att uppsäga »kapitulationerna». Vidare följer statens rätt att vidtaga alla åtgärder för sin säkerhet inom eget område, och dess obehag, då den måst uppge något af denna rätt; däraf Rysslands reaktion (1908 i diplomatien, 1916 i handling) mot det 1856 traktatsenligt medgifna servitut som förpliktar det att icke befästa Åland, och likaså Montenegros mot Berlinertraktatens art. 29, som förbjöd Antivaris förvandling till krigshamn.

På samma gång följer negativt af vår tes, att ingen

[1] PREUSS, Gemeinde, Staat, Reich als Gebietskörperschaften, 1889, s. 394, jfr JELLINEK ss. 398, 395, 404. Att J. icke trängt till botten af denna åskådning, visar sig dock t. ex. å s. 176, där riket framställes som "ein den Menschen anklebendes Element".

stat kan utöfva varaktigt herravälde öfver främmande statsgebit; ty en kropp kan icke tjäna tvänne herrar. Äfven här finnas mera skenbara än verkliga undantag, i de moderna ockupationerna, kondominierna och förmyndarskapen af olika art och grad, för att icke tala om statsföreningarnas dubbla herradöme. Ockupationerna skrida regelbundet till suveränitet (Ö. U. öfver Bosnien-Herzegovina 1908, Japan öfver Korea 1910, England öfver Egypten 1914), kondominierna sluta lika regelbundet med rent ägoskifte eller uppgörelse af annat slag (Preussen-Österrike om Schleswig-Holstein 1866, Tyskland-U. S. A. om Samoa 1889-1899; endast provisoriet om Hebriderna mellan Frankrike-England sedan 1887 lefver ännu kvar [1]), och förbundsstatens konkurrens med delstaten är i grunden föga värre än statens med sina kommuner. Allt detta är öfvergångsformer, hvarpå den politiska världen icke är mindre rik än andra lifssfärer, och de verkliga afstegen från principen bevisa sin anomali just därigenom att det alltid är oro på sådana punkter: de bilda liksom öppna sår i vederbörande statssystem.

Från samma synpunkt sedt får statens uppdrag att utveckla sitt lands hjälpkällor och naturtillgångar nu något af samma förpliktande kraft som den, som bjuder en människa att sköta sin hälsa. Den gammalliberala ståndpunkten, att staten skall lämna landet i de enskildes obegränsade våld, innebär sålunda, att staten skall lämna plikter mot sin egen personlighet ouppfyllda. Däraf följer i längden intet godt; vår Norrlandsfråga är liksom Amerikas trustbildningar ingen tillfällighet, den fotar i en bristande förståelse af statens och landets samhörighet. Men den rätta uppfattningen gör sig ständigt på djupet gällande. I all synnerhet sker så, när staten genom yttre motgångar gått förlustig delar af sitt land. Detta är, efter vår syn,

[1] Ett förslag till denna lösning af den nuvarande polska frågan, framställdt af Grabowsky (Die Polnische Frage, 1916), är redan på denna grund att betrakta som dödfödt.

att jämnställa icke med ägodelars förlust, utan med en operation; följaktligen går förloradt icke blott det bortopererade området, utan äfven en del kraft. Där operationen tog för djupt, eller där ingen verklig lifskraft finnes, där förmärkes ingen förändring: vi sågo föga i Persien efter 1907. Men där hälsa ännu finnes, där visar den sig i en instinktiv känsla af behofvet att taga igen det utåt förlorade genom intensiv inre utveckling.

Det är denna känsla, som Tegnér gett formeln att »inom Sveriges gräns eröfra Finland åter». Skaldens intuition fattar här en djup, rent geopolitisk sanning; vi skulle kunna kalla den för *konvalescensens lag*. Det var den, som dref Hollands folk efter 1830 att på hafs- och sjöbottnar eröfra Belgien åter, densamma som dref Danmarks folk efter 1864 att i hedars sand eröfra Schleswig åter; och om vi i närvarande tid se en stegrad utvecklingsdrift i vårt eget land, ett ökadt intresse för våra naturtillgångar tillika med en viss djärfhet och företagsamhet i kommunikationspolitiken, som starkt bryter af mot en lång periods slapphet, så är detta icke heller bara tillfälligheter, det är konvalescensens lag, som bjuder oss att i berg och mossar och vattenfall och samfärdsellinjer eröfra unionen åter. Geopolitiken ger här en vetenskaplig upplaga af sagan om Anteus, jätten som fick ny kraft genom att beröra moder jorden.

Men om territoriet skall äga denna läkeförmåga, då kan det icke vara ett stycke dödt land. En kropp är en organism, och detsamma är ett moget rike. Detta framstår särskildt, som Ratzel framhållit, i det olika politiska värdet af olika landsdelar. Det finns områden, som skulle kunna mistas utan fara, och det finns andra, hvilkas förlust staten ej skulle kunna öfverlefva. Äfven statskropparna ha sina Achilleshälar och sina hjärtan. Sådana *vitala delar* äro främst hufvudstäderna och samfärdselns stora pulsådror. Sverige, som för 300 år sedan kom ut med »Älfsborgs lösen» för att få behålla sin enda hamn vid Västerhafvet,

skall numera säkerligen räkna bland sådana delar hela Bohuslän, som är dess enda mot världshafvet direkt uppslagna fönster; öppnades så hafsväg till Vänern, så skulle Uddevalla bli af mera vital betydelse än Göteborg. Hvad Götaälfs mynning är för oss och ännu mer, det är Scheldemynningen för Belgien; Holland kan strypa Antwerpen genom att spärra denna port, och har så gjort såväl före franska revolutionen som efter Belgiens affall 1830; det blef därför en lifsuppgift för den nya staten att åtminstone få tullen aflöst, som skedde 1863, med Antwerpens väldiga uppsving i följe; men Vliessingenfrågan 1911 vittnade om den kvarvarande känsligheten på denna punkt. Belgrad var icke blott hufvudstad åt Serbien, utan tillika dess Donauhamn, surrogat för tillträde till hafvet; däraf dess omistlighet — med Belgrad var den serbiska staten solidarisk och gick förlorad. När Chile 1884 sköt upp sin gräns mellan Bolivia och hafvet, så förlamades denna motståndare för framtiden, emedan kusten var dess vitala del.

Aldrig framstår rikenas organiska natur alltså klarare än i *kriget*. Kriget är liksom ett experimentalfält för geopolitiken, liksom för all politik, och generalstaberna böra vara vetenskapsakademier icke minst i denna gren af statsvetenskapen. Dem tillkommer nämligen att uppgöra fälttågsplanerna med hänsyn till fiendelandets större eller mindre värde i fiendestatens politiska organisation; de måste alltså studera dem ur just denna synpunkt. Det moderna kriget har till ändamål att bryta motståndarens vilja; det radikalaste medlet därvid är att taga hela riket, ty det är detsamma som att beröfva honom förfoganderätten öfver hans egen kropp; sålunda blef Frankrike självt fånget 1871, och kunde icke komma loss ur Tysklands armar förrän det medgifvit dess viljas kraf; likaså Belgien 1914, Serbien och Montenegro 1915. Detta är ett modernt krig ända till målet; men man kan utmatta och trötta fienden, så att han ger med sig innan det kommit ända därhän, man

kan försvaga honom som folk genom att döda eller fånga hären, som hushåll genom att tilltäppa rikedomskällor, som rike genom att besätta delar däraf. På dessa bägge senare områden tjänar geopolitiken krigskonsten genom att utpeka de ömtåliga delarna. Det var en sann geopolitisk instinkt, som dref Gustaf Adolf att uppsöka kejsaren i »arfländerna» och likaså Napoleon att rikta stöten mot hufvudstäderna, sedan dessa utvecklat sig till verkliga centra under absolutismen. Om djup geopolitisk insikt vittnar också Japans plan att besätta kejsarkanalen i Kina 1895 och således underbinda rikets hufvudåder, sedan Japan först förlamat det genom att taga utanverken och flottan; en plan som hejdades af fredsslutet. Ett liknande anslag mot Göta kanal skulle däremot föga genera Sverige; medan en segerrik stöt mot Stockholm af ett sjöbehärskande Ryssland säkrare skulle bringa öfre Norrland ur våra händer än ett besättande på ort och ställe.

Sålunda hänga statsgebiten samman i organiskt förhållande, som kroppar med hjärta och lungor och mindre ädla delar. Om vetenskapen och den praktiska politiken sent fått ögonen öppna härför, så beror detta emellertid också på att verkligheten icke varit så påfallande förr som nu. Rikenas organiska egenskap utvecklas mer och mer i samlifvet med samma folk och samma statsmakt. Med hvarje generation, som efter slutadt arbete ofvan fosterlandets jord bäddas ned i densamma, växer folkets solidaritetskänsla gent emot landet, som är dess lekplats, arbetsfält och kyrkogård på samma gång som dess närande åker och dess tryggade hem. Till folkets spontana arbete att utveckla och organisera landet sällar sig också i stegrad skala statsmaktens: genom ordnad lokal administration, genom allt finare förgrenadt samfärdselsystem, genom »allmänna arbeten» af alla slag. Ju längre samlifvet mellan dem varat och ju högre följaktligen kulturen drifvits, desto naturligare och nödvändigare är den organiska syn på själfva territoriet som vi här företräda. Folket växer

icke *ifrån* sitt land, det växer alltjämt *in i* det. Hur annorlunda rotfasta äro icke de nuvarande engelsmännen än de britter, som en gång trampade Lancashires och Midlands marker utan aning om deras skatter af stenkol och järn! Den praktiska politiken måste alltså ha ögat öppet äfven för graden af denna organutveckling. Här felade Napoleon, då han trodde sig i Moskva träffa Rysslands hjärta; det var en falsk generalisering af hans krigförings grundtanke, ty Ryssland hade ännu intet hjärta i samma mening som västerlandets riken.

*

Men det återstår ännu ett för att styrka analogien emellan ett statsgebit och en kropp, och det är att uppvisa statsområdenas självständiga utprägling från hvarandra. Ett organiskt väsen är ju något inom sig afslutadt, från andra skildt. Det är sannolikt denna förutsättning, som gör den organiska uppfattningen af rikena mest motstånd i den allmänna meningen. I själfva verket får den här sin mest lysande bekräftelse.

Den ger oss nämligen klarhet öfver den ena — så att säga inre — sidan af det stora ledmotiv genom historien, som framkallat kampen om rummet. Hvad vi där se, är nämligen i grunden intet annat än staternas sträfvan att blifva organiska områden. De söka *geografiska individer* att förmäla sig med, för att genom denna förmälning fördjupa sina gebit till naturlighet.

För att uppdaga detta sammanhang måste vetenskapen först hafva kommit till klarhet i fråga om begreppet »geografisk individ», som skedde genom Karl Ritter 1817 [1]. En alltjämt stegrad observation i denna riktning har uppdagat, att detta begrepp konstitueras genom tvänne bestämningar: utåt »naturliga gränser», inåt harmoniskt sammanhang i

[1] Hözel, Das geograph. Individuum bei Karl Ritter und seine Bedeutung für den Begriff des Naturgebietes und der Naturgrenze, *Geogr. Zeitschrift* 1896, ss. 380 ff. Jfr Schöne, Polit. Geographie, 1911, s. 14 f.

ett »naturgebit». I bägge riktningarna har den geografiska individualiseringens lag varit allt mera mäktigt verksam i staternas lif.

Naturlig begränsning är en periferisk egenskap hos riket, hvarigenom dess afskildhet mot omgifvande riken framträder i starkare eller svagare markering.[1] Bäst sker detta genom *hafvet*, och det ideala riket är ur denna synpunkt *insularriket*. Inga stater framträda klarare som verkliga individer än moderländerna i Englands och Japans välden; medan de rena kontinentalrikena (Schweiz, Serbien, burerrepublikerna i 1800-talets senare hälft, Paraguay, Bolivia efter 1884) stå längst från idealet. Därför är också »längtan till hafvet» ett politiskt motiv af första ordningen för stater af allt för kontinentalt kynne; såsom Serbiens och i ännu större skala Rysslands historia under senaste tider till fullo intygat.

Där stater ha landgräns gemensam, där kräfver principen att gränstypen innebär ett försvårande moment för samfärdseln på godt och ondt mellan rikena. Här stå *bergen* främst. Italien mellan Alperna och hafvet, Indien med Himalaya och Hindukusch åt landsidan komma i detta hänseende insularrikena nära; Anderna gifva Chile och Argentina en ypperlig gräns, och Rumänien tycktes naturligt förankradt invid de Transsylvanska bergen. I äldre tider uppförde man i detta ändamål t. o. m. konstlade stängsel, såsom den kinesiska muren mot öknens mongoler, den romerska »limes» i S. Tyskland och Trajanusvallen i Dobrudscha, »Dannevirke» i Schleswig. Det måste dock alltid fasthållas, att vi här röra oss endast med relativa förhållanden. Ingen kan säga, huru högt ett berg skall vara för att tjäna som en god gräns. Det beror i mycket väsentlig grad på bekvämligheten af dess passöfvergångar. Det beror icke minst på huru höga de folk äro som

[1] Djupast går Hözel's definition, anf. st. s. 444: "eine Linie an welcher der lokale Charakter der in einem individualisierten Raume vereinigten Realiteten erlöscht, bez. von einem anderen abgelöst wird".

sitta på ömse sidor: ett stort folk kan blicka öfver höjder som alldeles stänga utsikten för de små — hvilket torde behållas i minne, då man frågar hvarför Kölen kunnat bevara sig som riksgräns men icke Apenninerna och ej heller Ural eller Appalacherna eller ens de Klippiga bergen i norra Amerika.[1] Å andra sidan kan också ett inlandsberg blifva en fara genom den dragning det utöfvar på en granne, så Karpaterna för Ö. U. under världskriget.[2] Och för öfrigt må alltid observeras, att bergens olika stupning ge dem olika värde som gräns för bägge kontrahenterna; sålunda är Erzgebirge- och Vogesergränsen gynnsammare för grannen än för Tyskland.

Af samma grundläggande princip — att gränsen skall framhäfva rikenas afskildhet på bägge sidor och hindra dem att öfvergå i hvarandra — följer, att väl trafikerade *floder* föga ägna sig till denna politiska uppgift. Därför finna vi flodgränser i regel blott på lägre stadier af statsutveckling eller kvarstående därifrån och markerande ömtåliga ställen i statsystemet: så i N. Skandinavien och vid Donaus nederlopp, så i Sydafrika, där politiken nu redan genombrutit dem, och så framför allt i Sydamerika, som också är gränstvisternas förlofvade land, ett statssystem som ännu icke »satt sig». Vattengränsen förhåller sig sålunda motsatt i flod och i haf; medan den absoluta hafgränsen, d. v. s. insulartypen, är den bästa, så är den *mesopotamiska* typen, där riket på alla sidor famnas af flodarmar, att beteckna som särskildt dålig. Vi finna den starkt utpräglad i Paraguay och de forna burerstaterna, mera modererad i Rumänien (som har berget till stöd på en sida).

---

[1] Jämför Politiska essayer, III, 151.

[2] Karpaternas karaktär af naturlig gräns framstår däri, att det varit klippan mot hvilken Rysslands härböljor satt sig, men också däri, att Ryssland upprepade gånger trängt fram ända dit. Den nuvarande gränsen skänker Ö. U. Galizien till "glacis" (Sieger), men detta intresse för ena parten kan ju icke tillerkännas objektivt vitsord.

Här bör emellertid icke lämnas oanmärkt, att världskriget i viss mån synes hafva höjt kursen på floderna som riksgränser. Sedan kriget utvecklat sig till typiskt positionskrig med skyttegrafvar, har man kunnat tänka sig skyttegrafvarna som varaktig institution äfven i freden [1]: en konstlad gräns som det gammalromerska imperiets, men graf i stället för vall! Nu äro floderna på visst sätt naturliga skyttegrafvar. Denna deras betydelse för försvaret (liksom för tullbevakningen) har ju icke undgått vetenskapsmännen, men den har kommit i förstärkt belysning genom världskrigets lärdomar, särskildt från östfronten, där kriget haft en afgjord benägenhet att haka sig fast vid äfven smärre flodlinjer (som Bsura, Ravka, Styr, Strypa, Stochod). Det är icke omöjligt, att denna erfarenhet skall afsätta frukter i den kommande freden till flodernas rehabilitation som gränser. [2]

Floderna hafva alltid ett företräde i sin skarpt markerade linje. Här brister det i frågan om sådana naturtyper som *öken*, *träsk* och *skog*, hvilka eljes, genom sin relativa sterilitet, icke illa lämpa sig för gränsens reala uppgifter. De leda tanken tillbaka till den primitivaste af alla gränsformer, zonen; fordom, i vilda land, röjd öde genom människojakter, såsom Matabelestammens och Mahdins ännu på 1800-talet — i nyaste tid bland kulturfolken återupplifvad i folkrättslig form, såsom den 3-mila »neutrala zonen» utmed sydligaste delen af riksgränsen mellan Sverige och Norge efter skilsmässan 1905.

Innan vi lämna denna sida af ämnet, må en reservation göras i andra riktningen. Den goda gränsen är ett samfärdselhinder, men det får icke vara absolut och exklusivt. Snäckskalet är intet ideal för statens hus. Hvad det kommer an på, är den rätta medellinjen mellan afstängning

---

[1] Se Fr. Naumann, Mitteleuropa, 1915, s. 7.

[2] Se art. "Skyttegrafven som institution" i *Nya Dagl. Allehanda* 4/3 1916.

och förmedling; en mur, nog hög att skydda för farligt tryck, men icke så hög att han öfverhufvud stänger alla utsikter och förhindrar en sund mellanstatlig samfärdsel. [1] Själfva hafvets företräde som gränstyp får vidkännas ett afdrag, om det isolerar öfver ett visst mått, såsom i Nya Zeelands kasus. Det harmoniska jämnmåttet framstår äfven här som idealet, och icke den rena extremen.

Vi vända nu blicken från periferien till centrum: från de naturliga gränserna, som ju endast afse ramen, till det omramade gebitet. Till den organiska afskildheten utåt måste ju komma ett lika organiskt inre sammanhang, om man skall kunna på allvar tala om en individualitet. Sökandet efter detta sammanhang sker på en historisk linje för sig, och har afsatt flere olika typer, innan det öfverhufvud ställdes i förbindelse med kravet på den naturliga begränsningen.

Den äldsta formen för ett naturgebit är den *potamiska*, [2] med sina anor från forntidens riksbildningar vid Eufrat-Tigris och vid Nilen. Där var typen icke utvecklad längre än till mynningsriken, i hvilken form den återfinnes på åtskilliga ställen på nuvarande karta (t. ex. Kochinchina, Nigeria, Portugal, Nederland). Mera fullbordad framträder den i »Donaumonarkien» och »Kongostaten», hvilka i väsentlig mån omfatta en dominerande flods hela område (smärre exempel i Menam-riket Siam,

[1] Lyde, Types of Polit. Frontiers in Europe (*Geogr. Journal* febr. 1915) omkastar fullständigt perspektivet och motiverar Rhengränsen just därmed att samfärdseln graviterar däråt från bägge sidor; en uppfattning som väckte opposition vid själfva mötet, se ss. 128, 135 f., 144. — För ett särskildt fall, nämligen vid beröringen mellan natur- och kulturfolk, har Junghans redan 1899 (Der Fluss in seiner Bedeutung als Grenze) med skäl häfdat flodens öfverlägsenhet öfver alla andra gränstyper.

[2] Termen är Kapp's (Vergleichende Erdkunde, 1868), ehuru där något annorlunda färgad, se Sieger, Staatsgrenzen und Stromgebiete, Sonderabdruck aus der *D. Rundschau für Geographie*, 1913—14, s. 3 n. 1. Man skulle också kunna säga "fluvio-centrala" i motsats mot den fluvioperifera, eller "circumfluviala" mots. circummarina.

Orinoco-riket Venezuela, Essequibo-riket Brit. Guyana). Denna form kan således icke frånkännas lifskraft. I själfva verket råder en hög grad af solidaritet — särskildt i samfärdsel och bygd — inom ett område som dräneras i ett gemensamt system, äfven om man icke med AGARDH (1853) ser i dessa »hufvuddalar» och »hufvudsluttningar» kartans enda och rena naturliga provinser.[1] Fullt genomförd tillgodoser typen äfven det periferiska kravet, då vattenskiljaren mellan olika flodområden i regeln är en kvalificerad gränstyp. I verkligheten brister systemet gärna i fullständigheten; särskildt i Donaumonarkien, som har sin afgörande svaghet just däri att den saknar alla källorna till floden. Men bristen framkallar då också regelbundet ett politiskt tryck i riktning mot de saknade delarne, alltså från mynningen mot källan eller tvärtom, allt efter maktbalansen. Det var för detta tryck Bosnien föll offer 1908 (1878) och Serbien 1915: det var spridda lemmar i Donaus flodområde, som då uppgingo i Donauriket.

En ännu större roll än den potamiska eller circumfluviala har den *circummarina* rikstypen i historien spelat. Här sökes enheten inåt icke i ett gemensamt dräneradt land utan i ett öppet vatten, med dess intima förbindelsevägar; alltså en fullständig renodling af samfärdselsynpunkten. Det faller i ögonen, att denna typ är ensidigare och ytligare än den förra. Icke desto mindre äro i dess tecken skrifna några af historiens stoltaste blad, de som handla om Roms Medelhafsvälde, om Sveriges Östersjövälde och — stoltast af dem alla — om Englands Indiahafsvälde. Sedan England själft fått sin idealt insulära typ (genom föreningen med Skottland för 300 år sedan), har det alltså för hufvudparten af väldet sökt denna primitivare form. Som rikstyp är det desto mera imponerande, som det är uppfördt helt af främmande byggnadsstenar, fjärran från ägarens eget hus Man skulle kunna beteckna det som ett oerhördt försök af en stat att röra sig från sitt rum, ett för-

[1] Se KJELLÉN, Inledning till Sveriges geografi (1900), s. 21.

sök som i längden måste öfverspänna krafterna; som det nu är, har det redan i sin hörnsten Egypten skapat väldet en Achilleshäl eller »vital punkt» (ofvan s. 50) af första ordningen.

Principiellt bekymrar sig denna rikstyp icke om de naturliga gränserna: den lefver uteslutande på den centripetala kraft som förutsättes utströmma från dess marina medium. Men äfven om gränsproblemet kunde åt alla håll lyckligt lösas — och äfven utan öfverspänningen i det samtida engelska fallet — synes denna typ knappast höra framtiden till, sedan landet i kommunikationsväg börjat inhämta hafvets försprång (Svensén); denna utveckling tenderar nämligen att återge hafvet den uppgift af gräns, som är dess ursprungliga och naturliga. De moderna staterna skola icke heller i längden fördraga så stora tomrum i sin befolkning som typen betingar. Det är endast i enklare statssystem med svagt koncentriskt tryck, som sådana riksbilder kunna utveckla och behålla sig.

Om alltså den utbildade circummarina rikstypen icke synes på sin plats i ett moget statssystem, så står dock alltid kvar den politiska drift i hvilken den kan sägas hafva sin rot: kraftvet på ett *motland*, i grunden defensivt, för att förebygga faran af en öfvermakt på andra stranden, alltså siktande på ett »politiskt brohufvud» (Arldt) eller en förställning framför den naturliga ställningen[1]. Färska verkningar af denna lag se vi i Italiens aspirationer på Tripolis 1911 och Albanien 1915, liksom i Japans reservation för Fokien vis-a-vis Formosa. Japans nyaste expansion synes eljest i sin helhet tendera att återupplefva den circummarina typen, kring Japanska sjön; men detta är mera skenbart och tillfälligt, den verkliga expansionsriktningen ligger mera sydligt.

---

[1] Arldt, Natürliche Grenzen und staatliche "Brückenköpfe", i *Zeitschr. für Politik* 1916, ss. 543 ff. Förf. generaliserar denna drift till ett världshistoriskt motiv och räknar dit ej blott ställningar bortom hafvet, utan äfven "glaciser" bortom en naturgräns i landsammanhang, t. ex. Kongresspolen för Ryssland bak Rokitnoträsken, s. 551.

Så till vida hvilar den circummarina tendensen också på en riktig princip, som den *slutna* riksbilden är starkare än den splittrade, genom sina underlättnader för samfärdsel och försvar. Våra dagars storpolitik har i mångt och mycket dirigerats af detta motiv, att skapa sammanhängande koloniala komplex i de skilda koloniernas ställe. Man har också betecknat denna motsats som rysk och engelsk. Men äfven England sträfvar numera medvetet att bygga bryggor mellan brostenarna i sitt välde, detta särskildt inom Indiahafstankens ram. Från denna tanke utgick alltså ett politiskt tryck på mellanliggande, ännu icke politiskt vunna länder, såsom Mesopotamien och Arabien, och då Tysklands levantinska program (liksom på sitt håll dess äkvatoriala) betydde ett mottryck på samma punkter, så fick världskriget i denna geopolitiska konflikt en af sina starkaste stimulanser. Den circummarina rikstypen kan alltså deriveras ur en process, där motlandets lag är det första och den slutna besittningens lag det andra momentet; och det finnes ingen anledning att antaga en aftagande kraft i dessa motiver hvar för sig, äfven om de hädanefter skola få svårare att i samverkan bygga upp välden med hafvet till medelpunkt.

Med ledning af dessa historiens egna experimenter kunna vi nu fastslå tvänne allmänna resultat som lösning på själfva rikets problem. Å ena sidan kräfves ett sammanfallande af den naturliga gränsens yttre och naturgebitets inre förmån, hvilka historiskt utbildats efter skilda linjer; först när man det ena gjort och det andra icke låtit, står man vid målet. Å andra sidan få de faktorerna icke fattas ytligt, så att hvarje naturgräns betraktas som naturlig och hvarje geografiskt sammanhang som ett naturgebit. Det kräfves i bägge fallen inre och djupare egenskaper. Vi ha fixerat dem beträffande gränsen; det återstår en liknande anmärkning om gebitet.

Det faller då i ögonen, att det icke är det ensartade, som ger begreppet naturgebit dess innehåll, utan det

harmoniska; icke det formella sammanhanget kring flod eller haf, men icke heller en enda öken, icke ens en enda bördig slätt, utan en harmonisk utfyllning och lagom proportion af bärande naturtyper, åker, äng, skog, berg och vatten. Äfven här komma vi således till jämnmåttet som idealet och icke extremen. Det ensartade är en svaghet, ty det ger en enformig produktion med däraf följande osjälfständighet och förhöjd risk. Det är således produktionssynpunkten, som här är den ledande. Man väntar af ett naturgebit, att det skall kunna mätta folkets näringsbehof i skilda riktningar. Ett rike bör för sin ekonomiska själfständighets skull, som i sin ordning är förutsättning för den politiska själfrådigheten, liksom en person kunna till en viss grad »vara sig själf nog».

Här ligger domen öfver stadstatens typ (som London, ofvan s. 44). Det är autarkiens stora lag som vi här beröra: riket bör vara ett naturgebit af det slag som borgar för skälig autarki. Detta är den reala bestämningen på den geografiska individualiteten inåt. Här ligger ock den direkta bryggan mellan geopolitiken, som behandlar de allmänna förutsättningarna hos rikena, och ekonomipolitiken, som behandlar autarkiens faktiska utveckling och metoder inom rikshushållena.

De mångahanda politiska aspirationer, som utgå ur autarkiens lag, höra således under ekonomipolitikens kapitel (s. 129 ff.). Redan här må dock den anmärkningen finna plats, att staten själf kan bidraga till sin autarki. Den får den icke blott till skänks af riket; den har i sin makt till en viss grad att omskapa riket, så att det bättre motsvarar detta kraf. Autarkien ligger ju endast latent i jorden och måste utlösas genom arbete; ett kraftigt och systematiskt arbete på jorden, inriktadt på att icke bara utveckla dess anlag utan äfven komplettera dess brister, betyder en mäktig insats i rikets individualitet. Staten förmår alltså göra sitt rike mera naturligt än det i grunden är.

Äfven gränsernas svagheter kunna af folk och stat till

en del öfvervinnas, och detta äfven utan konstlade medel som kinesiska murar eller moderna skyttegrafvar. Naturen har öfverhufvud icke goda gränstyper i så lagom sortering, att de alltid kunna vara till hands för politikens skiften. Bristerna utfyllas af den historiska samlefnadens band, som låter gränserna växa in i folkmedvetandet, så att säga som andliga rågångar. Svaga gränser kunna också stärkas genom en väl afpassad kommunikationspolitik med hänsyn till gränsborna; däraf tanken att göra den svenska »inlandsbanan» i de södra delarna till en längdbana utmed gränsen och därmed parera den naturliga dragningen till grannlandet. Öfverhufvud är kommunikationsproblemet i »samfärdselns tidehvarf» af central betydelse i fråga om rikenas inre och yttre sammanhang.

Frågan om gränsen är för öfrigt alltid till någon del en fråga om det rent politiska maktförhållandet å ömse sidor. En stark stat som Tyskland bär utan svårighet dåliga gränser, som för en svag stat som Turkiet blifvit ödesdigra. Gränsen stabiliseras alltså icke blott genom sin egen naturliga beskaffenhet, utan framför allt genom hela statens kraftutveckling och där bakom genom jämnvikten i hela statssystemet. Att starka stater icke heller stanna vid den naturliga gränsen utan söka sig »brohufvud» eller »glaciser» där bakom, har Arldt med rätta påvisat [1]. Men om kraften aftager inom ett led i systemet, då betecknar detta en försvagad motvikt på denna punkt, hvilket från andra sidan betyder ett ökadt tryck på densamma; då först får gränsen visa sin egen duglighet gent emot den ökade belastningen — och den dåliga gränsen ter sig nu som en öppen eller halföppen dörr till ett förfallet hus.

Det är ett innerligt samband i stadig växelverkan mellan

[1] Anf. st., särskildt s. 546. Det är dock mycket öfverdrifvet att, som Arldt, på denna grund stämpla den naturliga gränsen som ett tomt slagord. — Slagordet "glacis" är särskildt användt af Curzon, om Englands intressesfärer bakom Indiens naturliga gränser: jfr äfven s. 55 n. 2.

rike, folk och statsmakt, som sålunda möter vår eftertanke. Denna ömsesidighetsförsäkring mellan statens skilda elementer skall också hjälpa oss öfver en teoretisk svårighet, som i förstone kan synas betänklig. Är territoriet statens kropp — kan någon invända — hafva vi icke då accepterat ett skema där kroppen är mindre förgänglig än själen? Eller stannar icke landet kvar, äfven sedan staten försvunnit? Och kan det icke i sinom tid tjäna som kropp åt nya stater? Medelhafsländernas historia har sett sådana exempel. Det är tydligt att vi här stå vid gränsen af vår analogi. Den är spänd till det yttersta. Och dock skola vi se, att den icke ens här alldeles brister. Skillnaden mellan staten och andra organismer är icke ens på denna punkt alldeles så stor som det kan synas, om vi nämligen taga den antydda ömsesidighetsförsäkringen med i räkningen. En närmare blick på den angifna skådeplatsen, Medelhafsomgifningen, skall upplysa härom.

Det är i verkligheten icke samma land nu i Guadalquivirs dal eller kring Eufrat—Tigris eller ens på Italiens feberkuster, som det var på de tider då morer och babylonier och gamla romare så framgångsrikt kämpade mot den naturliga torkan där. De nya folken och staterna hafva slappnat i kampen, låtit bevattningsanstalterna förfalla och därmed utlämnat landet försvarslöst åt de fysiska krafterna. Resultatet har blifvit *nya land* på samma stycken jord. Så tager äfven landet del, större eller mindre, i statens öde. Naturen bjuder i grunden bara ramen och råvaran; det ankommer på folk och stat att utfylla och forma, eller med ett ord organisera den. Utan organisation förfaller äfven riket, i statens spår. Jag kan alltså icke helt underskrifva Jellinek's sats, att riket är statens på en gång döda och odödliga element; jag ser snarare däri ett lefvande och dödligt. Hvad som är dödt och odödligt, är endast den s. a. s. råa marken.[1] Bearbetad af ett folk i en stats

[1] "Von menschlichen Subjekten ganz losgelöst gibt es kein Gebiet, sondern nur Teile der Erdoberfläche", säger Jellinek själf, s. 176; jfr s. 78.

hägn, får den något af folkets och statens förgänglighet; på samma gång den ger staten tillbaka ett drag af sin ursprungliga oförgänglighet, i och genom själfva kontinuiteten i sin natur och den psykologiska återverkan därifrån på folket.

Vi ha nu fullföljt den organiska uppfattningen af riket åt olika håll, vi ha funnit denna dess natur växa allt klarare fram under tidernas lopp och kulturens stegring, tills riket slutligen framstår som en del af statens personlighet, dess kropp, färgande staten med vissa egenskaper och å andra sidan mottagande inflytelser tillbaka af staten. En anmärkning står oss på detta allmänna kapitel ännu åter, beträffande ett af de viktigaste politiska problemen som genom samma uppfattning får sin klara lösning. Det är problemet om individernas rätt till delar af statens territorium, alltså den enskilda jordäganderättens problem. Vi känna redan (ofvan s. 12), att staten i sina domäner och skogar m. m. har omedelbara andelar i riket; i hvilket förhållande står rikets öfriga jord härtill?

Enligt Heinrich Schurtz (1900) äro »de döda de första obestridda och rent personliga jordägarna», för så vidt som ingen ens vågade nalkas begrafningsplatserna [1]. Nu för tiden kunna de döda på våra kyrkogårdar icke ens hindra klockaren att skörda gräset på deras egna grafvar. Det är de lefvandes arbete med jorden, framför allt generationernas kedjearbete att höja dess värde, som utgör den moraliska grunden för äganderätten. Sålunda, säger Ratzel, »delar grundbesittaren med staten marken och är därigenom fastare förbunden med staten än köpmannen». Frågan blir nu, om han härigenom får rättigheter mot staten som en likaberättigad part. Feodalismen trodde så, och vi återfinna samma åskådning i den historiska liberalismen. Den fick ett sent och klart genljud ännu i debatten i vår riksdags Andra kammare $^{2}/_{5}$ 1907

[1] Citerad af Ratzel, s. 50; jfr hela hans kap. III, Besitz und Herrschaft.

angående de norrländska malmfälten, där liberalismens ledande politiker, KARL STAAFF, liknade förhållandet mellan Kirunabolaget och svenska staten vid förhållandet mellan tvänne grannar [1]. Denna uppfattning motsades vid tillfället på det skarpaste från såväl socialistiskt som högerhåll. Ur vår organiska synpunkt är saken alldeles klar. Är landet statens kropp och staten en enhet, så kan den lika litet tolerera upplösningsanspråk inifrån som ingrepp utifrån. Äganderätten är således endast att betrakta som delegerad från staten att förvaltas under tyst förbehåll att den icke länder till statens fördärf; sker så, då är statens rätt till »reduktion» uppenbar af historien. Vår senaste Norrlands- och skogslagstiftning vittnar om, att denna uppfattning också är på väg tillbaka till vår praktiska politik, liksom vårt moderna begrepp »vanhäfd» (lagen om »uppsikt» öfver vissa jordbruk 1909) visar tillbaka på Gustaf Vasas tider. Vi kunna icke erkänna några »stater i staten» med vitsord mot staten till dess uppenbara skada.

Liberalismens ståndpunkt beror äfven här på en rent mekanisk, af vetenskapen öfvervunnen åskådning. Det var icke två grannar som bytte Kirunavara mellan sig: det var Sverige självt, som var den ene kontrahenten. Teoretiskt är det problemet löst. Men om vetenskapen alltså principielt ger socialismen rätt i detta stycke, så har den därmed gifvetvis icke fällt något omdöme i den praktisktpolitiska frågan, i hvilken mån staten bör ingripa med sin öfveräganderätt. Den frågan kan öfverhufvud icke lösas med vetenskapens metoder. Uppenbarligen kan man teoretiskt hylla satsen, att all privat äganderätt i grunden är besittningsrätt, utan att därför i praktiken vilja rubba ett sandkorn af den självfägande jorden, som förvaltas i statens mening utan anmärkning från rikssynpunkt — där ingen vanhäfd föreligger, där har staten praktiskt förlorat sin rätt, där ingår egendomen under statens garanti för rättsordningen.

*

[1] A. K:s protokoll, ss. 39, 46 f., 51.

Jag anser härmed uppvisadt, att den organiska uppfattningen af riket och endast den ger en tillfredsställande lösning på alla hithörande problem. Den allena är därför förenlig med det moderna tänkande, som söker sammanhang i företeelsernas skiftande mångfald.

Vi betrakta alltså riket med dess olika attributer icke som ett tillfälligt tillbehör eller löst och ombytligt påhäng på statpersonen, utan som ett innehåll i dess eget väsen, i mångt och mycket bestämmande öfver dess handlingar och hela utveckling. Redan på denna allmänna och orienterande del hafva vi funnit sådana inflytelser bortom rätt och orätt från statens natursida, så att stora delar af historien ligga klara i detta ljus. Nya bidrag till denna politiska nödvändighet skola möta oss i den speciella geopolitiken, med dess iakttagelser på enskilda sidor hos riket — här framför allt rum, gestalt och läge.

Allt som jorden organiseras, måste det vida rummet göra sig gällande i formen af stora stater, och allt som stora stater växa fram, sjunker kursen på de små. Detta är visserligen en lag med många aberrationer. Själfva Europas karta har ännu i vårt korta århundrade sett nya småstater framträda, medan jättevälden som Kanada och Brasilien föga tynga på den politiska vågen; och Holland var på 1600-talet stormakt med 700 (tyska) kvadratmils utrymme, medan Polen med 10,000 icke var det. I grunden bevisa sådana fakta dock icke mera än det naturliga förhållandet, att stora rum organiseras långsammare än små. Det är en olikhet i utvecklingsgrad. Under föröfrigt lika förhållanden är det sålunda blott en tidsfråga, när de stora rikena skola hafva vuxit in i sitt rum, och då gäller den angifna tendensen utan reservation.

Att historien faktiskt ställer allt större rumsanspråk, det visar sig klarast i successionen af banérförande handelsmakter: Venedig, en stad, Holland, ett deltaland, England, ett örike — och där framför skymtade redan Treitschke för 40 år sedan och Gladstone för 30 år

sedan U. S. A., en världsdel. Häraf följer nu en klar konsekvens. Lifskraftiga stater på ett begränsadt rum stå under det kategoriska politiska imperativet att vidga sitt rum, genom kolonisation, sammanslutning eller eröfring af olika slag. Detta har varit Englands situation och är i samtiden Japans och Tysklands: som man ser, ingen rå eröfrardrift, utan naturlig och nödvändig växt för självbevarelsens skull. Eftersom nu olika tider mäta med olika mått, så verkar denna lag i olika grader. Det klassiska exemplet ligger nära: om Fredrik den stores *Preussen* var nog för 1700-talets balans, så behöfdes Bismarcks *Tyskland* för 1800-talets, och nu, då standarden svällt ut till Englands, Rysslands och U. S. A:s jättevälden, synes balansen fordra ett *Mellaneuropa*, vare sig i det mindre formatet Tyskland-Österrike-Ungern (Naumann) eller fasthellre i det större, med hela Levanten därtill (Jäckh). Här möter oss bilden af ett statkomplex eller *statblock* för att tillgodose rummets fordringar, och en liknande blockbildning synes på väg att skapa ett *Panamerika*, ehuru ledmotivet där synes mindre klart. Men i hela denna utveckling till större riksbildningar spåra vi oförtydbart en politisk nödvändighet, och statsmännens frihet begränsar sig i det hela till att finna utvägarna för dess förverkligande.

Det är nu tydligt, att denna förstorade måttstock innebär ett oroande moment för de små staternas fulla suveränitet. Redan som fysisk massa utöfvar det stora riket ett slags dragningskraft på de smärre; Deckert har anmärkt detta för det amerikanska statssystemet med U. S. till politisk sol, och samma fenomen är mycket i ögonen fallande för Rysslands räkning gent emot Asien och äfven mot vissa slaviska småfolk i Europa; gent emot de öfriga västerländska staterna neutraliseras Rysslands fysiska attraktion genom andlig repulsion, på grund af dess lägre kulturnivå. Å andra sidan är det stora och enformiga rummet självt en stimulans till politisk expansion: öfver Rysslands stepper, Amerikas prärier och Englands haf går blicken ut

i det oändliga, tändande eröfrarens längtan utåt — medan småfolket i sina trånga villkor lätt faller i en vegeterande tillvaro som småborgaren vid sin reflexionsspegel i småstaden. Här se vi det stora rummets tendens att politiskt öka sig självt, liksom storkapitalet.

Å andra sidan må man icke förbise de faktorer, som stå i vägen för en obegränsad utbredning. På en viss grad synes det stora rummet medföra öfvermäktiga svårigheter för sammanhållningen äfven i kommunikationernas förlofvade tidsålder. Denna växande circumfugala tendens löper jämnsides med en ökad sårbarhet utåt, allt som friktionen ökas med gränsernas utsträckning. Till dessa faror i rummet självt komma sedan inre moraliska brister, allt som expansionen öfverskrider måttet för verkliga lifsbehof. Den närmare utvecklingen häraf tillhör etno- och ekonomipolitiken, som skola lära oss hvad som ligger på bottnen af tvånget till expansion. Det skall då visa sig, att framtiden icke behöfver stå i rent mörker för de små staterna, äfven om den närmaste tiden synes hota deras fulla suveränitet med stora faror. Äfven i den politiska skogen gäller den lag, som hindrar träden att växa ända in i himlen och fullständigt förkväfva buskarna.

Liksom vi nu sett själfva rummet som en faktor af stor betydelse i staternas politik, så skola vi icke sällan kunna konstatera detta om den territoriala gestalten eller riksfiguren. Idealet är här en koncentrisk figur, därför att den lämpar sig bäst för sammanhållningen kring en medelpunkt. Det franska och det spanska moderlandet kommer detta ideal nära. En ytterlig motsats härtill var Preussen i 1700-talets begynnelse, som icke ens hängde samman, utan bestod af tre skilda hufvudstycken; här måste statens politik gå ut på delarnas hopfogande i ett helt. Men äfven det nuvarande Österrikes figur med de långt utsträckta armarna (Galizien, Dalmatien) är i sig själf omöjlig; där har unionen med Ungern, som utfyller tomrummet, en rent yttre motivering; äfven Bosnien och

Serbien passa väl i denna utbredda famn. På samma sätt visar sig Rumäniens längtan efter Siebenbürgen redan i dess gestalt af kniptång kring detta land. Ett allt för stort missförhållande mellan längd och bredd är äfvenledes af ondo, enär det försvårar samfärdseln och försvarsuppgiften, isynnerhet när det tillika påtrycker riket en prägel af enformighet. Detta är Chiles kasus, denna hundramila strandremsa och bergssluttning har allt för väl behof af utbredning, däraf konflikten med grannarna såväl i norr bakom öknen Atacama som i öster bakom de andinska bergen; äfven Norge lider af liknande svagheter i gestaltning och läge, ett motiv till union med Sverige, som visserligen för tillfället undanskymts af motsatta motiv och andra synpunkter.

Äfven detaljer i rikenas yttre form kunna understundom tillåta intressanta politiska slutsatser. »Caprivi-fingret» i Tyska Sydvästafrika och »anknäbbet» i Kamerun hade väl närmast lokala afsikter (delaktighet i floderna Sambesi och Schari), men det sistnämndas efterträdare 1911, de bägge »hummerklorna», gripa otvifvelaktigt efter själfva Kongostaten. På samma sätt kan man i Förenta staternas »pannskaft», Alaskas nedhängande flik mellan Kanada och oceanen, afläsa politiska aspirationer på (västra) Kanada. Vår egen karta bidrager med ett mycket belysande exempel i norr, där en lång smal kil af det rysk-finska väldet går i riktning mot Malangerfjorden; när man nu erinrar sig att Ryssland före denna gränsläggning haft gränsanspråk ända ut till fjorden i fråga, så kan man icke underlåta att i denna kartfigur se ett pekfinger mot Atlanten, liksom i den bredvid liggande utbuktningen en knuten näfve mot Varanger.[1]

Det är tydligt, att läget i dylika fall spelar med i det inflytande som territoriets gestaltning utöfvar. Bland alla

[1] Se Kjellén, Studier öfver Sveriges politiska gränser, Ymer 1899. s. 329. Arldt, anf. st., s. 550, anmärker också, att Skandinaviens nordgräns är »labil», ej »stabil».

geografiska inflytelser på staternas handlande torde de vara talrikast och starkast, som utgå ur läget. Vi tala då icke om betydelsen af ett läge under ekvatorn eller vid ökumenes rand eller öfverhufvud det fysiska landläget, ehuru äfven det kan inverka bestämmande i politiken — nedan skall ett sådant sammanhang påpekas för småstaters allmänna räkning (s. 72). Vi hålla oss här till det rent politiska läget, staternas placering invid hvarandra, och det kulturella läget i förhållande till världssamfärdseln.

England utan omedelbara grannar och Tyskland med 8 sådana, hvaraf 3 stormakter, visa oss tvänne extrema typer. Det är a priori tydligt, att deras handlingsfrihet skall vara mycket olika: Tyskland kan icke välja bundsförvandter och politiska vägar så fritt som England, dess elasticitet är begränsad af det talrika grannskapet med det koncentriska trycket. Värre än detta är dock under vissa omständigheter det ensidiga grannläget, med trycket från en *öfvermakt i ryggen*. Så är fallet med Portugal efter 1640 och Norge efter 1905: inga än så uppriktigt menade försäkringar, inga »neutrala zoner» eller andra folkrättsregler kunna helt upphäfva detta tryck, som med naturlagens nödvändighet utgår från den större makten på den mindre; därför bestämmer detta läge vederbörande staters hela politiska färd, så att de tycka sig behöfva söka mottryck utifrån hafvet. Detta är alltså den situation, som dref Portugal i Englands armar och Norge till integritets- och neutralitetsförbindelse med främmande makter, bland hvilka Sverige icke fick rum. Ett sådant läge är uppenbarligen en egenskap hos resp. stater, som de icke komma ifrån, och som bestämmer deras politik med en nödvändighet som statsvännens fria vilja icke kan helt undandraga sig.

En liknande situation har för Hollands och Rumäniens del något neutraliserats genom den lyckliga omständighet att de hafva *två* rivaliserande storgrannar i ryggen. Men situationen förmörkas åter därigenom, att de sitta på mynningen till en af den ena grannens hufvudfloder — öfver gränsen mellan Tysk-

land och Holland bär Rhen, öfver Österrike-Ungerns gräns Donau en oerhörd trafik — medan Spaniens floder börja att bli segelbara först vid Portugals gräns och de norsk-svenska gränsälfvarna sakna betydelse för persontrafik. Detta gör särskildt Nederlands ställning afgjordt sämre; alldeles frånsedt att det dessutom trampar Belgien på dess ömtåligaste tå, Scheldemynningen. Det är en farlig sak särdeles för en liten stat att hafva sin stol placerad rätt på en stormakts fot. Hvad som mildrar obehaget för Nederland, är en annan egenskap i dess intressanta läge, nämligen Englands grannskap, i själfva verket den tredje storgrannen (då Frankrike genom Belgien kännes som den andra): England måste anse det som en lifssak att hålla Tyskland borta från Rhenmynningarna.

Nu är att märka, att det besvärande läget för Nederland uppkommit först i senare tid. När staten bildade sig, då var den en bland många på denna sida af världsdelen; genom Tysklands koncentrering i det tyska rikets stormakt och genom dess industris väldiga koncentrering i Rhen-Westfalen har det nuvarande läget under sista mansåldern uppkommit. Här se vi lägena röra sig, flytta sig, medan staterna ligga stilla. Ett mycket intressant fall af en sådan *lägeförvandling* bjuder vårt eget land under nuvarande århundrade. Den inre ringen af småstater (Finland, Norge, Danmark), som länge känts oss som ett slags skydd mot den ytte gördeln af stormakter (Ryssland, England, Tyskland), har blifvit genombruten genom Rysslands politik mot Finland efter 1899, unionens upplösning under engelska auspicier 1905 och upprättandet af de direkta förbindelserna med Tyskland efter 1906, så att vi hädanefter i verkligheten hafva att räkna med stormakternas omedelbara grannskap. Vi ha ju ock på sistone vid ett par tillfällen fått känna den enes kalla andedräkt i vårt ansikte, nämligen i Ålandsfrågan 1908 och 1916; hvilken frågas ömtålighet åter beror på ögruppens läge vid vår egen husknut (ett hot för hufvudstaden och

ett lås för sjöförbindelsen med Norrland). Att stormakterna blifvit våra verkliga grannar, därom lämnar föröfrigt världskriget dagliga vittnesbörd.

Här möter oss nu en särskild rikstyp som bestämmes uteslutande af läget: *buffertstaten*. Den spelar en stor roll i den politiska världen, alldeles särskildt inemot vår egen tid. En sådan stats lott är icke angenäm, då den ju principiellt lefver på den statiska jämnvikten mellan tvänne (eller flera) tryck. Korea har fått löpa risken ända till slutet, Siam, Afganistan, Persien hafva pressats hårdt i detta tryck. En icke mindre roll har buffertpolitiken spelat i Europa, särskildt på Balkanhalfön. Detta är hemligheten i Berlinertraktatens karta af 1878: Rumänien, Bulgarien och Serbien hafva för sin självständiga tillvaro att tacka denna de andra stormakternas önskan att lägga buffertar mellan Ryssland och Konstantinopel, egendomligt korresponderande med Rysslands egen önskan att vinna lydriken och bundsförvandter på samma väg. Bulgariens uppträdande i världskriget visar, att Europa räknade bättre än Ryssland den gången. När vi sedan observera, att den andra raden af småstater i Mellaneuropa — Schweiz, Luxemburg, Belgien och Holland — sammanfaller med den historiska friktionszonen mellan det romanska och germanska Europa, så se vi i ett plötsligt ljus, att *buffertpolitiken innehåller en lifförsäkring för småstater* i stormakternas tidehvarf. Portugal, Grekland och Norge vittna om en annan existensmöjlighet, nämligen ute på periferien; men världskriget har burit vittnesbörd att den möjligheten är af lägre valör, så länge nämligen hafvet lyder en enda herre. Någon tredje möjlighet synes icke längre ges. Småstaterna synas i politikens värld hafva samma öde som naturfolken i kulturens, att trängas ut i periferien eller konserveras i gränsdistrikt — eller försvinna.

Men äfven stormakter kunna i jämnviktens tecken tjäna buffertändamål. Österrikes hela historia har sin prägel däraf, därför att Donaus breda folkväg och Ungerns slätter lockat främmande folk in; sålunda var det i begynnelsen

Europas skydd mot avarerna, därpå mot madjarerna, därpå mot turkarna, och sist har det tjänat sammalunda mot ryssarna. Spänna vi blicken till planetariskt perspektiv, synes samma roll vara beskärd äfven det ryska världsriket; liksom ungrarna en gång voro Europas fara, men tämdes och sedan själfva tog del i gränsvakten mot turkarna, alltså synes den situation numera ej så aflägsen, då Ryssland också skall tjäna Europas sak såsom den världsomspännande bufferten mellan de hvita och de gula — ett definitivt nederlag i världskriget skulle omedelbart peka därhän.

Det mellanläge, som är förutsättningen för buffertkaraktären och som för småstater lätt kan bli politiskt ödesdigert, är däremot ur ekonomisk synpunkt en uteslutande fördel. Där har Italien sin naturliga ställning som förmedlare mellan Europa och Levanten; hvartill ju äfven dess riksgestaltning som hamnarm pekar. Där ligga förutsättningarna för en stark handelsutveckling för Holland och Belgien, Schweiz och Danmark; det sistnämnda behåller ännu till dels Skåne som kommersiellt uppland, sedan det politiskt förlorat det. Ur samma synpunkt förklaras nu också indirekt Rysslands tröga utveckling; det är ju baksidan af tvänne världsdelar, beläget utanför alla världshandelns hufvudstråk. Och den ryska längtan mot hafvet visar sig nu som en naturlig instinkt att komma ur denna skugga fram till den ekonomiska solsidan.

Men äfven här kunna vi iakttaga lägeförvandlingar, och detta af alldeles särskildt framträdande art. Länderna hafva liksom stadstomter sina mer eller mindre »oförtjänta värdestegringar». Englands hela nuvarande utveckling är en verkan af Amerikas upptäckt, som plötsligt flyttade det från Europas periferi till världens centrum. På samma sätt kunde Japans sol icke på allvar gå upp förrän Stora oceanen indragits i den verkliga världssamfärdseln. Hvilken ofantlig stegring i tomtvärde erfor icke Egypten genom Suezkanalen? Som en direkt politisk reflex kom Englands ockupation af landet. Samtidigt och af samma skäl sjönk kursen

på Kapkolonien, den gamla mellanstationen på vägen till Indien — och den skulle kommit alldeles i lägervall, om icke Kimberleys diamanter och Johannisburgs guld gett den ett lokalt produktionsvärde i stället för det kommersiella transitoläget.

Sist på detta kapitel må en anmärkning finna rum angående en förvandling inom staternas hela perspektiv, som följd af den allmänna utvecklingen. Deras lif pulserar rikare än åt den ena och än åt den andra gränsen, förskjutande sig mellan dem under historiens gång. RATZEL talar om detta fenomen som den »historiska sidans» vandring; som exempel tager han Tyskland, som under tidernas lopp förskjutit denna sida från söder (Italien) till väster (Frankrike), norr (Sverige) och öster. Mera närliggande och dramatiskt är Rysslands exempel, så som det ända till begynnelsen af 1800-talet arbetade öfvervägande på en atlantisk front, till 1878 på en mediterran, till 1905 på en asiatisk och därefter ånyo på den mediterrana: en förskjutning norr—söder—öster—söder. Men ännu ligger dess hufvudstad vid Neva, som en anakronism från den tid då det i Sverige såg sin starkaste motståndare. Midt emot, på Östersjöns andra sida, ligger Sveriges hufvudstad med sitt perspektiv åt öster, anpassad till Östersjötanken, grundad på en tid då Finland hörde till väldet, och mera naturlig för den tiden; men Sveriges historiska pendel svänger mellan öster och väster (söder), den baltiska och den skandinaviska tanken, och skulle den senare definitivt segra, då utpekar läget Göteborg som ett naturligare centrum. Ännu ett exempel, och det största af alla, på en dylik förskjutning af tyngdpunkten kan anas för Förenta staterna. Hittills af historiska och ekonomiska skäl orienterad så godt som uteslutande åt öster, Europas sida, där den själf har sitt ursprung och där också hufvudstaden är belägen, har den stora unionen på senaste tid fått alltmera intresse åt söder, där dess panamerikanska jättetanke skall realiseras, och åt väster,

där den största framtidsmarknaden lockar i Kina. Debuten i denna riktning 1897—98 (Havaji, Filippinerna) har redan gett dess Stillahafskust en ökad betydelse, och den tid kan komma då vinster och risker (Japan) på detta håll förvandla Pacifik till dess »historiska sida».

*

Dessa äro de synpunkter, som närmast inställa sig vid en rekognoscering af geopolitikens vida och delvis ännu jungfruliga område, där Ratzel är den store plöjaren och föregångsmannen. Jag har velat framställa förhållandet mellan stat och rike icke som ett yttre, ägare och egendom, utan som ett inre, snarast att jämföra med förhållandet mellan en person och hans fysiska kropp. Jag tror mig hafva styrkt denna uppfattning med ett tillräckligt material, tjänande att lära hurusom statens fria vilja är på mångfaldigt sätt länkad i starka band med fästen i rikets egenskaper; på samma gång jag velat uppvisa, hurusom förhållandet dem emellan under ständig växelverkan med stigande kultur blifvit alltmera innerligt och lefvande. Och endast ren, världsfrånvarande asketism skall i detta sammanhang kunna finna något osundt eller förnedrande.

Med sålunda vidgad erfarenhet gå vi nu att öfverföra betraktelsen till statens andra grundläggande element — folket.

TREDJE KAPITLET.

Staten som folk.

Etnopolitik.

Folkets samband med staten. — Folkets samband genom tiderna. — Lojalitet och nationalitet. — Nationens problem: den genealogiska, den lingvistiska och den psykologiska lösningen. — Den biologiska lösningen: en etnisk individ. — Nationerna som naturväsen. — Deras uppkomst. — Deras mognad: nationalitetsprincipen. — Dess vedersakare och borgesmän. — Nationalstatens inre nödvändighet. — Rasproblemet. — Speciella problem från nationalitetens grad och art, från det fysiska omsättningsförloppet och från det matematiska förhållandet mellan rike och folk.

Från studiet af geopolitiken hemföra vi som de viktigaste lärdomarne, att den moderna staten i sitt rike har en natursida som är källan till talrika intressen och nödvändigheter bortom rätt och orätt, samt att denna natursida enligt den »geografiska individualitetens princip» tenderar att sammanfalla med ett naturligt område på jordytan, inom sig harmoniskt sammanhängande, utåt vederbörligen afskildt från grannarne. På samma gång iakttogo vi hos staten själf en viss förmåga att göra sitt rike naturligt; de stå i en intim växelverkan som en person med sin kropp.

Nästa steg i vårt studium leder till betraktelse af det mänskliga materialet i statens väsen. Utåt sedt framstår staten icke blott som ett stycke land utan äfven som en massa människor inom landets ram. Läran om staten i

detta hänseende blir därför läran om en etnisk organism och kan lämpligen kallas *etnopolitik*.[1] Den anknyter sig, som man ser, till etnografiens föremål, men bekymrar sig icke därom ur annan synpunkt än som stoff till staten.

Från ett håll faller denna statens etniska karaktär i ögonen t. o. m. före den geografiska. När staten tänkes i hvila, då blir riket det primära; när den tänkes i handling, då framställer sig folket i första rummet. I negrernas statslära betyder också marken föga eller intet mot folket, som RATZEL framhåller. Ännu längre tillbaka se vi folk utan land, på vandrarestråt, vare sig de brutit upp sina bopålar som germanerna i Mellaneuropa i århundradena efter Kristi födelse och bantufolk och burer i Sydafrika på 1700- och 1800-talen, eller de ännu icke hunnit sätta sig stilla. Det är redan anmärkt (ofvan s. 41) att vi icke kunna tillägga dem statkaraktär. Folket kan vara äldre än staten, och är det alltid vid den primära statbildningen, men blir stat först genom att förmäla sig med ett land och organisera ett samhälle.

De gamla grekerna lade tyngdpunkten på folkelementet i staten ända därhän, att de använde folkpluralen och intet annat för att beteckna staten: de sade »lacedämonerna», »perserna», där vi hälst säga Sparta och Persien. Men gifvetvis kunna vi äfven säga som de. Vi säga också engelska folket eller nationen som synonym till England. Och i våra nomina propria på staterna spelar folkelementet en ännu större roll än landet. Våra namn på land eller rike sammansättas med folknamnet — endast *Nederland* och *Österrike* äro rent geografiska — och andra riksnamn bildas uteslutande på etnisk grund: Belgien, Ungarn, Turkiet och alla Donaustaternas.

---

[1] WOLTMAN (1903) säger "Politische Antropologie". Ur en viss synpunkt erbjuder sig också namnet *demopolitik*. Jag finner dock den termen lämpligare för den underdisciplin inom etnopolitiken som behandlar folkmassan som sådan (folkstocken), i anslutning till den redan naturaliserade termen *demografi*.

Utan folk kunna vi alltså ännu mindre tänka oss staten än utan land. Staterna äro husbönder liksom de äro jordägare; de kunna likt de gamla ryska adelsmännen räkna sina välden i »själar». Men de äro lika litet slafägare som jordägare blott. Liksom de icke kunna flytta från sitt land, så kunna de ej heller helt byta folk med hvarandra. Om Sverige tömdes på svenskar och ryssarna flyttade därin, så vore svenska staten lika död som om landet lämnades tomt; staten är sålunda bunden vid *sitt* folk, och jorden ensam skapar icke folket. Underhafvande kunna lämna en husbonde, hyresgäster en värd, t. o. m. barn en fader, och godset, huset, hemmet finns ändå; men ett folk, som lämnar sitt land, dödar sin stat. Alltså är staten oupplösligt förenad äfven med folket som sådant.

Annorlunda med de enskilda medborgarne. Kan staten i nödfall släppa till litet af sitt land, så kan den också förlora delar af sitt folk. Detta, som vi redan anmärkt, t. o. m. lättare. Det följer däraf att folket är hans rörliga element, men landet det fasta. Det är folkets rörlighet som betingar statens elasticitet; och äfven om medborgare emigrera i stora skaror och aldrig komma igen, så kan staten öfverlefva det, om han blott får behålla en kärna i hemmet.

Sålunda kan staten också mottaga medborgare från andra stater och genom *naturalisation* göra dem till sina. Här se vi en omsättning mellan staterna, som geopolitiken ju icke kan känna till (annat än i periferien, vid koloniala länderbyten såsom Frankrikes och Englands 1904). Solidariteten mellan stat och folk visar sig på annat sätt; staten skyddar och vakar öfver de sina i främmande land, så länge de icke genom naturalisation där själfva brutit bandet.

Folkets rörlighet är tillika lättförgänglighet. Om staten med jämnmod kan se enskilda medborgare lämna landet, så förklaras det äfven däraf att staten är van att taga farväl af individerna: hvarje år ser den 15, 20 eller 30

på tusen af de sina, allt efter dödlighetens tillstånd, försvinna för alltid. Men den ser samtidigt, om allt är som det bör vara, lika många och flere komma till på den naturliga födelsens väg. Det är en ständig omsättning, som i och för sig icke bekymrar staten; först om faktorerna därvid rubbas från det normala — genom för stor dödlighet eller för ringa nativitet — väckes dess uppmärksamhet, som nedan (s. 120 f.) skall närmare påvisas.

I denna riktning möter oss nu en stor och viktig iakttagelse. Om staten är *ett* med sitt folk, så är det icke med de individer blott, som i ett gifvet ögonblick fylla dess rum och verka dess verk. Dess bärande grund af människostoff glider ständigt undan. Staten är ett med alla generationer, den lefvande såväl som de ofödda och de döda, liksom trädet med sina blad i alla årgångar. Detta är det första korollariet af en organisk uppfattning på denna punkt.

Sveriges nuvarande invånare bilda således icke folket, de bilda allena det svenska folkets sista generation. Folket själft sträcker sig genom alla tider, likt en flod som är densamma fast vattenpartiklarne växla. Redan Aristoteles anade detta och begagnade denna bild, ehuru han knappast förmådde tillgodogöra sig tanken i sin statslära. Tanken grumlades sedermera på olika sätt, och i Rousseau se vi den världshistoriske representanten för den motsatta, mekaniska åsikten med alla dess politiska och rättsliga konsekvenser. Den hörde med i den statsuppfattning, hvars praktiska spegel var kabinettspolitiken och hvars mest radikala frukt var Polens delning, en delning äfven af folket: är folket en mekanisk och tillfällig förening af människor, så bli ju betänkligheterna att upplösa det mindre.

Emot en lära med sådana konsekvenser var det tydligt att en reaktion skulle komma. Vi skola här icke uppehålla oss vid kritik; det är blott att anmärka, att redan för hundra år sedan Adam Müller fixerat den organiska

ståndpunkten i följande definition: ett folk är »den upphöjda gemenskapen af en lång rad förgångna, nu lefvande och efteråt kommande generationer, som alla sammanhänga i ett stort innerligt förbund på lif och död». Ur samma synpunkt blir staten en »allians mellan de föregående och efterföljande generationerna».[1] Den historiska rättsskolan bidrog sedan att utbilda denna synpunkt, om också icke alldeles konsekvent. Redan 1899, i en begreppsanalys af fosterlandets idé, har jag sökt fixera den;[2] dess främste målsman i den inhemska litteraturen är eljest Boëthius, som i sina statsvetenskapliga skrifter gång på gång återkommer därtill.[3]

Hvad som ligger denna åskådning i fatet inom vår tids dagsopinion, är uppenbart dess redan antydda politiska konsekvenser. Den skär emot demokratiens enkla lösning af folkviljeproblemet såsom de närvarande medborgarnes vilja för stunden, parad med dess identifiering af denna folkvilja och själfva statsviljan. Vår organiska uppfattning motiverar institutioner till värn för minoriteter och kommande släkten, hvilka äro för den avancerade demokratismen icke blott likgiltiga utan en styggelse. Men om man endast kan hålla tanken fri från sådana praktiska hänsyn

[1] Müller, Elemente der Staatskunst, 1809, cit. af Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat, ss. 130, 129, och Boethius i *Statsvet. Tidskrift* 1908, s. 140.

[2] »Sveriges nuvarande befolkning bildar icke svenska folket, utan blott dess sista generation: en våg i strömmen, en stund i ett lefnadslopp. Fosterlandet omfattar ej blott de nu lefvande millionerna, utan äfven de döda och de ofödda millionerna, vid hvilka den lefvande generationen är olösligt bunden genom minne och hopp. Så är Sveriges hela något annat än summan af dess synliga delar. Vore det annorlunda, då vore vårt samhälle icke af högre art än myrornas stack eller binas kupa». Se numera Nationell samling (1906), s. 166 f.; jfr Nationalitetsidén 1898, ibm s. 138.

[3] Rösträttsproblemet, 1904; Richerts politiska idéer, *Histor. Tidskrift* 1905; Olika uppfattningar af orden folk, nation etc., *Statsvet. Tidskrift* 1908; senast Om statslifvet 1916.

så måste det faktum stå klart, att statens folkunderlag ständigt skiftar medan staten ständigt består. Staten fanns till då den nuvarande generationen trädde in i dess lag, och den skall bestå då densamma åter träder ut ur lifvet, lik ett strängaspel som ljuder långt före och långt efter en enskild stämmas insats. Denna tanke är af afgörande betydelse med afseende å statens etniska väsen. Den inlägger däri ett nytt drag af kontinuitet vid sidan af det territoriella; det är den skillnaden att den yttre omsättningen här, på grund af folkets större föränderlighet, är mycket snabbare, men detta är ingen skillnad till arten utan blott till graden, och vi skola snart observera faktorer som göra äfven gradskillnaden mindre än i förstone synes.

Redan detta nakna faktum, att generation efter generation framlefver sitt lif i nöd och lust under samma stats hägn, kan icke undgå att ge dess mänskliga element en viss samhörighet, likgiltigt om det från början hade en större eller mindre homogenitet inom sig. Det är, för att tala med Hans Larsson, »den känsla af heder och solidaritet, som kommer kamraterna på samma skuta att dela öde med hvarandra».[1] När man dagligen umgås på samma däck, under samma befäl och samma risk, blir detta en naturlig och nödvändig sak. Framför allt är det tvänne af statens verksamhetsområden, som verka bindande och förbrödrande på dess mänskliga lemmar: rätts- och rättegångsordningen i fred samt det solidariska ansvaret i krig. Äfven utan att särskildt arbeta därpå, måste staten härmed skapa en viss inre enhet inom det folk, hvars yttre förband den i specifik mening är. Genom att binda medborgarne vid sig binder den dem inbördes i en gemensam »allmänkänsla» (Kirchoff).

Jag betecknar denna solidaritet som lojalitet i teknisk mening. Med detta ord förstår jag alltså det band af gemensamhet i rätt och plikt, som förenar en stats alla

[1] Hans Larsson, Nation och stat, i Idéer och makter 1908, s. 113.

medborgare i en och samma ansvarskänsla, alldeles frånsedt hvad som eljest binder eller söndrar, och äfvenledes frånsedt hvilken speciell statsform det är frågan om, monarki eller demokrati. Lojaliteten är utan tvifvel en af historiens hufvudkrafter. Till sitt väsen är den dynamisk, d. v. s. den kan skifta i ett oändligt gradtal, och detta äfven hos samma stat genom tiderna. Här har statsmakten själf en stor uppgift att bevaka. Genom vis lagstiftning och en klok politik öfverhufvud har den i sin makt att bevara, skapa eller återställa ett normaltal på denna barometer. Hela detta ämne faller tydligen inom socio- och regementspolitiken, liksom själfva lojaliteten är ett regementspolitiskt begrepp. Att vi redan här berört det, har sitt motiv däruti att lojaliteten just på etnopolitikens domän möter en motståndare, hvars reaktion däremot hör till det modärna statslifvets mest karaktäristiska och djupast ingripande företeelser.

Vi se denna konflikt redan i Tyskland, där danskar, polackar och fransmän i hvar sitt hörn reagera mot staten och angripas af staten. Vi se samma bild i större skala i Ryssland, i alla gränsfolkens motstånd mot den ur statstanken härflytande russificeringen. I Finland för sig möta vi tvänne etniska faktorer, svenskar och finnar, i inbördes tvist af så elakartadt slag, att den länge skymt folkens känsla för den gemensamma faran från russificeringen. Belgien visar samma skådespel, i duellen mellan flämer och valloner, där de senares traditionella öfvertag småningom fått ge efter. Österrike slutligen ger oss bilden af en stundom nästan anarkisk kamp mellan olika folkgrupper, så att man många gånger frågat sig om där öfverhufvud fanns någon plats för lojaliteten; medan Ungern endast genom en madjarisering à la russe kunnat uppehålla ett sken af etnisk enhet.

Redovisningen är ingalunda fullständig. Hvilken är då denna motståndare till lojaliteten, som kommit och kommer så mycket buller, så mycken inbördes tvedräkt, så

mycken förlamande oro åstad? Vi kalla honom med en annan, välbekant term nationaliteten.[1] Det är kampen mellan nationalitet och lojalitet, som går genom stora delar af den statliga världen och med olika resultat; i Tyskland och Ryssland och Ungern med uppenbart öfvertag (hittills) på lojalitetens sida, i Österrike och Finland på nationalitetens. Men det finnes också scener där striden synes afblåst, änskönt dess förutsättningar föreligga. Sålunda sitta i Schweiz fransmän, tyskar och italienare sida vid sida, men de förhålla sig — åtminstone var detta fallet före världskriget — stilla och fredligt gent emot hvarandra, nationaliteten har liksom sträckt vapen, lojaliteten råder obestridd. Icke heller i Förenta staternas brokiga etnografi förmärkes någon egentlig oro från de olika nationaliteter som flockas kring den anglosaxiska kärnan; det är en bild af harmoni, som skarpt sticker af mot den eviga striden mellan vissa af dessa samma folkslag hemma i Europa.

Vi koncentrera nu uppmärksamheten på denna nya elementära kraft, som alltså kan uppträda både fiendtligt och fredligt mot lojaliteten. Det är icke svårt att igenkänna nationaliteten och se skillnaden. Den är ett mycket påtagligt fenomen af samhörighet mellan människor liksom konkurrenten, men den verkar på ett helt annat sätt: icke på en omväg via statsmakten, utan direkt mellan medborgarne inbördes, icke uppifrån som ett gemensamt barometriskt tryck, utan inifrån eller från sidan som en gemensam termometergrad. Det skall ock snart blifva oss klart, att den ena lika afgjordt hör naturen till som den andra kulturen. I statens lifsform är nationaliteten det andra grundläggande inslaget vid sidan af naturgebitet.

[1] Ordet är icke äldre än franska revolutionens tid. Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat, s. 141 n., har icke funnit det tidigare än 1798 (hos Novalis), och Franska Akademiens Ordbok har icke upptagit det förr än i upplagan af 1835, se Ruyssen, Le Problème des Nationalités, 1916, s. 14 f.

Den människomassa, som sammanhålles af lojaliteten allena inom en stat, kalla vi *folk* i teknisk mening. Den massa, som sammanhålles af nationaliteten, benämna vi lika prägnant *nation*. Förhållandet dem emellan är den allmänna etnopolitikens stora problem, dominerande inom denna disciplin liksom förhållandet mellan stat och rike inom geopolitiken.

Vi ha sett, att nationaliteten är en väsenbestämdhet och nationen väsendet som sålunda bestämmes.[1] Hvad är då en nation? Hvilken eller hvilka faktorer framträda här som de konstituerande? Vi kunna icke gå denna viktiga fråga allt för flyktigt förbi, så mycket mindre som ännu fattas mycket i den vetenskapliga klarheten på denna punkt.[2] Den kräfver alltså en specialundersökning, som

[1] I konkret bemärkelse använder man äfven termen nationalitet för att beteckna politiskt osjälfständiga delar af ett folk, såsom rumäner, slovaker etc. inom Ungern; man kallar därför ocksa hela österrikiska monarkien för en "nationalitetstat" i motsats mot oblandade "nationalstater". Detta är den enda mening Ratzel tillägger ordet, Die Erde und das Leben, s. 674, medan t. ex. Kirchoff, Nation und Nationalitet, 1905, ss. 59 ff., och Ruyssen, s. 15, taga hänsyn äfven till den abstrakta meningen i texten härofvan.

[2] Ur den rikhaltiga litteraturen om detta ämne må framhållas: Bagehot, Der Ursprung der Nationen, öfvers. 1874, Rénan, Qu'est ce qu'une nation, 1882, Neumann, Volk und Nation, 1888, Kirchoff, Zur Verständigung über die Begriffe Nation und Nationalität, 1905, Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat, 1908, ss. 1—19, samt Die deutsche Erhebung, 1914, ss. 74—99, Boëthius, Olika uppfattningar af orden folk, nation m. m., 1908 (*Statsvet. Tidskrift*, ss. 129 ff., 229 ff.), Hans Larsson, 1908, anf. st., ss. 104—114, Jellinek, ss. 116—121, Hornborg, Ras, språk och nation, 1914 (*Finsk Tidskrift* I, 231—250, jfr efterföljande kritik ibm af Wikman), Ruedorffer, Grundzüge der Weltpolitik, 1914, ss. 5—31, *Revue* $^{15}/_{4}$—$^{1}/_{6}$ 1915 (en enquete öfver "Principe des Nationalités"), Ruyssen, anf. st. 1916. Själf har jag bidragit med studier öfver "Nationalitetsidén" 1898 (nu Nationell samling ss. 130—161) samt "Staters och nationers förgänglighet" 1908 (nu Politiska essayer I, 3—11), hvarifrån ett och annat brottstycke återgår i efterföljande framställning.

måhända en tid skall synas föra bort från våra statsvetenskapliga marker, men till slut leda oss in i själfva centrum däraf.

*

När man vid midten af förra århundradet i Italien fick politiskt intresse att studera nationalitetens väsen, så uppställde man följande 6 kännemärken: gemensamhet i land, i härstamning och ras, i språk, i seder och bruk, i historia och i rättsordning jämte religion. Två af dessa hafva i diskussionen spelat en större roll än de andra: blodsförvandtskapen och språkgemenskapen. Vi börja betraktelsen på den förstnämnda, som ju ligger närmast i ordets egen terminologi: den *genealogiska* lösningen.

Länge har det gällt som ett axiom, att nationernas enhet kom sig af gemensam härstamning. Man fattade dem som stora familjer eller som stamträd, med skilda grenar närmare eller fjärmare stammen. Kring denna föreställning afsatte sig en mytbildning, som opererade med en stamfader (som germanernas »urman» och svearnes specielle Odin) eller stammoder eller stamföräldrapar (som Japans). Detta är en typisk företeelse: alla kraftiga folk uppfatta sig som »autoktoner», för att anlita Tacitus' anmärkning om germanerna. Äfven sedan sådana sagor börjat förlora sitt fäste i folktron, kvarstår den populära uppfattningen, att det är ett blodsband som binder i nationen. Det är denna mer eller mindre klart medvetna uppfattning, som vill draga politiska växlar på de skandinaviska folkens »broderskap» och på den »anglosaxiska rasens tvänne grenar» eller Englands »moderskap» till den amerikanska dotternationen. Tyvärr blifva sådana växlar i historien förr eller senare protesterade och inlösas sällan. Detta visar, att släktskapen åtminstone icke inför nationerna själfva framstår som en allt för starkt förpliktande faktor. Om således den romanska rasens skilda grenar

tämligen enigt slutit upp emot centralmakterna i världskriget (nedan s. 116 f.), så lär detta endast till ringa del hafva berott på syskonkänslor; i den mån öfverhufvud känslor här spelat in, har utan tvifvel den romanska kulturgemenskapen varit fermentet här och icke någon blodets naturliga röst. I nationernas lif är blodet enligt historiens vittnesbörd knappast tjockare än vattnet.

Detta får nu å sin sida sin förklaring däri, att blodsgemenskapen, äfven om den från början funnits, icke lätt bevarar sig genom tiderna. Det kan icke bestridas, att danskar, norrmän och svenskar en gång varit en och samma nation — ehuru det här är lönlöst att fråga efter äldre eller yngre broder —; det är också historiska fakta, att isländarne äro en ympkvist af den norska stammen, nordamerikanarne af den engelska, kanadierna af den franska, holländarne af den tyska och burerna af den holländska. Men huru hafva icke dessa anförvandtskaper grumlats under tidernas lopp! Vi tala nu icke om inflytelserna af den främmande luften, utan om inflytelserna från blodblandning med främmande nationer. Det starkaste exemplet är väl det nordamerikanska, där den angliska kärnan håller på att sina, medan nationen fylles af annat blod. Redan länge har vetenskapen också varit på det klara med denna sak. Det var 1881 som Bluntschli framhöll, att det »hos nationerna icke kan påvisas något blodsband», och året efteråt som Rénan i ett mycket uppmärksammadt föredrag yttrade: »sanningen är den, att det icke ges någon ren ras — att bygga politik på etnografisk analys, det är att bygga på en chimär». [1]

En hastig rond bland nationerna skall till öfverflöd visa detta. De flesta i Europa ha kommit till inför historiens ögon, så att vi kunna se de skilda elementerna. Således

[1] Bluntschli, Die nationale Staatenbildung und der deutsche Staat, 1881. Ernest Rénan, anf. st. Jfr i detta ämne Kirchoff, anf. st. s. 21, och Neumann s. 56.

visar oss MOMMSEN en mycket brokig karta öfver *Spanien* i andra förkristna årh.: iberer och kelter, föniker, greker och romare, i liflig blandning och på alla stadier af kultur; därtill kom sedan genom folkvandringen från Europa västgoter, vandaler, svever, medan folkvandringen från Afrika öste öfver Herkules' stoder ett svall af morer och sådana folk, och af hela denna skiftande massa har småningom det spanska folket sammanbakats. Detta stolta »blåa» blod kan således icke vara mycket ursprungligt. I *England* hafva vi alldeles samma bild, på grundval af keltiska, romanska och germanska raser: där finnas pikter och skoter, briter och galler af olika slag, där hafva samlats romare och franska nomader, dit hafva kommit danskar direkt från S. Skandinavien och angler och saxare från Nv. Tyskland; och dock lär ingen bestrida, att den engelska nationen nu står framför oss i den fastaste och klaraste utprägling. Af keltiska, romanska och germanska raser är också den *franska* nationen kommen (iberer och ligurer, greker och romare, franker och burgunder); i det *tyska* blodet tillkommer en stor procent slavism, hvars rester ännu gömma sig i Lausitz och vid Spree; på *Italiens* halfö hafva kelter, ligurer, etrusker och greker skapat en första blodblandning, hvartill under medeltiden kom en annan genom tillsatser af longobarder, norrmanner och saracener; på samma sätt har *grekiska* stammen i forntiden en massa olika rötter, medan nygrekiska nationen är bildad af detta gamla blod plus slaviskt plus albanesiskt. Huru många finska och tatariska stammar hafva icke uppgått i det *ryska* blodet, jämte skandinaver och tyskar i tidernas längd; och hvem kan mäta och väga alla elementer i *kinesernas* nuvarande typ! Ojämförligt fastare och klarare är den *japanska* nationen, och historien känner icke några starkare tillflöden dit förutom koreaner i den tidiga medeltiden; men arkeologen och språkforskaren finner arktiska och malajiska drag och kanske äfven polynesiska bredvid det mongoliska.

Det renaste blodet i Europa finnes sannolikt inom Skandinavien; och dock hafva daner och jutar under tidernas lopp blifvit starkt förtyskade, i norrmännens antropologi har man anmärkt ett egendomligt mörkare och kortskalligt element (med sin kärna i Jäderen [1]), isländingarna ha mottagit keltiska inflytelser. Det såg en tid ut, som skulle den svenska nationen rent af taga priset i fråga om rasens renhet, och äfven sedan hypotesen om svears och götars identitet icke synes kunna upprätthållas, kunna vi väl försvara skaldens diagnos »af ariskt blod, det renaste och äldsta»; men det kan dock icke lämnas oanmärkt, att stammen mottagit starka tillsatser af danskt och tyskt under medeltiden samt svagare af finskt och vallonskt under 1600-talet.

Således, hvart vi se, och ju djupare vi se, desto mera förlorar sig blicken i ett virrvarr af människogrupper, blandande sig med hvarandra i större eller mindre intensitet, så att oräkneliga varianter och öfvergångar uppstå i stället för de rena färgerna, som den genealogiska hypotesen synes förutsätta. Vi syssla icke med att uppmäta procenthalten i dessa blandningar; vi endast fastslå som ett vetenskapligt och numera allmänt erkändt resultat, att den genealogiska synpunkten icke räcker att lösa nationens gåta. [2]

Vi öfvergå till det andra karaktärsmärket, språket: den *lingvistiska* lösningen. Här har man velat finna det säkra tecknet på nationaliteten, så att språkgemenskap fattats som blodsgemenskap, och man har t. o. m. velat spåra stam-

[1] Arbo, Carte de l'indice céphalique de Norvège, i *Revue d'anthropologie* 1887, m. fl. arbeten; se äfven *Norway*, offic. publication for the Paris exhibition 1900, s. 81, och Reusch, Norges Geografi, I, 1915, ss. 101 ff.

[2] "Ett folk är icke blott en genom födelseöfverskott naturligt uppvuxen människohjord, utan ett slutresultat af mångahanda förbindelser, vandringar, söndringar och nya förbindelser", Steinthal, Dialekt, Sprache, Volk, Staat, Rasse, 1896, se Kirchoff s. 26 f.

träden tillbaka ända till roten medelst detta chiffer. Huru många teorier om urfolk och broderfolk stödja sig icke på denna forskningsmetod! Det är den jämförande språkvetenskapens lysande resultat som fört till denna öfvertro, likt alla nya metoder och upptäckter. Det behöfves icke mycken iakttagelse för att äfven här finna lösningens begränsning.

Vanskligheten ligger redan däri att nationer kunna byta språk, väl icke så lätt som man ömsar kläder, men ändå fullständigt och grundligt. Hela nationer kunna göra det, såsom bulgarerna; de äro ett finskt folk, men antogo slaviskt språk, sedan de flyttat från Volga till Donau. Delar af nationer göra det i främmande land ännu lättare: danskarne blefvo i Normandie, språkligt sedt, romaner, gingo så öfver till England, bytte för andra gången och blefvo germaner igen. Efter språkvetenskapen äro spanjorer och rumäner nära släkt; men de förras äldsta kända anor talade iberiska och de senares trakiska, innan romarväldet på sina långa vägar tryckte på dem sin språkliga stämpel. Ett sådant språkbyte kan ske frivilligt, såsom då venderna vid Spree allt mera sluta att tala »serbski» och finna tyskan mera praktisk, eller på samma sätt de romanska munarterna i Graubündten medelst samfärdseln gå upp i »Schwizer Dütsch»; det är samma historia som med våra finnar i mellersta Sveriges finnskogar, och vi se den i allra största skala i U. S. A., där engelskan småningom dränker invandrarnas olika tungomål. Det kan också ske med tvång, som vi senare skola finna; men i bägge fallen visar det faran af att sluta tillbaka från språk till stam.

Hur litet språkgemensamskapen ägnar sig till vittnesbörd om nationaliteten, synes allra bäst på engelska språkkartor. Engelska tala utom öns egna barn nordamerikanarne och irländarne; och t. o. m. om man skulle vilja sträcka ut nationaliteten öfver dem, så lär det vara omöjligt att räkna negrerna i Amerika som engelsmän, än-

skönt deras pladder skall vara engelska! Likaså tala spanjorer-mexikanare och portugiser-brasilianare hvar för sig samma språk.

Det visar sig således, att äfven språket kan stå i ett yttre förhållande till nationaliteten. Språket är ett skarpt vittnesbörd om en genomförd och afslutad nationbildning, men det är icke orsak till den utan en verkan af den. Det är nationalitetens spegel, där dess temperament och genius ligger klar, och tillika dess intensivaste verktyg, hvarigenom den sammanhåller och bevarar sig; därför klamrar sig nationen fast vid språket, betraktar det som ett bålverk, med hvars behållande den känner sitt eget lif sammanhänga; men detta beror mera på språkets innehåll, dess andliga skatt af tankar, viljor och stämningar, än på dess form. Det är sannolikt, att detta innehåll i längden också bestämmer formen — sålunda är den amerikanska engelskan redan starkt utpräglad från den inhemska, och blir väl med tiden att räkna som ett nytt språk — men som diagnos på nationaliteten, eller lösning på dess gåta, är språket på en gifven ståndpunkt icke tillräckligt. Bakom språket ligger nationaliteten.[1]

Både den lingvistiska och den genealogiska lösningen måste således sägas hafva gjort bankrutt; och än mindre duga de smärre i uppräkningen härofvan (s. 85). Förtviflande att sålunda kunna fixera en nations väsen i ett element eller ens ett komplex af objektiva elementer, har man då på senare tider velat förlägga nationalitetens väsen på det rent subjektiva området. En nation, säger Rénan, är en stor enhetlig grupp som grundar sig på »medvetandet om gemensamma offer för samlifvet och beslutet att äfven framdeles lefva så samman»; sålunda blir nationens tillvaro »ett dag för dag fortsatt plebiscit», och den själf en »själ» (une âme, un principe spirituel). Detta blir alltså en *psykologisk* lösning: själsgemenskap. Detta betraktelse-

[1] Se redan Stormakterna uppl. 1905, II. 94 f.

sätt har i det hela vunnit bifall såväl af geografer som KIRCHOFF, sociologer som GUMPLOVICZ, historiker som MEINECKE och statsrättsmän som JELLINEK, hvilken sistnämnde icke i nationaliteten ser något annat än ett subjektivt begrepp. Enligt denna syn på frågan skulle nationens gåta lösas med Schillers formel (i Wilhelm Tell) från eden vid Rütli — densamma som man läser inifrån öfver hufvudingången i den tyska riksdagens palats —: »wir *wollen* sein ein einig Volk von Brüdern!»

Nu faller det ingen in att förneka betydelsen af detta moment; den skall äfven i vår kommande undersökning framhäfvas. Men då man förlagt hela lösningen hit, så har man åter begått det vanliga misstaget att behandla ett mycket kompliceradt problem som en ekvation med en enda obekant. Det synes dock icke behöfvas mera än en enkel observation på en konkret nation, t. ex. den engelska, för att lära att där ingå äfven objektiva element. Vi kunna icke godtaga en ståndpunkt, som förlägger hela nationens väsen till suggestionens område. Vi tro icke på några substanslösa folksjälar, som flyga hemlösa omkring för att tillfälligt slå ned på en grupp människor och därigenom förvandla den till en nation. Vi tro, att nationen finnes till förut med sina elementer, och att det endast behöfves särskilda omständigheter för att utlösa dess vilja och medvetande.

Svårigheten att fixera nationens begrepp ligger gifvetvis i denna komplicerade beskaffenhet, som följer dels däraf, att nationerna befinna sig midt i historiens ständigt rinnande ström, och dels däraf, att de flyta i hvarandra utan fasta gränser. Etnopolitiken har här samma svårigheter som petrografien, den oorganiska naturens system, blott ännu mera stegrade genom det mänskliga elementets rörlighet. Men lika litet som dessa svårigheter hindrat petrografen att urskilja vissa bestämda bergarter, lika litet böra de hindra etnografen och etnopolitikern att urskilja människoarter och fixera deras begrepp.

Som sådana människoarter, ställda mellan individen och mänskligheten, uppfatta vi de faktiska, i historien uppträdande bildningar, som vi kalla nationer. Uppfattningen ligger mycket nära SCHULZE-GÄVERNITZ' bestämning: »ett i sin egenart unikt, mellan människorna och mänskligheten stående individuum, som människan i moralisk öfvertygelse frivilligt underkastar sig, och som i mänsklighetens stora kultursammanhang har en bestämd uppgift att fylla.» [1] Nationen är alltså en *etnisk individ*, liksom riket en geografisk: en personlighet af större omfång och mindre innehåll än den enskilde individen — en »makroanthropos», ett »potenziertes Individuum», som »troget återger människans hela sinnligt-förnuftiga väsen», för att tala med MEINECKE.

Redan för 18 år sedan, i en studie öfver nationalitetsidén, betecknade jag nationen i förhållande till dess medlemmar som den person, som äger alla de och endast de för dem gemensamma egenskaperna. [2] Jag finner ännu ingen bättre, om jag också icke är blind för det skematiska i denna diagnos. Den ser lösningen på nationalproblemet liksom bakom de enkla lösningarna: i den *biologiska* synpunkten. Den framställer nationen som en lefvande typ, kring hvilken individerna variera, och till hvilken de gravitera.

Graden af denna variation och gravitation bestämmer sedan nationalitetens styrka, hvilket är detsamma som nationens lifskraft. Där individerna isolera sig på sina egna egenskaper och intressen, så att känslan af gemenskap icke förmår balansera privategoismen, där se vi en svag nationalitet. Där individerna åter känna sin samhörighet som en lefvande makt, för hvars fordringar deras egna personlighetskraf sjunka ned till bisaker, där är nationaliteten stark, och där får nationen en lifgaranti af oskattbar be-

[1] Britischer Imperialismus und englischer Freihandel, 1906, s. 400.
[2] Se numera Nationell Samling, s. 134.

tydelse. Så är nationalkänslan ett fluidum, som kan stegras till fullkomligt rus, men också sjunka ned i ett latent tillstånd eller alldeles dunsta bort. Denna variabilitet förklarar, hvarför folken reagera så olika mot samma slags handlingar: en politik, som skulle vara omöjlig i en stat, tolereras utan svårighet af den allmänna opinionen i en annan, så att själfva sättet att reagera i politiken för den uppmärksamme iakttagaren tillåter slutsatser med afseende på nationalitetens grad. Så till vida gäller om nationaliteten lika så väl som om lojaliteten, att den är en dynamisk företeelse[1] och med nästan obegränsadt svängningstal.

Vi anmärka ytterligare, att hvarje nation för sig synes underkastad denna föränderlighet. Samma nation, som en tid kan synas apatisk gent emot egna lifsintressen, kan en annan gång springa upp som ett retadt lejon till deras försvar. När man följer en nations historia, så finner man därför nationaliteten lik en geysir med intermittenta flöden. Men det är också uppenbart, att nationalitetsgraden växlar efter skilda folk. Engelsmannen eller kinesen, som i alla rum och förhållanden blifver sig lik och sig själf nog, kontrasterar utan tvifvel starkt — redan i detta hänseende — mot tysken eller japanen, som äro mera känsliga för omgifningens tryck, mera benägna att »taga seden dit man kommer»; därför gå de förra icke heller så lätt upp i omgifningen som tysken eller svensken i Amerika, liksom en gång västgöten i Spanien och dansken i Normandie. Det vill verkligen synas, som funnes i de olika nationernas väsen inneboende från början en större eller mindre nationell bestämdhet.

Redan här möter oss alltså ett objektivt element i det nationella lifvet. Men till denna realitet i nationalitetens grad kommer en ännu tydligare i dess art. Nationerna

[1] Jfr Jellinek, s. 120, som från sin terminologi applicerar denna bestämning på nationens väsen (i st. f. nationalitetens).

äro utan allt tvifvel personligt färgade väsen, med bestämda både fysiska och psykiska karaktärsdrag; visserligen stadda i förändring liksom den enskildes karaktär, men i ojämförligt långsammare tempo, hvadan de framstå i relativ stabilitet. Här träda antropologien och folkpsykologien till som politikens hjälpvetenskaper; medan de bägge skulle sväfva helt i luften om öfverhufvud ingen nationell verklighet förefunnes. Särskildt den sistnämnda disciplinen har mycket att lära oss; ty den praktiska politiken hvilar i eminent grad på en rätt uppskattning af nationernas verkliga karaktärer och stämningsdjup. De tillfälliga stämningarna spela här mindre roll än de äkta karaktärsdragen; det är de senare, som framträda som objektiva faktorer — vare sig det gäller begåfning i allmänhet som de hvita folkens öfverhufvud, eller begåfning för politiskt härskande som romare och storryssar gentemot ästetiskt lagda greker och »lillryssar», eller begåfning för affärer som kineser och danskar gentemot japaner och svenskar, eller för det diplomatiska spelet som engelsmän gent emot tyskar, eller för teknisk organisation som tyskar gent emot engelsmän.

Nu är det gifvetvis lättare att fixera denna nationalkaraktär hos en främling än hos en landsman, enligt den bekanta erfarenheten att skogen är svår att se för träden och svårast för den som själf är ett träd däri. Vi, som stå midt inne i vår egen nation, se hos hvarandra först det ständigt skiftande individuella och få icke så lätt syn på det enhetliga. I ett främmande land åter se vi först det typiska, d. v. s. nationella. Hvarje resande har gjort denna erfarenhet utrikes. Det borde redan däraf vara klart, att en nationalitet på objektiv grund förbinder oss själfva inbördes, äfven om vi icke alltid se den.

I själfva verket uttrycker den sig på det andliga området mycket tydligt i den *allmänna meningen*, låt vara att tidsandan där träder till nationalitetsandan som andra faktor. Hur obeveklig denna allmänna mening är, visar

sig först om man försöker rubba den eller trotsa den. Mången reformator har slagit sin panna blodig mot denna mur. Ty nationaliteten förmår vid en gifven tidpunkt icke genomsläppa mera än en viss grad af ljus. Den har allt för djup grund i jorden för att lätt ge vika. Så äro nationerna först och sist att betrakta som *fakta*, med sin grad och sin art, stadda i en mycket långsam utveckling. [1] Denna sanning — svår att fatta för den som själf står helt inne i nationalfördomarna, stickande klar för hvar och en som icke fått denna lycka sig beskärd — har afsatt det mycket förkättrade och dock djupt verkliga begreppet *folksjälen*, som beteckning på detta faktiskt gifna, svårrubbliga, rent biologiska personlighetsdrag »jenseits von Gut und Böse», som färgar begreppet nationalitet.

Sålunda är äfven nationalkänslan i sig själf hvarken god eller ond, men mäktig af bådadera, af den starkaste och rikaste personlighetsutveckling lika väl som af den blindaste orätt och fördom. Förklaringen ligger däri, att den i grunden är en ren naturdrift, och förblir detta äfven på höga kulturstadier. Mycket typiskt visar sig denna naturbundenhet i nationernas domar öfver hvarandra och bristande perspektiv på sig själfva. Engelsmannen fördömer med öfvertygelsens djupaste bröstton den »tyske Mickel», mot hvars bakvägar och brutalitet hans egen renhet skiner så klarligen. Från motsatta sidan ljuder svaret i ett allmänt rop om det »trolösa Albion», som hindrar den tyska rättfärdigheten att lysa öfver jorden. Amerikanaren ser föraktfullt ned på dem bägge och finner världen öfverhufvud rätt usel med ett undantag: amerikanaren. Ryssen trycker

[1] Se senast Paul Meinhold, Staat, Kultur und Erziehung, i *Sokrates* 1916, s. 325: "Es ist ganz wunderbar, wie der Kern der Nationen trotz verschiedener Blutmischung, trotz geschichtlicher Wandlungen, im letzten Grunde die Jahrhunderte hindurch sich gleich bleibt". Det vanligaste exemplet är det nuvarande franska folket och gallerna i Cäsars beskrifning samt germanerna nu och på Tacitus' tid. Å andra sidan se t. ex. "Hvad vi behöfva" i Nationell Samling s. 72 f.

och förtrycker med allra bästa samvete alla folk som komma i hans räckhåll, men har icke ord nog af afsky och harm om turken låter något liknande komma sig till last. Och så öfverallt. Det är icke värdt att tala om någon konsekvens eller något förnuft i denna värld af blinda domar och fördomar. Och likväl är talet om fariseism och hyckleri icke på sin plats, ty här är ingen förställning: det är fullkomlig omedvetenhet och god tro. Nationerna äro så skapade, att de icke kunna mäta andra med samma mått som sig själfva. Hvarför icke? Därför att när det gäller dem själfva, kommer intresset med i spelet; och därmed blir saken en annan för dem! [1]

Det är denna låga utvecklingsgrad hos folken, som återspeglas i de ofvan (s. 26) anmärkta svagheterna i makternas självkännedom. När man länge betraktat historiens skådespel, så inser man, att nationerna icke kunna anses som personligheter i den höga meningen att deras handlingssätt är helt eller ens öfvervägande förnuftsbestämdt. De äro att betrakta som organismer i biologisk mening. Det enda fasta hos dem är intressena, fördomarna och drifterna: driften till självbevarelse och växt, viljan till lifvet och viljan till makt. Ingalunda skall förnekas tillvaron af altruistiska böjelser vid sidan, och de kunna understundom alldeles taga makten; men de göra sig regelbundet gällande endast där de icke klart strida mot de egoistiska. Självhäfdelsen är det första i en sund nations begrepp. Nationerna som sådana äro i grunden rena naturväsen, som i historien vilja icke objektiv sanning och rätt, utan *sig* och *sitt*.

Denna diagnos skall ytterligare belysas och bekräftas, då vi nu anlägga undersökningen genetiskt och spörja

[1] Denna afdelning är skrifven redan före världskriget och publicerad i Polit. Essayer II, s. 130. Hvad vi under kriget fått erfara i samma riktning, öfvergår all föreställning och frestar understundom att uppgifva allt hopp om nationernas sannings- och rättskänsla. Jfr Steffen, Krig och kultur I, 1914, ss. 107 ff.

efter nationernas uppkomst. Vi behöfva därvid icke längre stanna vid BAGEHOT's stora frågetecken för raserna och enkla hänvisning till efterhärmningsdriften (gent emot föregångsmän) för stammen. Vi vända oss direkt till historien, ty inför dess ögon har denna process ofta ägt rum.

I själfva verket se vi den på ett håll i samtiden och detta i allra största skala. Redan i »stormakterna» 1905 har jag betecknat Förenta staterna som skådebana för en ny nations födelse till världen. Skådespelet är icke längre fortskridet än att de olika ämnena tydligt uppenbara sig hvart för sig, dit kastade af jordens största folkvandring, på en förutvarande anglosaxisk botten; vi se de nya elementen frodas och föröka sig och uppfylla jorden därute, medan den ursprungliga kärnan (i Nya Englands stater) stagnerar genom försvagad nativitet; vi se dem på samma gång långsamt uppgå i kulturformen på platsen, dock icke utan att samtidigt bidraga till en förvandling däraf; sålunda sjunka de småningom in i massan, som i och med detsamma får en ny färgskiftning, och som i tidernas fullbordan — då invandringen antagit normala dimensioner, så att elementerna fått fastare förhållanden — måste framstå som ett nytt folkämne eller nation. Likt mineralerna i en bergart hafva de smält samman i en enhet, och denna enhet är unik, ingen annan lik.

Detta är en tydlig naturprocess af *assimilation* genom direkt blodblandning. När vi nu tänka tillbaka på nationernas genealogi (ofvan s. 87), så slår det oss, att detta är en allmän företeelse. Beväpnade med historiens synglas, återfinna vi alltså på ett tidigare skede i Europa samtidens bild i Amerika. Sålunda fanns för tusen år sedan (eller något mera) ingen engelsman; på Albions ö trängdes keltiska folkstammar med tyska och skandinaviska samt rester från den romerska invasionen, snart äfven nya kontinentala elementer från Normandie; alla dessa — kanske hvart inom sig redan betydligt uppblandadt — folkämnen hafva under tidernas lopp sammansvetsats till den fasta och

starka typ som vi nu se på ön, och endast språk- och sedeforskaren kan med ansträngda ögon igenkänna grundämnena. Här är således slutet för länge sedan kommet på den process, som i Förenta staterna nyss börjat. Och så öfverallt: dessa klara nationaliteter omkring oss upplösa sig inför den genetiska forskningen i en brokighet af smärre etniska elementer, som en gång haft en relativ frihet, som kanske annorstädes ännu bevara denna frihet, men som i detta land jäst ihop i en fullt organisk enhet.

Men skådespelet på Amerikas jord har ännu ett stort intresse därutinnan, att det handlar om en redan färdig nations omvandling i en ny. Det är andra gången på några sekler, som detta land ser en nation födas: första gången var då de utflyttade engelsmännen därute förvandlades till angloamerikaner genom själfva omplanteringen i den främmande jorden, under makten af en ny natur och nya kulturuppgifter.

Vi lära här känna en annan, enklare metod för nationers födelse, som gifvetvis är verksam äfven i den förra men också kan arbeta allena. Detta är *acklimatiseringsprocessen* eller den för allt lif gällande anpassningslagen: rättningen efter miljön. Redan i yttre afseende gör sig denna lag starkt gällande äfven för folken. Den moderna »antropogeografien» har lagt sig särskildt vinn om att rubricera dessa inflytelser från själfva naturen. De bevittnas äfven från andra håll: för att taga tvänne eminent världshistoriska exempel, så erinra vi om Oldenberg's sammanställning af hinduernas panteism och Nirvanaläran med Gangesdalens heta klimat, där alla fasta konturer dallra bort i väsenlöshet, och likaså om Auler Paschas vittnesmål, att han aldrig förstått judalandets predisposition för den högsta religionsformen bättre än då han en stilla natt i dessa nejder såg stjärnorna i underbar storhet liksom närma sig jorden.[1] När sådana in-

[1] Oldenberg, Buddha, uppl. 1914, s. 12 f., Auler Pascha, Der Hedschasbahn, *Petermanns Mitteilungen* 1906, Ergänzungsheft n:o 154, s. 6.

flytelser med slående sanning kunnat påvisas för det allra innersta mänskliga själslifvet, då kunna vi också förstå, huru en geograf som KIRCHOFF kunnat framställa naturgebiten rent af som ett slags gjutformar, där olika människoelement stöpas till homogena massor,[1] gifvetvis under starkt beroende af naturformen.

Det är nu icke Kirchoffs mening, att denna påverkning af naturen är endast yttre och direkt. Han har öppet öga och lägger stor vikt på den indirekta inflytelsen, genom naturens anvisningar till ekonomiskt lif och utbyte. Sålunda finner han denna cirkulerande produktion och konsumtion på naturliga handelsvägar vara en afgörande faktor vid sammanfogandet och sammanhållandet af medborgarne i Schweiz och Belgien.[2] Utan tvifvel är detta en viktig anmärkning, och den bör vidgas ut att gälla hela det historiska samlifvet, nationernas skola, där deras anlag utbildas genom uppfostran. Kulturmiljön — och icke minst umgänget med grannar — träder här till naturmiljön; detta icke blott för det materiella området, utan upp till seder och litteratur och det andliga tankeutbytet i alla dess former. Att detta samlif till sist är det starkaste inslaget i nationernas väfnad, lär icke kunna betviflas; men då JELLINEK på denna grund anser dem för enbart historisk-sociala bildningar och icke naturliga, så förbiser han grunden och rötterna och framställer som en motsats hvad som är ett supplement, i viss mån äfven ett kausalförhållande.

Blott i ett fall kan den Jellinek'ska diagnosen anses träffande, och det är där nationutbildningen sker utan ombyte af mark. Så är fallet i de nyssnämnda

[1] KIRCHOFF, Mensch und Erde, 1901, s. 93, Nation und Natoinalität, s. 11. Man blir nästan vidskeplig till mods, när man hör att den moderne amerikanaren börjar antaga indianens anletsdrag!

[2] Se här KIRCHOFF, Mensch und Erde, s. 81, Nation und Nationalität, ss. 17 f., 27 f., 37, 41, NEUMAN, s. 68, RATZEL, Die Erde und das Leben II, 675.

exemplen från Belgien och Schweiz, där dock intet nytt enhetligt språk inför världen vittnar om den nya nationens fullmognad. Så är än mera typiskt fallet i Portugal och Nederland. Naturen ensam skulle ej förmått vid hafsstrand och flodmynningar förvandla dessa spanska och lågtyska grenar till egna nationala stammar, om icke staten stängt dörrarna till om dem (för resp. $^2/_3$ och $^1/_3$ årtusende sedan) och anvisat dem egna historiska uppgifter skilda från hufvudstammarnas; i detta sammanhang blefvo ock deras dialekter upphöjda till rikskspråk och därmed bärare af egna litteraturer. Resultatet blef så grundligt, att ingen statgräns i Europa är så gammal som Portugals, och att vandraren 2 mil V. om det tyska Kleve finner sig i en alldeles ny värld, i det holländska Nymegen.[1] Här se vi ett egenartadt fall af statens egen förmåga att skapa en nation, en »politisk acklimatisering»; lojaliteten har här liksom omedelbart afsatt äfven nationalitet genom afsöndring utåt ej mindre än det ofvan (s. 81 f.) anmärkta enandet inåt; men uppenbart har det äfven här icke skett utan samarbete med naturen, som skiljer strandgebiten från uppländerna.

Den direkta acklimatiseringen på en främmande botten består i anpassning till en ny naturomgifning med däri liggande nya arbetsuppgifter, och gynnas negativt genom den samtidiga befrielsen från anpassningen till det gamla landet. Sålunda utvecklade sig den anglosaxiska rasen under 1600- och 1700-talen i skilda miljöer på Atlantens bägge sidor, och det kan därför sägas att det redan var en ny nation som på 1770-talet löste äfven det politiska bandet med moderstammen. Det var invandringen, som efter 1800-talets midt ingrep störande i

[1] Se Kirchoff, N. u. N. ss. 18—20, 22, samt M. u. E., ss. 78, 82; Treitschke, Politik (1897) s. 277; Karl Menne, Die Entwicklung der Nederländer zur Nation, 1903. Om statens andel i nationens skapande se Neuman, ss. 99, 102, 130.

denna nations naturligt långsamma utveckling och uppkallade nationbildningsprocessen på nytt för att af angloamerikanarne göra jänkimän, nu i assimilationens form. Samma dubbla förvandling har på Italiens jord gifvit till produkt först de gamla romarne och sedan de moderna italienarne, bägge gångerna primärt genom assimilationen. Men acklimatiseringen verkar ännu relativt allena i Australien, där en ny engelsktalande nation är på väg att utbilda sig, och på samma enkla väg hafva de talrika afläggare af gamla stammar uppstått som omnämndes ofvan å s. 86. Man frestas att tänka på ympningen inom växtriket och fortplantningen genom »knoppning» i det lägre djurriket, när man iakttager sådana företeelser inom nationernas värld.

Så långt vi kunna följa utvecklingen, uppkomma nationerna alltså genom sammansmältningens och anpassningens rent biologiska processer. Äfven därutinnan är deras framträdande lik artbildningen inom den lägre organiska världen, att den icke synes vara en permanent, stadigt pågående företeelse, utan med förkärlek fäst vid vissa brytningstider. Från ett sådant skede i den äldre medeltiden härleda sig de allra flesta af Europas nuvarande nationer. De hafva uppkommit liksom språngvis, för att sedan stå fast, visserligen alltjämt under en sakta assimilering och acklimatisering och med stigande vikt för de högre kulturella inflytelserna; liksom människorna själfva långsamt förvandlas under lifvets gång, sedan de först anammat en personlighet.

Nu står kvar den viktiga frågan: när kan en nationbildningsprocess anses afslutad, så att nationen blifvit född till personlighet? Svaret kan åter sökas på både objektivt och subjektivt håll.

Det första lyder: när folkgruppen i fråga utbildat ett gemensamt och eget *språk*. Här framstår sammanhanget mellan nationalitet och språk i en ny dager, som orsak och verkan. När alltså acklimatiseringen skridit därhän,

att den lågtyska munarten kunde rubriceras som holländska och den kastilianska som portugisiska, då äga vi ett säkert tecken till att de nya nationerna utsöndrat sig. Likaså när assimileringen på den britiska halfön vid år 700 afsatte en gemensam fornengelsk tunga, för att efter ett nyvaknande af processen vid medeltidens slut öfvergå i modernare engelska. Då är tillika det skarpaste och smidigaste instrument gifvet för en allt innerligare sammanslutning, i och med att dörren öppnats för ett öfver dialekterna höjdt skriftspråk, med litteraturens hela andliga trafik i följe.

Språkets framträdande håller dock icke alltid jämna steg med den nationella mognadens inträde; den amerikanska engelskan har ännu icke differentierat sig mera än till dialekt, och den schweiziska nationen står klar i dagen utan synbart behof af ett självständigt språk. Men om detta diagnostikon alltså understundom sviker — och alltid är till kronologien svåfvande, svårt att fixera på en exakt tid — så står det andra, subjektiva fast. Här lyder svaret på vår fråga: när nationen blir *medveten om sin egenart*, sin samhörighet inåt och afskildhet utåt. Och härmed hafva vi hunnit den centrala punkten i denna undersökning.

Vi måste nämligen observera, att nationerna liksom människobarnen länge äro omedvetna om sin tillvaro. De enskilda medlemmarna dväljas ännu i sina ätt- eller by- eller ståndssammanslutningar och känna sig icke samhöriga mot andra nationer i den grad att denna känsla blir en särskild kraftkälla. Men till sist händer, att solidariteten blir en sådan makt i deras själar; och den erfarenheten kan komma momentant, som då en elektrisk spänning, länge samlad, urladdar sig eller en gnista slår ut i flamma.

Typiskt inträffar nu detta i följd af hårdt yttre tryck; det är i nöden som nationen lär känna sig själf. Sveriges folk, dittills splittradt i landskapsmenigheter, lärde detta

på Engelbrekts tid under det danska förtrycket. Frankrikes slagna och förtviflade leder gjorde samtidigt samma erfarenhet, då jungfrun från Orléans höjde sitt banér mot engelsmännen. Historien har inregistrerat den sålunda utlösta kraften som sin mäktigaste, dyrbaraste och hemlighetsfullaste. Inför dess domstol gäller den ensam och allena som bevis på äkta börd för folken.

När detta medvetande att som lemmar ingå i en högre och större personlighet första gången griper delägarne i en nation, då är denna nation i sanning »vorden en man». *På denna punkt förvandlas processen till politisk.* Ty nationen, som känner sig myndig, vill också som sådan erkännas. Den vill spränga det bestående statssystemet, om där icke redan finnes rum för densamma. Den vill som suverän vara lika berättigad med systemets föregående medlemmar. Den kräfver sin konfirmation i gestalten af *stat*. Formen för detta kraf åter är typiskt en självständighetsförklaring. Det var denna utveckling, som ledde holländarne till den 23 jan. 1579, amerikanarne till den 4 juli 1776, norrmännen till den 17 maj 1814 och 7 juni 1905, bulgarerna till den 5 okt. 1908.

Den statliga tillvarelseformen utgör alltså slutpunkten på nationens lifslängtan. Först därmed blir den äfven i det yttre afskild från andra. Nu kan den också befrukta sin naturliga solidaritet ur lojalitetens källa och hela statsmaktens arbete. Men det är något ännu djupare som här vinnes. *Genom staten erhåller nationen det högre andliga innehåll, som den i sig själf saknar.* Dess blinda instinkter få genom staten en tygel i rättens förnuftiga idéer. Dess naturkraft har inträdt i det högre stadium af medvetande som följer med en förnuftig form. Under frihetens lockande sken har den bundit sig själf i ett historiskt ansvar.

Detta är innehållet i nationalitetsprincipen, en af de största idéer som någonsin dominerat ett tidehvarf. Den

är icke gammal i historien; den har icke spelat någon roll vid statbildningen före midten af 1800-talet. Ty om nationerna själfva äro gamla, så äro deras medvetna anspråk på politisk individualitet unga. Antiken kände intet däraf; den arbetade i Grekland med politiska mikrokosmer som aldrig förmådde realisera en nationell enhet, i Rom åter med en härskande makrokosm öfver bundsförvandter och underlydande af olika nationalitet. Medeltiden -- däri inbegripet den absoluta monarkiens tidsålder — tog lika liten notis om nationernas verklighet, det kvittade i dess herradömen lika om de voro blandade af flere folkslag eller ej. Icke heller vetenskapen hade fått ögat upp i denna sak; ännu MONTESQUIEU vet intet om nationens statbildande makt och rätt. För naturrätten existerade öfverhufvud icke några mellanformer eller grader mellan individerna och deras summa mänskligheten; den byggde sina stater af abstrakta människotyper, medelproportionaler af fransk-tysk-engelsman o. s. v., och dessa individer blåste den sedan upp till utvecklingens verkliga rörelsekraft — den såg ingen annan hjälte i historien.

Denna teori har blifvit vägd på historiens egen våg och befunnen för lätt. Den tog mandom i den fosterlandslöse korsikanaren Napoleon Bonaparte. Napoleon betecknar individens jätteförsök att famna världen i eget namn, utan någon idé inom sig: utan en nation omkring sig, liksom utan någon Gud öfver sig. Det behöfdes detta öfvergrepp, denna öfverspänning af individualismen, för att nationaliteterna allmänt skulle vakna. Det var på dem och endast på dem — på Spaniens, Tysklands, Rysslands nedtrampade och åter uppresta nationalmedvetande — som den väldige stupade. Och då gjordes en politisk upptäckt större än någon sedan kristendomens upptäckt af individen: det finnes ännu en personlighet i historien, och denne person är nationen. Det var som när den andre spelaren trädde upp på Thespis' kärra: skådespelet kunde börja med en fördjupad mening. Men

af de två åter är nationen den större. Individen är icke mästaren, utan verktyget. Nationen, icke den enskilde, är historiens sanne hjälte.[1]

Denna uppfattning ligger som frö redan i FICHTE's tal »an die deutsche Nation», hållet 1807 i Berlin vid ackompanjemang af den franska besättningens trumslag utanför salen.[2] Den öfverdrefs till ensidighet af den historiska skolan. Den kränktes sedan af diplomaterna på Wienerkongressen, som icke ansågo sig böra taga hänsyn därtill på sin nya politiska karta (Holland-Belgien enade, Italien och Tyskland bevarade i söndring). Den fördömdes ännu 1849 i ett herdabref af Wiener-synoden såsom »en rest af hedendomen.»[3] Det var legitimiteten och ancien régime, som här satte sig till dom. Så sent som 1863 sekunderas denna förkastelse från andra hållet, med motivet ur franska revolutionens individualism, af JOLY.[4] Men då var nationalitetsprincipen redan proklamerad (1851) som MANCINI's »heliga och gudomliga sak» (santa e divina cosa), på hvilken han i sina berömda föreläsningar »Della nazionalità come fondamento del diritto delle gente» ville uppbygga hela folkrätten. Det var det nya Italiens andliga uppmarsch. Under franskt fadderskap (Napoleon III) hade idén nu redan framträdt som ett

[1] Jfr RUDOLPH SOHM's lysande föredrag om Die Gegensätze unserer Zeit, 1883.

[2] KIRCHOFF, Nation, s. 9 f. HANS LARSSON, anf. st., ss. 106 ff.

[3] Språkens differentiering betecknades samtidigt som "en följd af synden och affallet från Gud"; se NEUMAN s. 96 n.

[4] JOLY, Du Principe des Nationalités. Se särskildt s. 36: "Ce n'est pas parce qu'ils sont de telle ou telle race que des hommes ne peuvent être forcés d'obéir qu'aux lois qu'ils se sont volontairement données, c'est tout simplement parce qu'ils sont hommes et conséquemment libres." Jfr s. 33 f., där nationalitetsidén framställes som en konfusion mellan folkets idé, som innesluter rättigheter, och rasens, som inga kan ha, därför att den icke är en juridisk person. Märk äfven QUATREFAGES' kategoriska dom "Toute repartition politique, fondée sur ethnologie, est absurde", cit. af KIRCHOFF, Mensch und Erde, s. 94.

världshistoriskt motiv i segrande handling, och skulle sedan dess icke afträda från skådebanan.

Det är uppenbart, att nationalitetsprincipen i praktiken kommer att verka på två olika sätt: som centrifugalkraft, där flera nationer under samma stat suckat efter frihet, men som centripetalkraft, där olika stater af samma nation suckat efter enhet. Det är alltså en och samma kraft bakom å ena sidan Balkanfolkens frigörelse, å andra sidan Italiens och Tysklands enhet. Vi se den äfven i smått i Holsteins (och Elsass') hemfall till Tyskland och Östrumiliens till Bulgarien. I själfva verket ligger den bakom så godt som alla gränsförändringar som skett på Europas karta under senaste halfsekel. Det är ju icke att undra på, om en idé, som mäktat sådana storverk, blir aktad som ett vårdträd i mellanfolklig politik. Sålunda, när nu ententen samlat sig till ett program för freden efter världskriget, så är nationalitetsidén dess förklarade hufvudmotiv: det nya Europa skall nu grundas helt på principen om folkens rätt till enhet och frihet.[1]

Det brister nämligen åtskilligt ännu i idéns fulla genomförande. Se vi närmare efter, så finna vi på Europas karta vid krigsutbrottet tre olika slags synder däremot: A) enhet utan frihet, som tjeckerna i Österrike och irländarne i England; B) frihet utan enhet, som Italien med sina uteliggande landsmän i Österrike och Schweiz m. m., Rumänien med sina i Ungern och Ryssland, Serbien med sina i Ö. U.; C) hvarken frihet eller enhet, såsom de 33 mill. ukrajnare i Ryssland och Ö. U. och de 20 mill. polackar i Ryssland, Ö. och Tyskland.[2]

[1] Se Världskrigets politiska problem, s. 60 f. Märk vidare Asquith's tal 6/8 1914, "vi kämpa för att försvara principen att de små nationaliteterna ej skola krossas", och Lloyd George's ord "detta är ett nationaliteternas krig".

[2] Se den fullständiga rekognosceringen i Världskrigets politiska problem, ss. 71—95. De olika irredenta-typerna äro systematiserade i den tyska upplagan af samma arbete, Die polit. Probleme des Weltkriegs, s. 55 f.

Men på alla dessa punkter har också den praktiska politiken haft att räkna med mer eller mindre elakartade konflikter. Detta är sammanhanget mellan den italienska »irredentismens» grepp efter Trento och Triest, den serbiskas efter Bosnien m. m., den rumäniskas efter Siebenbürgen, den bulgariskas efter Macedonien o. s. v.; det ligger samma hemlighet bak irländares och tjeckers stämplingar mot sina staters enhet liksom bak polackars och ukrajnares frihetsdrömmar. Som öppna sår i statssystemet framstå alltså i daglig erfarenhet brotten mot nationalitetsprincipen, ej mindre än brotten mot naturen (ofvan s. 49). Han låter sig icke afspisa och icke muta. Som ett imperativ, mera kategoriskt och mindre tillgängligt för förnuftig kritik än något annat, står han för statsmännen i länder med »irredenta» och likaså för frihetshjältarne i nationer som lefva i andra nationers våld och vård.

Makten i detta kraf blir klar med ett enda ord. Nationalitetsprincipen är hvarken mer eller mindre än *personlighetsprincipen* i dess användning på de nationala personligheterna: med dess eviga sanning och eviga begränsning. I ett plötsligt förklarande ljus se vi redan här, att den är samma andas barn som det allmänna rösträttskrafvet inom nationerna. Den stora kraften härstammar från samma källa. Det är »nationalvärdet» som vill komma till sin rätt äfven politiskt och socialt på den större scenen, liksom människovärdet för individen på den mindre.

Vi kunna nu också förstå, att nationalitetsprincipen rönt och ännu alltjämt på sina håll röner mycket motstånd. I målmedveten handling visar sig denna reaktion i sådana företeelser ur regementspolitiken som russificeringen, madjariseringen och germaniseringen, alla riktade mot främmande minoriteter i en härskande nationalitets och därmed också i lojalitetens namn, alla syftande att på våldsam väg göra den nationella enheten

fullständig på bekostnad af nationalitetsidén för de inhysta elementens räkning. Vi finna således på denna fiendtliga stråt äfven Tyskland, sedan det i den stora idéns namn löst sitt eget enhetsproblem; och vi finna i spetsen för den mest utpräglade reaktionen (mot polackarne i öster) samme store statsman som var nationens man vid dess enhetsverk.[1] Att också Österrike måste vara med i reaktionen, låt vara med andra medel, är en klar verkan af denna stats egen självbevarelsedrift: där lojaliteten icke uppbäres af någon nation, där betyder ju nationalitetsidén automatiskt upplösningen.

Man kan icke undgå att se ett sammanhang mellan denna praktiska politik och de nya statsläror, som positivt reagera mot nationalitetsprincipen. Det är icke längre förstummade röster från ancien régime och revolution, det är de största samtida auktoriteter, och nu framför allt i Tyskland och Ö. U. Sålunda stämplar Treitschke vår princip som en af naturrättens ihåliga abstraktioner; Ratzel ser däri ett återfall i oterritorial politik (»Rückschritt ins Unterritoriale»); Kirchoff betecknar »sunda stater» som »reala intressegemenskaper» och icke »etnologiska nationalstater»; Meinecke utställer lösen att »Staatsverband muss über Volksverband gehen»; och Sieger ger den af flera nationer sammanfogade »nationalitetsstaten» vitsord framför nationalstaten som »vägvisare till en bättre framtid». Det har gått ända därhän, att man hälsat

[1] Det är således icke svårt att finna Ariadne-tråden i de "irrgångar, genom hvilka exempelvis en rättskaffens tysk nationalitetssvärmare kommer fram till polska och slesvigska undantagslagar" (Hans Larsson, s. 109); det är helt enkelt lojaliteten, som tager makten på grundval af en tillfredsställd, härskande nationalitet. Objektivt sedt, kan germaniseringen och dylika fenomen uppfattas som ett annat uttryck af nationalitetsprincipen själf, då man nämligen uppfattar principen som innebärande identitet mellan stat och nation, likgiltigt med hvilka medel den åstadkommes. Germaniseringen syftar till samma mål — ett nationellt enadt och renadt rike — som t. ex. den polska nationalrörelsen.

världskriget som en befriande handling som skall göra helt slut på national- och rastanken såsom statbildande kraft (Potthoff).[1] I allmänhet kan man hos högerpartierna, med deras starka betoning af statsmakten, finna en viss speciell resonans för denna ståndpunkt, medan den moderna vänstern ställer sig mera afgjordt på idén i dess renhet.

I mitt arbete om världskrigets politiska problem har jag sökt skipa rätt mellan dessa motsatta åskådningar och öfvervinna dem i en syntes. Det medgifves alltså förnekarne af nationalitetsprincipen, att principen icke kan göras gällande ensam och absolut. Å ena sidan har den sin gräns i statssystemets fordringar, där den nye ledamoten skall få sin plats; här måste utan tvifvel ställas vissa garantier, liksom för medborgarens upptagande i aktiv inrikes statsgemenskap, garantier såväl af negativ (inga brandhärdar) som af positiv (tillskott till kulturarbetet) art, som nedan skall i annat sammanhang närmare påvisas (s. 166 f.); här måste också hänsyn tagas till andra politiska nödvändigheter, såsom geopolitiska. Å andra sidan hindrar nationalitetsprincipen icke en politisk sammanslutning i högre ringar, såsom madjarernas i Habsburgska monarkien eller tyskarnes i ett Mitteleuropa, endast nationernas enhet och autonoma frihet inom ringen bevaras[2]. Nationalstaten tänkes icke som historiens sista

---

[1] Treitschke, ss. 270, 280; Ratzel, Pol. Geographie, s. 35; Kirchoff, Mensch und Erde, s. 94; Meinecke, Die deutsche Erhebung, s. 80; Sieger, Der öst. Staatsgedanke und das deutsche Volk, i *Zeitschr. für Politik*, 1916, s. 19; Potthoff, Volk oder Staat, 1915, s. 8. Jfr Hasse's indelning i "Völkerstaat" och "Nationalstaat" som tvänne sunda bildningar, Das Deutsche Reich als Nationalstaat, 1905, s. 14.

[2] Se restriktionerna vid principens proklamerande i Världskrigets problem, ss. 62—70. I sin kritik ("Probleme des Weltkriegs", *Die neue Rundschau* 1916) följer Meinecke ända till den punkt, där jag anser att "das apriorische Recht der Nation reicht bis zur Einheit, aber nicht bis zur Souveränitet" (tyska uppl. s. 54); här skiljas våra uppfattningar, i det att M. anser den aprioriska rätten sluta ännu tidigare, vid "Bürgschaft der Existenz — das Recht auf freie geistige Bewegung

ord. Men detta utesluter ju icke, att ordet på sin plats är fast och anammansvärdt.

Ett djupare och kanske vanligare angrepp på nationalitetsprincipen kommer från dem, hvilka i likhet med Hans Larsson anse den för en tillfällig stämning, att jämföra med religionsfanatismen under 1500- och 1600-talen, och afsedd att i sinom tid flyttas ut på ett annat plan än politikens [1]. Det finnes rätt mycket af denna uppfattning äfven hos Vitalis Norström, då han sätter »kulturstaten» öfver den »nationella rättsstaten» [2]. Med denna uppfattning korresponderar sannolikt den populära tron, att nutidens intima samfärdsel på både det materiella och andliga området är i färd med att dräpa nationaliteterna till förmån för kosmopolitiska samlingar.

Härom må nu anmärkas, att åsikten tyckes vittna om en ren synvilla. Man förbiser, att de moderna samfärdselmedlen förbinda icke blott nationer med hvarandra utan äfven individer inom en nation, och att den senare cirkulationen är oerhördt mycket betydelsefullare än den andra. Det är som förhållandet mellan utrikes- och inrikeshandel; den förra synes bättre, faller mera i ögonen; men icke ens Englands omsättning på öfver 20 milliarder med andra land går i verkligheten närmelsevis upp till omsättningen hemma på ön. Man förbiser vidare den andliga cirkulationen just i vår tid genom den nationella pressen,

---

und Entfaltung ihrer geistigen Kraft und Eigenart" (s. 727); som ex. anför han tyskarna i Ö. U. Jag förstår denna ståndpunkt under fredens förutsättning; men huru står den sig i krig, i det anförda ex. mellan Tyskland och Ö. U? Skall den icke då visa sig ohållbar, genom att ställa tyskar på ömse sidor om gränsen emot hvarandra? Alltså kräfver den Meineckeska uppfattningen som ett nödvändigt supplement, att *krigets möjlighet afkopplas från förhållandet*, d. v. s. att åtminstone ett *folkrättsligt* samband upprättas. Under denna absoluta förutsättning har jag intet att invända mot Meinecke's argumentering, och erkänner att min ståndpunkt bör sålunda utbyggas.

[1] Ideer och makter s. 112 f.

[2] Radikalismen än en gång s. 62 ff.

byggd på den allmänna läskunnigheten som garanteras af den nationella folkskolan. Tillägga vi den moderna statens reguliära attributer af allmän värnplikt och allmän rösträtt, så inses ännu bättre, att just nu krafter äro i rörelse som mer än i alla föregående tider möjliggöra ett förnimmande af nationaliteten; och man skall lättare förstå det historiska faktum, att ur nationernas kamp för tillvaron genom naturligt urval allt fastare och renare linjer kring de särskilda nationerna framstått.

Skola vi behöfva styrka det sistnämnda omdömet genom en jämförelse t. ex. mellan Europas kulturnationer och Afrikas naturfolk? Det är uppenbart, att nationerna just i vår tid sträfva att konsolidera sig i sina egenarter, förtäta sig kring sina typer, på samma gång som de göra hvar sina insatser i det för kulturkretsen gemensamma arbetet. Därför bryter sig allt klarare fram den uppfattningen, att nationaliteten i själfva verket är en skapelse af vår tid. »Först nutidens utvidgade skolbildning, den vidgade allmänbildningen öfverhufvud och den med kommunikationernas och pressens stora utveckling inträdda möjligheten af en omfattande tankeutväxling, äfven med de bredare lagren, har beredt marken för denna assimilerade massa, som vi nu kalla nation», säger Neumann (s. 95).

Det är intet tvifvel om att en svensk nation funnits sedan hedenhös, och att den i gamla tider haft samma enhetsuppgift som Italien och Tyskland nu, tills den för nära 600 år sedan var samlad under egen gemensam lag; men en närmare observation skall utan tvifvel också ge vid handen, att dess verkliga nationalitetsmedvetande icke varit en lefvande kraft ens under dess största tid. Det var *lojaliteten*, som ledde Sveriges folk under dess världshistoriska uppgift: en stark statkänsla, närmare fixerad som konungatrohet, understödd af statskyrkans starka band på andra sidan; därtill kom hos de högre klasserna utan tvifvel en stor nationell ambition; men hos gemene man

fanns säkerligen mera af fosterbygd- och hemkänsla än af solidaritet inbördes. Endast sporadiskt, såsom under Engelbrektska resningen, torde den verkliga nationalkänslan ha brutit fram; eljest låg den latent innanför nationens objektiva förutsättningar, och det har varit först vår tid — folkskolans, tidningarnes, järnvägarnes och värnpliktens — förbehållet att definitivt utlösa den [1].

Men sin verkliga och bestående garanti har nationalitetsprincipen icke af egen kraft allena, utan däraf att den möter och förmäler sig med en annan kraft af icke mindre värde och vikt. Denna motströmning är *statens längtan efter ett lefvande sinnligt innehåll*. Liksom det går en ström från nationen till staten — vi ha nu tillräckligt observerat den — så går det också en ström tillbaka från staten till nationen. I den förra tillhör initiativet nationen, som vill idealisera sin nationalitet till lojalitet. I den senare är staten det primära och ledande, så att lojaliteten vill materialisera sig till nationalitet. Det förra är en rörelse nedifrån upp, det senare uppifrån och ned. Men bägge bära de till samma mål: nationalstaten, där folk och nation falla samman på samma rum i samma statliga hägn.

Här se vi sålunda lojalitetsprincipen som en väg från höger stöta ihop med och mynna ut i nationalitetsprincipen. Vi lära ingen slutlig skillnad mellan »statnationer» och »kulturnationer» [2]; vid målet falla de samman. Skall man måhända nu förstå vidden och djupet af den nödvändighet, som i

[1] Jfr Staters och nationers förgänglighet, 1908, intaget i Polit. Essayer I, s. 6: "det var i lojalitetens, statkänslans namn mera än i nationalitetens, som det (svenska folket) gjorde sin största gärning." Se en vidare utveckling af denna tanke i Minnestal öfver Carl X Gustaf, *Göteb. Aftonblad* 16/2 1910, liksom i tal om "Sveriges hjärta", hållet på Skansen 1/5 1910 och publiceradt i *Vår Lösen* 1914. Jag återfinner denna synpunkt mycket klart hos Gustav Sundbärg i Folklynnet och utvandringen, 1911, s. 25 f.

[2] Se därom Treitschke s. 271, Kirchoff s. 52 ff., Meinecke, Weltbürgertum, s. 2 f., Boëthius s. 135.

vår tid låtit nationer och stater finna hvarandra, sedan de hittills i historien vandrat skilda vägar, liksom sökande hvarandra? Det är icke bara nationen, som sträfvar till en ande. Det är också staten, som söker en *själ*. På samma gång nationen af staten får en förnuftig tygel, på samma gång skänker den staten tillbaka det pulserande sinnliga lif och den lifvets enhet, som ingen jordisk tillvarelseform kan umbära om den vill nå personlighet.

I denna förmälning mellan nationens naturväsen och statens förnuftssträfvan ligger djupast den moderna statens idé. Där afspeglar sig klarast dess inre karaktär af lifsform. Där speglar sig också karaktären af denna lifsform: icke ren drift, icke heller abstrakt rätt, utan en syntes af båda. Rättens rena ljus har att bryta sig i ett nationellt temperament liksom i en atmosfär, och kommer endast i denna brytning till sitt rum i historien.

Geopolitiken har lärt oss, att den moderna staten lyder den geografiska individualiseringens lag, hvars ideal är ett naturligt land såsom kropp. Hvad vi nu i nationalitetsprincipen sett, är den etniska individualiseringens lag, hvars mål är ett naturligt folk med dess själ. Det är innerst en och samma sträfvan efter natur och organiskt lif. Liksom det naturliga landet eller riket har naturgebit och naturliga gränser, alltså har ock det naturliga folket eller nationen sin samhörighet och sin afskildhet från andra. Och liksom staten själf kan medverka till sitt områdes själfständiga utbildning, alltså kan den ock bidraga till nationalitetens, genom att stärka den med lojalitet; men i bägge fallen kan den icke afvara en grundform af objektiva förutsättningar. I detta sammanhang framstår klarare än någonsin, att nationens personlighetsidé ej mindre än individens är en definitiv eröfring af och åt mänskligheten.

Absoluta sträfvanden är det, som redan anmärkt och i sig själf uppenbart, icke frågan om. Naturen har icke gränser i lagom proportion (ofvan s. 62), och nationerna

ligga icke heller söndrade och fasta som »i de olika glasfacken i en naturaliesamling» (Treitschke); de äro till en viss grad elastiska kroppar, de kunna på sina håll (Macedonien) ännu icke ens vara färdiga, de kunna också frivilligt eller genom »evakuering» af staten byta plats, så att dåliga nationalgränser kunna renas (turkarnes utströmning ur de förlorade områdena på Balkanhalfön [1]). Det är icke heller en alldeles oblandad nytta att hafva sådana absolut rena gränser. Men att utvecklingen går i riktning mot en sådan relativ fasthet i land och folk, det ses redan af det faktum att Västeuropa, som har de mognaste staterna, också har de renaste nationerna. Endast där — om vi räkna dit också Skandinavien — ha vi klara nationalstater på mer än 90 % enhet. Äfven om politiken har framfört polyglotta stater där i Belgien och Schweiz (och Elsass-Lothringen), i själfva friktionszonen mellan raserna, så visar sig mognaden dock däri att nationalgränserna inom dessa stater äro fasta: driften till växt med åtföljande kamp om rummet har afstannat. Ett särskildt belysande vittnesbörd afge här judarne, som i Österuropa äro »oförfalskade orientaler» och därför också räknas som egen nation, medan de i västern framstå som fullt naturaliserade, liksom inbakade i nationaliteten på platsen (ex. lord Beaconsfield [2]).

I denna ökade assimileringsförmåga framstår starkt statens och kulturens delaktighet i den rent nationella koncentrationen. Det är som ett gammalt och lyckligt äktenskap;

---

[1] Se härom Världskrigets politiska problem, ss. 67—69 och där cit. litteratur, samt Meinecke's kritik, anf. st., s. 726; jfr Treitschke s. 271.

[2] Så redan 1884 af Brachelli i "Statistik der Staaten Europas"; se Neuman s. 89 och Treitschke s. 276. Om Beaconsfield som nationell representant, se Oscar Schmitz' framstående arbete Die Kunst der Politik. 1914. — Äfven i ett annat fall har man framhållit den judiska stammen i etnopolitiken, nämligen som bevis att historien sätter större pris på en viss blandning af raser än på rasrenheten; judarna äro ju på samma gang de renaste och de minst statbildande bland nationer. Treitschke s. 279, Ratzel, Erde und Leben, s. 675.

nation och stat hafva som tvänne makar vuxit samman i en hel personlighet — men förutsättningen därför är deras ursprungliga och eviga väsensolikhet.

*

Innan vi lämna detta etnopolitikens hufvudproblem — om förhållandet mellan folk och nation — fråga vi oss, huruvida äfven rasen framstår som en statbildande faktor i större skala. Frågan kan endast besvaras genom empirisk iakttagelse, och dess resultat blir tills dato skäligen negativt.

Geopolitiken har visat oss en politisk blockbildning å bane såväl i det europeiska som det amerikanska statssystemet; men hvarken Mellaneuropa eller Panamerika har några som hälst relationer till etniska enheter, det förra vill förena så skilda raser som germaner, slaver, finnar och turkar, det senare vill öfverbygga världsdelens afgörande rasmotsats och förena germaner (tillika med alla andra ingredienser i jänkiblodet) med romaner. Här har tydligen geografien ett fullständigt öfvertag öfver etnografien. Iakttager man sedan Japans frihet från mongoliska fördomar i sin politik mot Kina, och lägger man härtill panslavismens skeppsbrott i världskriget, så blir man visserligen icke benägen att skatta rasens inflytande högt.

Icke desto mindre vore det mycket förhastadt att på denna grund stryka hela problemet ur detta kapitel. Om rasen ännu icke gjort sig politiskt gällande, så saknas förvisso icke ansatser därtill, af större eller mindre grad och art.

Sålunda har programmet Panamerika utan tvifvel ett andligt hinder att öfvervinna just i ras- och kulturmotsatsen, och detta hinder har tagit sig en politisk form i den s. k. *A-B-C-alliansen* mellan Argentina, Brasilien, Chile, 1914 debuterande i storpolitiken med sin medling

mellan U. S. A. och Mexiko. Här ligger på botten en romansk enhet, och härifrån utgår perspektivet till det *latinska Amerika* som enhet på rasens grund gent emot det germanska norr därom. Perspektivet korsas af andra, främst det *paniberiska*, som t. o. m. afsatt kongresser (i Madrid 1900, 1904, reflexverkan af U. S. A:s krig med Spanien 1898); här kommer in det historiska momentet, bandet mellan »moderland» och dotternationer öfver världshafvet, här är alltså Spanien med, och programmet har också presenterats som ett »större Spanien»[1]. På vår sida af Atlanten finna vi sedan rastanken verksam på pyrenäiska halfön, i form af den *iberiska federationen*, till hvilken ju hela latinska Amerika sluter sig som ett etniskt och historiskt annex. Men den stannar icke ens där, utan breder sig slutligen ut till den *latinska unionens* program — fransmannen Victor Hugo's, italienaren Mazzini's, spanjoren Castelar's dröm — den romanska rastanken slutligt realiserad i ett statblock på öfver 100 mill. bara i Europa! Tillsvidare har det icke tagit praktiska konturer mera än i diskussionen om en latinsk tullunion (som motvikt mot den tyska) för ett par mansåldrar sedan, och i dess enda reala frukt, den latinska myntkonventionen 1865, är Portugal icke med. Icke heller i världskriget har Spanien tagit del på sina rasfränders sida, och Portugals delaktighet beror uppenbart mindre på rasgemenskapen än på Englands politiska tryck. Det oaktadt kan man icke undgå att skrifva rastanken till godo en del af det faktum, att Italien 1915 och Rumänien 1916 drifvits ut ur sina traktatenliga förbindelser med centralmakterna och in i ententens läger.

---

[1] Marvaud, La plus grande Espagne, *Questions diplomatiques et coloniales* dec. 1904. Mella, El ideal de España, 1915, räknar också till "dogmas nacionales" en återförening med "Amerikas förenta spanska stater"; da en annan nationaldogm beträffar federationen med Portugal, så tänkes också Brasilien inneslutet i blocket. Se *Das grössere Deutschland* 18/19 1915. Jfr Stormakterna, I, 46, 51, IV, 89.

Äfven *panslavismen* har i världskrigets facit visat sig icke alldeles utan frukter, äfven om den som samlande rastanke gjort bankrutt i och med Bulgariens frånfall och Polens emancipation och de österrikiska folkens lojalitet i allmänhet. Den har dock icke varit utan verkningar på tjeckerna i Böhmen och icke heller på rutenerna i Galizien; och dess intryck på serbernas folk brakte i själfva verket krigets lavin i rörelse. I dessa påverkningar på de smärre folken, icke i det ryska initiativet, ligger panslavismens betydelse; det är de, som gjort den till en världspolitisk faktor mera än någon annan uppenbarelse af rastanken — äfven om man också här icke kan vara blind för befordrande moment från andra håll [1].

Den minsta praktiska effekten af rastanken har försports där rasen själf nått högst. *Pangermanismen* har visserligen satt en lifskraftig frukt i det »alltyska förbundet» sedan 1891 (1894), en massa mer eller mindre fantastiska projekt om ett »pangermanisches Deutschland» (Reimer 1905) eller »Grossdeutschland» (anonym, 1895) hafva sett dagen i dess spår [2], och en och annan röst har

---

[1] Så visar sig de österrikiska ungerska folkens dragning åt Ryssland i mångt och mycket som afvigsidan blott af deras hat mot tyskar och madjarer, se Världskrigets politiska problem, s. 119. Se för öfrigt hela kap. IV, Rasproblem, därsammastädes.

[2] Se härom Hasse, Deutsche Grenzpolitik, 1906, kap. VII, och Stormakterna II, 157 f. (frågan om ett "centraleuropeiskt" program i dess äldre skede). — Deckert, Panlatinismus, Panslavismus und Panteutonismus in ihrer Bedeutung für die polit. Weltlage, 1914, ser i "Panteutonismen" ett öfverbegrepp, hvarunder rymmes såväl pangermanism som "pananglism", s. 25 ff. Uppfatta vi den sistnämnda som en rastanke för sig, hvartill skäl torde finnas, så är den sannolikt att beteckna som den lifskraftigaste af dem alla, på sin inre och sin yttre linje, "imperial connection" och "reunited states", se (liksom för hela undersökningen) "Det politiska rasproblemet" i *Nya Dagl. Allehanda* 24, 26, 27 och 28 sept. 1916. Enligt Deckert representerar panlatinismen 115 mill., pangermanismen i det närmaste lika, panslavismen 135 och denna pananglism 150 (engelsktalande) millioner. Andra beräkningar i *Friedenswarte*, 1916, s. 291, där det pläderas för en "systematisk ras-

höjts därför äfven utanför Tyskland (som Björnstjerne Björnson). Men om i världskrigets stora press Sverige öfvervägande sympatiserar med det germanska hufvudfolket, så gå Norges och Danmarks sympatier därifrån, och ingen germansk makt har ställt sig öppet på dess sida i kampen — dess utsträckning i Mellaneuropa går, som redan anmärkts, icke i rasens tecken.

I Schweiz har man ju särskildt tillfälle att observera rastankens verkningar, då ju romaner och germaner där mötas inom samma ram. Världskrigets påfrestning har nu ställt sammanhållningen därinne öfver rasklyftan på prof, och det kan icke sägas att den fullständigt bestått profvet, de olika dragningskrafterna ha gjort sig förnimbara — i all synnerhet hos de franska schweizarne — i den grad att allvarliga patriotiska bekymmer för framtiden kommit till orda.[1] Äfven den tilltagande spänningen mellan romanska valloner och germanska flämer inom Belgiens statliga ram vittnade före kriget i samma riktning.

Inför sådana företeelser kan man ju icke frånskrifva rastanken hvarje praktisk betydelse i dagens historia. Man kan icke ens förneka möjligheten, att han i framtiden skall få vitsord vid en utvidgning af själfva rikstyperna och således komma att spela en verklig politisk roll. Det är blott att konstatera, att denna tid i hvarje fall icke är inne. Vår tid står i nationalstatens tecken. Hvad däröfver är på den etniska släktskapens område, det befinner sig ännu på den rena drömmens eller på sin höjd nebulosans formlösa stadium.

*

politik". Under kriget har för öfrigt både den germanska (v. Bieberstein's upprop ur skyttegrafven "an die Völker germanischen Blutes" i *Friedenswarte*, 1914, s. 362 ff) och den latinska unionstanken (*Messagero* okt. 1916) kommit till förnyade uttryck.

[1] Se här H. Meier, Die deutschfeindliche Bewegung in der französischen Schweiz, 1915, och August Schmid, Ueber die angebliche Germanisierung der Schweiz, 1915, samt Arnold von Salis, Die Neutralität der Schweiz, s. å.

När vi nu till sist kasta en blick på den speciella etnopolitiken, så skola en del slutsatser erbjuda sig som omedelbara korollarier af redan fixerade principer. Staten skall på mångahanda sätt visa sig bestämd af sitt folk, som en integrerande sida i sitt väsen, och ur detta sammanhang framväxa med större eller mindre nödvändighet vissa uppgifter för dess verksamhet.

Sådana följa först af *nationalkänslans dynamiska grad.* Det är tydligt af hela vår framställning, att idealet äfven här icke ligger i extremen, utan i den tempererade zonen; följaktligen blir det för staten en angelägenhet af mycken vikt att återställa jämvikten, om den af någon anledning rubbats. Vi se i samtiden företrädesvis en öfverdrift, ett för mycket, ända till »nationalismens» febertemperatur t. ex. i Serbien redan före kriget; i sådana fall är det statens plikt att dämpa och hålla igen, så att känslan icke brusar öfver alla förståndets bräddar. Men det kan också förekomma ett för litet, en undernäring för det nationella lifvet, som G. Sundbärg velat påvisa för svenskarnes räkning i samtiden.[1] Detta är en ännu allvarligare fara. Sjunker temperaturen ned under en viss gräns, som i det gamla Polen (nedan s. 170), då är rent af hoppet ute. Sammanhanget är uppenbart af vår föregående utredning; om det är framför allt annat just den lefvande samhörighetskänslan inom en nation, som motiverar dess statliga existens, så bortfaller ju själfva förutsättningen för denna tillvaro i och med den känslans slocknande. När alltså en nation förlorar sitt medvetande af nationalitet — när den uppluckras i individuella själfviskheter såsom i tillståndet före den första statanammelsen — då är det intet lif längre, utan bara ett tomt skal som hänger samman utan kärna. Den nationella likgiltigheten kan alltså utveckla sig till en »perniciös anämi» för staten. Om

[1] Se afdeln. "Bristen på nationell instinkt" i Folklynnet och utvandringen, ss. 25—57.

någonsin se vi här en bjudande nödvändighet att söka utvägar för höjande af den nationella värmegraden i en sådan stat till normalpunkten.

Att *nationalitetens art* implicerar en mångfald af politiska motiv, är utan vidare klart, för så vidt man öfver hufvud tillerkänner staten någon uppgift vid folkuppfostran. Endast ett sådant motiv må särskildt framhållas: är nationaliteten ännu icke färdig så ankommer det på staten att vaka öfver gången af denna process, så att den så vidt möjligt hålles ren från skadliga elementer; detta är U. S. A:s kasus, nationens oförmåga att absorbera negerelementet och ovilja att göra detta, liksom att assimilera med sig allt för mycket mindervärdigt blod från Östra Europa, har där som bekant gett upphof till mycket betydelsefulla och mycket aktuella frågor (invandringslag m. m.). Utan tvifvel är denna vakt kring nationens kvalitet en af statens kategoriska plikter.

Sistnämnda amerikanska problem sammanhänger med dess abnorma invandring och leder vår tanke från nationens frågor till *folkets eget rent fysiska omsättningsförlopp*. Här kunna störingar inträda af betänklig art, som i högsta grad påkalla statens uppmärksamhet; framför allt genom för stark emigration som i Sverige, Irland, delar af Italien, eller för svag nativitet som i Frankrike och vissa anglo-saxiska länder och äfven, ehuru i mindre grad, annorstädes i Europa. Det är också väl bekant, att dessa förhållanden stå i förgrunden inom resp. staters politik och alldeles särskildt i Frankrikes. Allvaret i denna fara skall belysas i ett senare kapitel, här observera vi vägen och medlet: »tvåbarnssystemet», äktenskapens sterilisering, den frivilliga begränsningen af barnantalet. Detta system betecknar ju en revolt mot den elementära, hvarje generation åliggande plikten att besörja släktets bestånd. Här gäller det alltså i andra hand statens egen självbevarelse. När den tager upp kampen för systemet i fråga, kämpar den för sitt eget lif.

Hvilka försvarsmedel stå den då till buds? Mot den andra folkminskningsfaran, för stora utgifter genom utvandring, kan ekonomipolitiken anvisa botemedel, ty den faran fotar öfvervägande i ekonomiska orsaker som böra kunna mildras. Men denna minskade inkomst är svårare att behandla, därför att dess grund ligger på psykologiskt område. Därför kommer man icke längre än till palliativer, som redan på kejsar Augustus tid bevisade sin vanmakt: beskattning af ungkarlar och skattelindring för familjeförsörjare, premiering af barnrika familjer o. d.[1] Systemet är en spegel af en öfverreflekterad kultur, i djupt sammanhang med hela världsåskådningen. Det är ingen tillfällighet att det sänkt sina rötter djupast i det folk, som varit Europas föregångsfolk, och den stat, som sannolikt är att anse som den äldsta i statssystemet. Huruvida världskriget skall kunna åstadkomma en förändring i de lönliga själsdjup där dessa rötter sitta, är måhända det viktigaste af alla de spörsmål som slumra bak den närmaste framtidens förlåt (jfr nedan s. 173).

Det är uppenbart att den rent statistiska befolkningsfrågan har ett afgörande inflytande på riktningen af en stats hela politik, inåt eller utåt. Frankrikes situation, med stagnerande befolkning som godt får rum i riket, kunde ju synas vara idealet och har verkligen af en viss socialistisk riktning så uppfattats; där gör man alltså direkt propaganda mot fruktsamheten och vill principiellt icke veta af något »naturligt öfverskott» eller befolkningsväxt. Riktningen förbiser tvänne synpunkter. Den ena är den, att ett folk icke står allena i världen utan i ständig konkurrens med andra; så länge ej alla folk börjat reglera sin växt och det i samma tempo, skall följaktligen det, som frivilligt stannar i växten, döma sig själft till alltjämt större betydelselöshet gent emot de andra. Den andra

[1] Se Stormakterna II, 71 f., jfr i den rika litteraturen öfver ämnet särskildt Bertillon, La dépopulation de la France, 1911, och Julius Wolf, Der Geburtenrückgang, 1912.

är den, att ett sådant stagnerande tillstånd i sig själf är för folket skadligt; folken behöfva som vattnen en sund omsättning för att behålla sig friska — en stannande flod är en döende flod. Det förhåller sig så som Waitz sade 1862: »Stigande folkmängd är icke en obetingad fördel, om också ett tecken till kraft, men sjunkande folkmängd betyder alltid ohälsa».[1] Den franska typen, drifven till sin spets och hyllad som program, är en afsägelse af själfva utvecklingen, ett afsked ur historien.

Det måste därför, rent objektivt sedt, betecknas som en oorganisk sträfvan af en sådan stat att drifva expansionspolitik i stor skala, som den tredje franska republiken gjort. Detta är i stället starkt tillväxande folks kasus. Eftersom alla folk under normala förhållanden först fylla och sedan öfverfylla sina rum, så kommer till sist en tid då det i riket finnes mera folk än som bekvämligen där kan hafva sitt uppehälle. Då måste staten inrikta sin politik på den primitiva uppgiften att finna »bröd i öknen» för sina öfverskjutande folkmassor. Häri ligger i själfva verket en god del af hemligheten i nutidens imperialistiska sträfvan, sedan modern teknik möjliggjort en uppstapling af folk i hemmaländerna i större skala än landet själft kunnat utveckla. Då en eljest vaken och insiktsfull betraktare af storpolitiken som Carlgren i sina »världspolitiska ströftåg» 1907 icke har ord starka nog att fördöma stormakternas »rofpolitik», så borde någon uppmärksamhet hafva ägnats åt detta enkla faktum, att de icke äga fritt val; de stå hårdt under nödvändighetens lag, som bjuder dem att utanför sina gränser sörja för de sinas uppehälle. Detta har varit Englands kasus; det är alltjämt Tysklands, Japans, Italiens. Men denna motivering brister afsevärdt för Frankrikes räkning. Det finnes inga nationalbehof bakom dess jättelika kolonialvälde: ingen öfverskjutande befolkning, ringa öfverströmmande produktion, föga öfverflödande kapital (jfr nedan s. 127). Vi göra till en del

[1] Waitz, Grundzüge der Politik, s. 22.

samma anmärkning för den amerikanska politik, som lagt handen på Filippinerna, och den ryska politik, som griper efter Europa; här gäller det folk som ännu icke fyllt ut sina egna rum, för dem är koncentration i fredlig inre utveckling den naturliga politiken, och då de det oaktadt gå ut i expansion, så sammanfaller historiens moral med den privata och stämplar deras sträfvanden som öfvergrepp, på hvilka förr eller senare torde följa straff.[1]

På detta vis företecknas en stats allmänna politiska riktning — dess större eller mindre tillbakadragenhet i utrikespolitiken — redan af det matematiska förhållandet mellan dess rike och dess folk (resp. hushåll). Vi fixera här extremerna *öfverbefolkning* och *underbefolkning*, allt efter som riket är mindre eller större än folket enligt statssystemets normaltal, och finna en expansiv politik lika naturlig i det förra som en koncentrationens i det senare fallet. Tydligen gälla reglerna härvid äfven smärre stater. För det lilla och ytterst starkt befolkade Belgien före kriget var begäret efter kolonier (Kongo) mycket organiskt och naturligt. För Sverige skulle en liknande politik vara rent förkastlig, innan det ännu hunnit organisera och med människor fylla det egna rike, som är större än tre stormakters moderland (England, Italien, Japan). Här är det politiska imperativet inåt desto klarare, som det gäller ett rum ända upp till och öfver polarvärldens tröskel, ett rum alltså som sätter ett hårdt motstånd mot den kulturella organisationen. Att för öfrigt denna vår situation, med riket större än folket, är den tryggare och framtidsrikare af de två, behöfver ju icke här närmare påvisas. —

Sålunda är statens fria vilja på mångfaldigt sätt förankrad i nödvändigheten äfven i dess etniska sida. Ännu

[1] Det var denna synpunkt som Ito gjorde gällande mot Kina i den koreanska frågan 1885, då han framställer Kinas anspråk som af enbart "historisk" men Japans såsom af "ekonomisk" natur, *Japan skildradt af Japaner*, 1904, s. 233. Jfr Stormakterna 1905, s. 107 f., samt uppsatsen om "Privatmoral och statmoral" i Polit. Essayer II.

en gång må det dock framhållas, att sådana betraktelser icke uppenbara hela sanningen. Liksom folksjälens naturväsen ingalunda är tillslutet för andliga och sedliga inflytelser, så är statens handlande icke stängdt inne inom de lagar som vår grammatiska undersökning finner slumrande i objektiva förhållanden. En statslära, som glömmer de irrationella faktorerna (»imponderabilia») i folkens lif, förnekar sig själf som empirisk. Denna reservation synes särskildt på sin plats, då vi nu öfvergå till en hastig öfverblick af de statliga sidor där kulturelementet börjar dominera.

FJÄRDE KAPITLET.

Staten som hushåll, samhälle och regemente.

Ekonomipolitik — Sociopolitik — Regementspolitik.

Hushållets begrepp och olika typer. — Autarkiens begrepp och praxis. — Statens självbevarelsekamp på handelns och produktionens områden. — *Samhällets* begrepp och successiva typer. — Det naturliga samhället och socialiteten. — Statsuppgifter i den sociala striden. — *Regementets* begrepp. — Dess rötter i jorden. — Personlighetskrafvet (den allmänna rösträtten). — Den naturliga representationen. — Lojaliteten och därmed sammanhängande statsuppgifter. — Tidsandan och nationalandan i regementet.

Riket är folkets hem och gård, där det närmast har att skaffa sig det yttre lifvets nödtorft. För detta ändamål måste riket organiseras. Det kan också hända, att det blifvit för litet för folkets behof; då måste staten på annat sätt, därutanför, sörja för folkets uppehälle. I denna sin egenskap, i sin omsorg om folkets materiella lifsbehof och det på riket grundade näringslifvet, framstår staten som en ekonomisk organism eller ett hushåll. Läran om staten som hushåll kalla vi *ekonomipolitik*.

Ekonomipolitiken berör sig med nationalekonomien, äfven därutinnan att den gifvetvis icke stannar vid den »statsfinansiella» förvaltningen af statens direkta egendomslott i riket (skogar, kronojord, vattenfall m. m.). Men som politisk disciplin intresserar den sig för de ekonomiska lagarna icke för deras egen skull, utan endast i deras

återverkan på de bestående staternas hälsotillstånd[1]. Den studerar staterna hvar för sig i alla de delar, som konstituera den ekonomiska vederhäftigheten; väl vetande, att denna egenskap i staternas värld, ingalunda mindre än i privatpersonernas, är djupt betydelsefull för hela existensen.

En och annan gång möta vi äfven här en antydan om denna betydelse redan i staternas namn; så *Argentina*, silfverlandet, och *Brasilien*, landet med bresiljeträet. Uppenbarligen har hushållets roll i statens väsen vuxit i och med nutidens starka befolkningsväxt och tillvarons materialisering öfverhufvud. Å andra sidan har hushållspolitiken också mäktigt befordrat denna växt genom befordran af näringslifvet och främst den folkförtätande industrien. Här gripa befolknings- och hushållspolitik i praktiken på det intimaste in i hvarandra. Det är dock lätt att urskilja deras principiella gränser vid expansionen, allt eftersom det är folkmassan själf, som öfverströmmar, eller produktionen och det på densamma uppvuxna kapitalet.

I själfva verket är det ett af ekonomipolitikens hufvudintressen att följa produktionens och kapitalets vandringar mellan staterna. Den stat, som har att sälja, måste göra det genom export, vare sig det gäller råvara eller fabrikat eller rent kapital. Häraf uppkommer den genomgripande skillnaden mellan *borgenär-* och *gäldenärstat:* U. S. A:s förhållande till England på råvarornas, Frankrikes till Ryssland på kapitalets område, ge världshistoriska exempel. Man ser redan på dem, huru hushållsbehofven knyta politiska band.

Konsekvenserna gå vida, så långt att de slutligen kunna diktatoriskt bestämma ett lands hela politik. Det land, som har öfverskottet, måste placera det, för att med vinsten mätta sina öfvertaliga munnar. Detta är Englands kasus, med tre gånger så stor befolkning som dess hemmaö lämpligen har föda af egna resurser. Vi behöfva icke gå

[1] Att jämföra t. ex. Bernhard Harms, Krieg und Weltwirtschaft, i *Weltw. Archiv* april 1916, s. 228 f. (distinktionen mellan "Volkswirtschaft" och "Staat").

närmare in på denna välbekanta situation, men rikta uppmärksamheten på några politiska konsekvenser som följa häraf. England måste sålunda vara engageradt för frihandeln, dels för egen del så att råvarorna icke fördyras vid rikets portar, dels för andras så att Englands fabrikat finna vägen in i andra marknader; denna senare synpunkt fann på 1890-talet sitt slagord i den »öppna dörren», med särskildt afseende på exotiska hushåll. England måste också hafva sin väg fri till dessa främmande hushåll, d. v. s. herravälde på hafvet, och fördenskull nedtrycka hvarje konkurrent. Att det desslikes själft har den största anledning att försäkra sig om främmande reserver genom kolonisation ligger i öppen dag. Hela Englands politiska problem är sålunda primärt ett hushållsproblem.

Sammalunda är fallet med västerlandets andra stater fast i mindre grad, i samma mån som de kommit mindre långt in på industrialismens väg. Ur dessa synpunkter hämta äfven Frankrike, med sitt kapitalöfverflöd, och U. S. A., med sin öfversvämmande produktion, en mager rätt till den expansiva politik, som ingalunda motiveras af befolkningspolitiska grunder (ofvan s. 122). Distinktionerna öfver- och underbefolkning sammanfalla alltså i praktiken icke alltid med öfver- och underproduktion, resp. kapitalisering; men hvarje stat får i hvarje särskild tid ett bestämmande intryck i sitt väsen af sin ställning inom den ena eller den andra kategorien.

Den engelska typen medför en oerhörd vikt på handeln, som reglerar de utgående och ingående lifsbehofven liksom ett blodomlopp med artärer och vener; så nämligen, att fabrikat dominera exporten och råvaror importen. Men denna varuhandel företer tillika en stark *underbalans:* där köpes vida mera än där säljes. Möjligheten härtill bereder det redan intjänta, utomlands placerade kapitalet, tillika med sjöfarten ute och andra ett världsrikes tillgångar, så att den negativa handelsbalansen ingår i en positiv *betalningsbalans.* Äfven denna typ återfinnes i alla länder på

hög, industrialistisk kulturståndpunkt. I samma mån den »osynliga exporten» från de rent kapitalistiska förvärfskällorna utvecklas öfver den direkta varuutförseln, framstår hushållet som *rentierstat*. Häri ligger alltså icke bara den yttre karaktären af borgenär, utan därtill den inre af en man som börjat draga sig ifrån det produktiva arbetet. England och Frankrike hafva avancerat längst åt detta håll; ehuru gifvetvis icke fram till målet. Här träder motsatsen fram mot stater som Tyskland och U. S. A., hvilka ännu stå under arbetets starkaste stimulans och därför nedlägga hushållsvinsten i nya företag mera än i lånereverser.

På motsatta flygeln mot hela det engelska hushållet står, representerad främst af Ryssland, en hushållstyp med tyngdpunkten på det primära näringsbehofvet. Den är alltså rent agrarisk i fråga om produktionen. Liksom industrien så står handeln i en tillbakaskjuten ställning, och denna handelsbalans är positiv med öfverskjutande export och råvaror främst på denna, medan industriprodukter införas. Det utesluter icke, att betalningsbalansen i sin helhet kan vara negativ, genom statens lånebehof för sina finansiella uppgifter, hvadan hushållet regelbundet glider in i gäldenär-kategorien.

Om rentierstaten lämpligen skulle kunna betecknas som en *öfverkulturtyp*, så betecknar det ryska systemet helt enkelt en *kolonityp*. Just så som Ryssland till Tyskland och Frankrike före kriget förhålla sig ur hushållssynpunkt kolonier till ett moderland. Skemat rubbas genom vissa varianter, såsom då Sveriges handel, formellt kulturtyp med öfverskjutande import, visar real kolonityp: öfvervägande råvaror och halffabrikat (trä, järnmalm). Men dess samtliga drag tillhöra endast primitiva rikshushåll och äro för desamma utmärkande.

När vi nu i förflutna tidehvarf af de högre kulturstaternas historia finna liknande primitiva förhållanden i ekonomiskt hänseende, så framstår motsatsen mellan extre-

merna som en skillnad mellan olika stadier i en och samma utveckling. Erfarenheten har också mycket tydligt visat oss industrialiseringen som en allmän process skridande fram i olika tempi öfver alla den europeiska kulturens länder och från dem sakta fortplantande sig äfven till österlandets. Men erfarenhet och eftertanke gifva äfvenledes vid handen, att denna utveckling till sist bär till ett beroende af utlandet, som i grunden är föga mera tillfredsställande än koloniens omogna och efterblifna tillstånd. På höjden af makten och äran och härligheten har England sina händer bundna som knappast någon annan stormakt. Det kan t. ex. öfverhufvud icke föra krig med U. S. A.: det vore ett bokstafligt självmord, ty det betydde — som det nu är — detsamma som att själft afskära sin industri från dess främsta råvarumarknad och själft beröfva sina barn deras hufvudsakliga föda! Här om någonsin kan man tala om lifsfrågor och lifsnödvändigheter, som måste på mångahanda sätt hämma en självständig politik.

Och alltså komma vi äfven här till samma resultat som på alla föregående hufvudpunkter i denna undersökning. Idealet är icke beläget längst ute på en flygel, utan i ett jämnviktsläge emellan flyglarne. Lösningen på det allmänna hushållsproblemet heter autarki, jämnmått mellan öfverkultur- och kolonialtyp: ekonomisk självtillräcklighet, så att folkets väsentliga behof kunna täckas af rikets egna tillgångar. Ett relativt afskildt, inom sig slutet produktions- och konsumtionsområde, som i nödfall kan existera för sig inom stängda dörrar. Ingen alluppslukande industri och handel med ty åtföljande beroende af utlandet, men icke heller ett allt för dominerande jordbruk på bekostnad af högre kulturkraf; utan en harmonisk växling och inbördes supplering inom näringslifvet, så att ett högt utveckladt folks skilda lifsbehof kunna komma till sin rätt inom egen hank och stör.

Här slår oss nu den fullständiga öfverensstämmelsen med lösningen af rikets och folkets gåtor. Autarkien är

intet annat än statens ekonomiska individualitet, liksom naturgebitet är den geografiska och nationaliteten den etniska individualiteten. Ekonomipolitikens utslag sammanfaller här omedelbart med geopolitikens, som vi redan sett (ofvan s. 61); men äfven etnopolitiken bär ett parallellt vittnesbörd med sitt kraf på en homogen, inom sig sluten befolkning. Det autarkiska hushållet är det nationelt och geografiskt differentierade. Så afspeglar sig statens personlighet i dess skilda sidor, enligt lagen för allt organiskt lif.

Det första, som nu faller i ögonen vid tillämpningen af denna allmänna lag på här ifrågavarande område, är reaktionen emot 1800-talets industrialistiska typ. Denna var till sitt väsen kosmopolitisk, den utlämnade de nationella hushållena i frihandelns namn åt konkurrensen på en allmän världsmarknad, där den starke som alltid har tillfälle att uppsluka den svage. Det första bakslaget kom alltså redan genom det *protektionistiska* systemet i århundradets senare del. Här träder staten fram till värn för sitt hushåll, motande främmande eröfrare med tullmurar, innanför hvilka ett nationellt näringslif kan uppblomstra som en för hafvets stormar skyddad skogsplantering[1]. Det är också påtagligt, att den här kan uppträda med större frihet än gent emot föregående, mera rena natursidor i sitt väsen; om det än tillika är uppenbart, att den till sist dock icke kan svinga sig utanför ett streck som bestämmes af rikets och folkets anlag.

Men den autarkiska principen nöjer sig icke med att stabilisera de nationella hushållen bak tullstängsel. Den vidgar sig till ett klart system, de »slutna intressesfärernas» (Dix) i stället för den öppna dörrens. Intet visar bättre principens segrande öfverlägsenhet än att själfva Eng-

[1] En särskild form för den ekonomiska faran är de stora hushållens "dumping"-system: stödda på sina stora hemmamarknader, kanske med kraften förstärkt genom koncentration i *karteller* och *truster*, kunna de slumpa bort öfverblifna varulager till vrakpris på de små marknaderna, om dessa ej skyddas af tullar.

land här framträder som dess bärare: dess nyaste aftal (fr. o. m. det franska 1904) peka oförtydbart i denna riktning, reserverade marknader för sig i stället för konkurrensen på fria marknader. Hela det stora Chamberlainska programmet, »the commercial union» med de självstyrande kolonierna — hvilket efter stora svårigheter i portgången nu synes hafva fått ett godt före genom världskrigets erfarenheter — är intet annat än ett tillslutande af en ekonomisk intressesfär för den brittiska nationens räkning. Att frihandeln måste offras för ändamålet, visar endast ännu klarare makten af den nya idén.

Tysklands problem är reellt detsamma som Englands, att förskaffa sig en säker marknad för köp af råvaror och salu af fabrikat, och lösningen sökes alltså äfven här i en särskild intressesfär. Endast vägen blir olika: England äger ju redan intressesfären i sitt stora imperium och dess uppgift inskränker sig alltså till att sluta den, men Tyskland måste tillika förskaffa sig själfva sfären. Är Englands väg till målet koncentrationens, blir Tysklands följaktligen expansionens. Här möter oss nu programmen *Berlin—Bagdad* och *Mellaneuropa*, på basen af fri sammanslutning mellan de statliga lederna: alltså en sluten intressesfär, där Levantens primära näringslif tänkes som supplement till Tysklands industri. Hela problemet Mellaneuropa i dess olika faser framstår nu som primärt ett hushållsproblem. Världskriget, som i det närmaste isolerat centralmakterna från den öfriga världsmarknaden, har gjort detta program fullt aktuellt, liksom det en gång för alla inpräntat autarkiens lag: de skulle redan för länge sedan varit bragta på knä, om de icke i nödens stund förmått förvandla sig hardt när till den »geschlossene Handelsstaat», hvarom Fichte siade redan år 1800, och som endast är ett annat namn på den slutna autarkiska intressesfären.

Vi hafva hittills sett problemet endast från ena sidan, den industrialiserade statens. Från den agrara statens blir behofvet omvändt: att skapa en självständig industri, så att

varucirkulationen utanför dörrarne drages innanför dem. Detta är hemligheten i »systemet Witte» för Rysslands räkning vid sekelskiftet; liksom speciellt i oviljan mot de gällande tyska handelstraktaterna, som ansågos stå i vägen för Rysslands ekonomiska befrielse. Målet är alltså detsamma här som i föregående fall: jämvikt mellan primära och sekundära hushållsbehof[1]. Ett medel är också lika: tullsystemet, dubbelt nödvändigt när det gäller att från början uppamma en industri. Men om Tysklands väg, i dess trånga villkor, måste vara expansionens, så är Rysslands koncentrationens — i egendomlig överensstämmelse med Englands, enligt lagen för ytterligheternas beröring —; endast på en punkt stimulerar det autarkiska begäret äfven i Ryssland till expansiva önskemål, nämligen efter Dardanellernas naturliga utfartsväg för produktionen.

Det agrara hushållets längtan att öfvervinna sin begränsning är i själfva verket en politisk faktor af ej mindre realitet än det industriella hushållets behof att mildra sin risk. Understundom kunna principerna skära emot hvarandra på samma område. Från en sådan konflikt utgår det största hindret för Mellaneuropas realisering, nämligen den ungerska politik som i 1907 års »Ausgleich» genomdref tullgemenskapens med Ö. uppsägelse på 10 år. Samma konflikt lär förr eller senare blifva ödesdiger äfven för British Empire, som ju i grunden hvilar på koloniernas erkända ekonomiska inferioritet.

[1] Se Världskrigets politiska problem, s. 143. Då en kritiker, Peter Rassow (i *Preuss. Jahrbücher* aug. 1916) anser begreppet autarki i denna användning på Ryssland "starkt utvidgadt, ja väsentligen förändradt" — på ett ställe talas t. o. m. om "eine Beugung des Begriffs, die ihm fast wertlos macht" (s. 301) — så synes han icke fått blicken rätt öppen för den verkliga inre meningen med ordet. Att autarkien kan verka i motsatta former, är ju icke mera egendomligt än att nationalitetsprincipen kan verka söndring (Turkiet) lika väl som enighet (Tyskland); jfr ofvan s. 106.

Vi finna således den autarkiska principen på olika sätt verksam i den omgifvande statvärlden, liksom vi funnit den teoretiskt riktig.[1] Men om redan på föregående kapitel en varning för exklusivitet varit af nöden, så är den ännu mera på sin plats här. Äfven den autarkiska principen får icke blifva en fetisch, hvars tillbedjan stänger ögonen för betydelsen och behofvet af ekonomiskt umgänge mellan folken. Östasien har här i historien gått till handa med varnande exempel i sina strängt tillslutna och inom de stängda dörrarna stagnerande stater (Kina, Korea, Japan) ända in på vår egen tids tröskel. Ett sådant system stannar utvecklingen och får därmed sin dom. Den ekonomiska självtillräckligheten skall icke köpas på bekostnad af folksjälens egen växt, som betingas af ett normalt umgänge med andra stater och folk.

Äfven i framtidens statssystem skall alltså självklart ett varubyte äga rum mellan de olika hushållen, och skillnaden i utvecklingsgrad kommer gifvetvis alltid att bevara en del af »den internationella arbetsfördelningen» i nutidens system (utjämningen mellan öfvervägande industriella och öfvervägande agrara stater). I samma mån hushållen vinna sin autarkiska självständighet, måste emellertid de starka varianterna i öfverkultur- och kolonialtyp utjämnas, till förmån för ett system som byter råvara mot råvara och industrivara mot annan industrivara. Redan 1902 har Pohle uppställt denna lag för ett naturligt produktutbyte, och senast 1916 har Harms uppvisat den som en tendens redan i närvarande »Volkswirthschaft».[2] Att inrikeshandelns primat öfver utrikeshandeln kommer att i

[1] De svagheter, som ofvan s. 68 anmärkts för Norge och Chile i själfva riksgestalten, visa sig här fördjupade genom deras allt för ensidiga naturanlag. För Norges del, se Det nya Skandinavien i Polit. Essayer III, 150 f.

[2] Pohle, Deutschland am Scheidewege, 1902, s. 240. Harms, anf. st., s. 245.

hög grad stärkas, är en lika naturlig följd af den autarkiska utvecklingen.

Från denna princip faller ljus äfven öfver det viktiga kapitel inom ekonomipolitiken, som behandlar hushållens internationella orientering eller handelns »territoriella differentiering» (Harms). I dess torra siffror kunna alla grader af självständighet och beroende afläsas. Det är bekant, att Portugals vasallförhållande till England inleddes genom en handelstraktat 1703: det återspeglar sig ännu i Englands 40 % på dess export. Detta är dock i och för sig ett svagt beroende, jämfördt med t. ex. Mexikos af U. S. A.: 55 % på importen, 76 % på exporten. Faran för Englands besittning af Kanada tager sig likaledes uttryck i koloniens handelsräkning med U. S. A.: 60 % på importen. Tysklands ekonomiska öfvertag öfver Ryssland har framgått af liknande räkningar: fullt hälften på dess importkonto, nära tredjedelen på exportkontot. Å andra sidan se vi en solid grund under det trängre Mellaneuropa i de handelslistor, som redan före kriget utvisade för Tyskland en lott af 40 % i Ö. U:s samlade omsättning; på samma gång som den obetydliga mellanrikshandeln mellan Sverige och Norge gjorde unionsbrottet lättare. Här har staten kraftiga löse- och bindenycklar i sin handelslagstiftning; så blef den svensk-norska »mellanrikslagens» uppsägning 1897 ett faktiskt förebud till unionens, medan de engelska koloniernas införande af *preferenstullar* knutit bandet med moderlandet fastare. I detta sistnämnda system (»differentialtariff») har den moderna staten fått ett kraftigt verktyg för rent politiska ändamål; det har redan anlitats äfven i trafiken mellan självständiga stater, som U. S. A. och Brasilien (för den enes spannmål och den andres kaffe), och torde i framtidens blockbildning komma att spela en växande roll.[1]

[1] På ententemakternas ekonomiska konferens i Paris juni 1916 lär man hafva umgåtts med tanken på ett differentialsystem efter kriget

Det är uppenbart, att omsorgen om den egna självständigheten bjuder en liten stat försiktighet innan den vid sin handelsomsättning binder sig alltför starkt vid en stor; däraf oppositionen i Sverige mot tyska handelstraktaten 1906 och 1911. En jämnare fördelning inom kundkretsen är här det fördelaktiga. Till alldeles samma resultat leder vår princip beträffande produktionen. Autarkiens begrepp förbjuder den ensidiga öfvervikt åt ett visst håll som benämnes *monokultur*; Greklands exempel, med dess dominerande korintodling och därmed följande kriser ända till half statsbankrutt, är här varnande.[1]

I stället måste det vara statsmannens omsorg att utveckla rikets möjligheter i alla de växlande riktningar, som dess natur i förening med sunda ekonomiska principer öfverhufvud medgifver. Hvarje sådan seger betyder icke blott en minskad risk vid ogynnsamma konjunkturer, det är också en vinst för det nationella hushållet, som härmed sparar in en utgiftspost i räkningen med utlandet. När alltså Sverige för ett halft sekel sedan började fylla sitt sockerbehof från egna betfält, så befriades importen från den stora posten rörsocker; och när vi — som vi hoppas snart — äro fullt i stånd att ur egna vattenfall och mossar ersätta det kraftbehof som hittills i normala tider fyllts med engelska stenkol, så betecknar detta icke blott en nationalekonomisk besparing på (normalt) 100 mill. om året, utan äfven en politisk emancipation ur Englands tryck. Världskriget har ställt denna synpunkt i högsta relief (Italien, Grekland); och de tyska uppfinningar, som därunder naturaliserat salpetersyra och kautschuk i rikshushållet, visa eklatant, hurusom ekonomi-

---

enligt det ungefärliga skemat: 30 % tull för fiendelägret, 20 % för de neutrala, 10 % för bundsförvandterna.

[1] Schilder, Die Monokultur in der Weltwirtschaft, i *Zeitschr. für Socialwissenschaft* okt. 1907, och Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft, II, 1915, kap. 3. Jfr om Grekland senast Rich. Marek i *Geogr. Zeitschrift* 1916, s. 514.

politikens detaljer kunna få omedelbar betydelse för själfva statens lif, som direkta hjälpmedel vid försvaret.

En insiktsfull ekonomisk politik är alltså ett led i statens egen själfbevarelsekamp, och har aldrig varit det starkare än i vår tid med dess öfvervikt på de rent materiella intressena. Af detta imperativ följer i hvarje ögonblick en myllrande mångfald af speciella problem, som statsmannen har sig förelagda att lösa; olika för hvarje land, allt efter dess speciella struktur, men samlande sig till gemensam lösning ur autarkiens stora postulat. Det var — för att taga endast ett exempel ännu — detta större sammanhang, som gjorde frågan om de norrländska malmfälten till en förgrundsfråga i svensk politik på det nya århundradets första år (till uppgörelsen 1907); bakom frågan om statens och det ägande bolagets vinstandelar dolde sig den större frågan, huru Sverige skulle kunna bevara sina chanser att genom malmens förädling inomlands öfvervinna sitt skadliga drag af kolonial handelstyp (ofvan s. 128) och sålunda sätta en aln till sin själfständiga ekonomiska längd. [1] I samma mån som autarkien kännes och erkännes som en lag för statens själfbevarelse, i samma mån sprides klarhet öfver rätta vägen i dylika fall, och statsmännens klokhet liksom deras dåraktighet visar sig äfven här stängd inom gränser, dikterade af lifvets egna kraf.

Det bör slutligen icke lämnas ur sikte, att en autarkisk utveckling innebär den största garanti för utbildningen af en verklig *ekonomisk solidaritet* inom en stats näringslif, i paritet med lojalitet och nationalitet. Stora och kraftsugande konflikter kunna uppstå, där denna solidaritet icke längre förnimmes under ytan af konkurrensen mellan producenter och konsumenter. Världskriget med sina dyrtidsproblem lämnar därpå en del talande exempel. Men därmed stå vi också direkt på tröskeln till sociopolitikens kapitel.

*

[1] Se t. ex. motion i A. K. nr 228 år 1907.

Statens fjärde element beteckna vi som samhället i specifik mening, och läran därom kan lämpligen kallas *sociopolitik*; i analogi med sociologien, som studerar de sociala lagarna utan särskildt afseende på deras relationer till de bestående staterna.

Ända från Aristoteles (»kojnonia» gent emot »polis») och Ciceros (»societas»-»civitas») ned till vår samtids sociologer, hela naturrättens skola innesluten, har man användt sig af ett samhällsbegrepp i öfverordnadt förhållande till statens: staten har varit en art bland flera inom samhällets släkte. Rousseau's »volonté de tous» i motsats mot »volonté générale» utgör en ansats därutöfver, Schlözer's »Gemeinde» likaså, Hegel och de första socialisterna hafva från andra håll bidragit att utdestillera begreppet som en motsats mot staten, men först vid 1800-talets midt fastslogs en dylik motsättning i begreppet »Gesellschaft», sådant det framgick ur Lorenz Stein's och Robert von Mohl's grundläggande undersökningar.[1] Detta moderna samhällsbegrepp är således ännu yngre än nationalitetsbegreppet: tvänne mansåldrar mot trenne. Det står likt folket i begreppsmässig motsats mot, men tillika empirisk kongruens med staten: hvarje stat är ett samhälle och hvarje samhälle en stat. Det är alltså staten själf sedd från en viss synpunkt.

Huru ter sig då staten som societas? Enligt Mohls tankar (närmare utförda af Gneist 1879, ofvan s. 4) se vi i »Gesellschaft» sammanfattningen af alla de naturliga intressesfärer, som efter kulturens kraf och arbetsfördelningens lag binda medborgarne samman i smärre grupper inom en och samma statliga ram: socknemän och utsocknes, bildade och obildade, fattiga och rika, näringsidkare och ämbetsmän, arbetare och arbetsgifvare, olika slag af arbetare o. d. Samhället är således en real mångfald af inbördes

[1] Se Stein, Das Begriff der Gesellschaft, 1850; von Mohl i *Tübinger Zeitschrift* für Staatswissenschaft 1851, H. 1, samt i Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften I, 1855, ss. 88—101.

stridiga intressen, medan det nationella folket är en naturlig enhet af likartade individer. Samhället är en arbetande lem i kulturvärlden, medan nationen är en fysisk art af mänskligheten. Samhället är den sista generationen själf i hans lefvande värld af skiftande intressen och idéer, då nationen är ett kontinuerligt sammanhang mellan generationerna. Att äfven denna lefvande generation aldrig kan frigöra sig helt från de elementära krafterna i naturen och i folksjälen, är visserligen härmed icke förnekadt.

I nu fattad mening ingår uppenbarligen äfven hushållet i samhället, i den mån det betecknar sammanfattningen och helheten af de ekonomiska intressegrupperna. Af denna anledning har jag hittills innefattat äfven ekonomipolitiken inom sociopolitikens ram. [1] En fortsatt eftertanke har föranledt till ett skifte, så att jag nu begränsar samhällets begrepp till de rent sociala krafternas område, eller de kulturbetingade organiska utsöndringarna ur folkmassan, medan den ekonomiska organisationen af riket förbehålles den

[1] Så ännu i Världskrigets politiska problem, se s. 129. — Peter Rassow, på anf. st., synes anse, att dessa discipliner öfverhufvud icke hafva samma rang som geo- och etnopolitiken, då deras problem äro "af medelbar natur" och "till god del ligga som djupare motivskikt under de geopolitiska och etnopolitiska motsatserna" (s. 299, "delmotiver inom de geopolitiska", s. 302). Härmed instämmer principiellt en ny kritiker, Pohle i *Zeitschr. für Sozialwissenschaft*, 1916, s. 681. Gifvetvis är det möjligt att så uttänja geopolitikens ram, att äfven ekonomipolitiken får helt rum därinom, och likaså etnopolitikens för sociopolitikens konto. Frånsedt att klyftan mellan ekonomi- och sociopolitik därigenom gräfdes djupare, skulle emellertid en dylik sammandragning af systemet just ägna sig att öka den fusion af natur- och kulturvetenskap, som jag särskildt velat mildra. Jag förbiser ju icke, att i geo- och etnopolitiken — äfven i min begränsning — ingå äfven kulturella moment; men närvarande framställning torde i sin helhet bära vittne om den dominerande naturkaraktären öfver deras föremål, i jämförelse med den lika dominerande kulturkaraktären på de konkurrerande disciplinerna. Det är just detta skifte, som uppbär grundtanken i mitt system. Den som läser s. 37 f. härofvan skall förstå, att och hvarför jag måste häfda femtalet framför tretalet.

nya underdisciplinen. Men redan häraf är tydligt, att ekonomi- och sociopolitik hafva särskildt intima förbindelser. De ekonomiska intressena afsätta stridande grupper inom staterna och få därmed social karaktär. Striderna mellan producenter och konsumenter, mellan agrarer och industriella, mellan protektionister och frihandlare, mellan exportintressets och hemmaförädlingens målsmän äro sådana sociala reflexer af ekonomiska motsatser. Själfva den stora striden mellan kapital och arbete hör i viss mån hit. Tänka vi sedan på motsatsen mellan stor och liten besittning — latifundieväsendets betydelse för England och Italien, trustväsendets för U. S. A., bolagsväldets i Norrland för Sverige, å andra sidan den jämna jordfördelningens för Frankrike i lyckligare riktning — så blir visserligen detta kapitel fullt af ämnen, som kunde synas äfvensåväl hafva sin plats inom hushållspolitiken.

Å andra sidan har äfven sociopolitiken sitt mycket utpräglade och självständiga område, nämligen det som handlar om de s. k. samhällsklasserna själfva. I hushållspolitiken lefver staten endast af bröd; i sociopolitiken lära vi känna andra och högre behof, ända till den andliga kulturens mest förfinade näringskraf. Därtill hafva de båda disciplinerna hvar sitt utpräglade perspektiv äfven på samma föremål. I ena fallet näringen, i det andra den lefvande gruppen. Det är samma skillnad som utsöndrat nationalekonomi och sociologi som skilda vetenskaper, sedan de länge tagits i ett.

Den socialistiska doktrinen i samtiden vill nu principiellt icke veta af andra behof än de ekonomiska såsom grundläggande för mänskliga sammanslutningar. En blick på samhällets olika utvecklingsstadier och successivt utfällda typer skall grundligt jäfva denna fördom.

Det visar sig nu genast — alldeles som i frågan om nationen (ofvan ss. 104, 111 f.) — att om samhället i vår moderna mening är en sen eröfring af vetenskapen, så är saken gammal, i själfva verket äldre än staten. Längst

tillbaka i tiden finna vi ättsamhället, den primära typen, sammanhållet af *blodets* band såsom det närmaste och det enda före arbetsfördelningens uppkomst; ännu befinna sig människorna på vandrande fot och dela alla samma intresse, föda för dagen och trygghet mot fienders öfverfall. I denna samhällskropp utgör ätten själfva cellen, såsom naturlig enhet; som sådan också ansvarig för sina medlemmar. Typen återfinnes i alla kulturfolks barndom[1] och likaledes hos samtidens nomadiserande kulturfolk.

Med stigande utveckling slå sig ätterna ned på en bestämd jord, som upptagits till odling; under långa processer, som vi endast dunkelt kunna följa, lossnar frändebandet, upplösas ätterna, och omsättes blodets gemenskap i grannelagets. Man känner sig mera naturligt bunden vid sin *granne* i samma by, som delar hvardagens sysselsättningar, än med sin släkting i en annan by. Sålunda blir grannelaget cellen i en ny, sekundär typ, bysamhället, som också aflöser ätten i vården om och ansvaret för de sina. Den territoriala synpunkten är här dominerande, sedan den genealogiska förbrukats.

Inom den bofasta och åkerbrukande befolkningen börjar nu arbetsfördelningens stora lag verka. Olika klasser differentiera sig ur »allmogens» massa: för försvaret och egentliga statsuppgifter, för kultur och uppfostran, för varubyte och andra näringar utanför jordens bruk. Sålunda begynner en ny förvandlingsprocess, där den sociala sysselsättningen småningom tager lofven af den gemensamma boplatsen. När dessa sysselsättningar med statens hjälp utkristalliserat privilegierade korporationer, så afsätter sig kring dem som celler en tertiär samhällstyp, ståndssamhället, där gemenskapen med *likar* (»pärer») kännes mera lefvande och bindande än med gran-

[1] Äfven i Japan, där man länge förnekat den, har den nyare forskningen återfunnit den, se Kjellén, Japans "ancien régime", i *Statsvet Tidskrift* 1906, s. 254.

nar i byn, för att icke tala om fränder af annat stånd i släkten.

Detta ståndssamhälle utvecklade sig efter hand till ett hus med olika etager öfver hvarandra, medan i källarvåningen dvaldes ofri massan af folket. Nya stora intressegrupper utbildade sig tillika, för hvilka ej fanns plats i våningarna. Sålunda stelnade typen i privilegieväsen och gradationer mellan medborgarna. Reaktionen uteblef ej; den kom i franska revolutionen, i frihetens, jämlikhetens och broderskapets förenade namn, där jämlikheten hade omedelbarast social syftning. Resultatet blef nutidens »medborgaresamhälle», där individen framstår inför staten lösgjord ur alla smärre förbindelser, buren af det nakna faktum att han är till.

Sveriges äldsta rättskälla, den äldre Västgötalagen från 1200-talets begynnelse, afspeglar klart den sekundära typen, bysamhället, medan den primära ättetypen skymtar i bakgrunden och den tertiära ståndstypen hägrar i förgrunden.[1] I närvarande tid se vi sistnämnda typ i bakgrunden; den är under historiens halftusenåriga gång förbrukad som de andra före honom, gömmande sina sista rester hos oss i adelsmötet (på visst sätt äfven i kyrkomötet). Men om vi nu vända blicken framåt, kunna vi skymta någon arftagare? Det officiella »medborgarsamhälle», som omger oss själfva, kan icke göra anspråk på arfvet. Det skiljer sig nämligen vid första närmare beskådande från alla föregående typer därigenom, att det icke gömmer den enskilde i solidariska sammanslutningar; i öfverensstämmelse med naturrättens och liberalismens atomistiska uppfattning grundar det staten direkt på individerna.

[1] Det var under studier i denna lag som jag först tyckte mig spåra samhällstypernas lagbundna succession, se Stat och samhälle i det gamla Vestergötland, II, i *Vesterg. Fornminnesförenings Tidskrift* 1898, s. 20, samt Studier i äldre Vestgötalagen i *Tidskr. for Retsvidenskab* 1898, s. 230; jfr senare Ett samlingsprogram i rösträttsfrågan, 1902, ss. 9—15.

Men därmed negerar det i själfva verket samhällets egen princip, sådan den af Mohl fastslagits. [1] Dess väsen är i socialt afseende upplösande, nedrifvande, nivellerande. Det grusar tomten, där ståndssamhället stod; men det bygger intet nytt och positivt. Med ens står det nu klart för oss, att vi lefva i ett genomgångsstadium, sådant som alltid måste förekomma vid de stora typernas skifte. Vi stå i vågdalen efter en utjämnad social högflod, och hafva att förvänta en ny stegring, hvars kulmen skall gifva oss en ny organisk samhällsform kring en ny princip.

Och vi behöfva ej anstränga ögonen för att se detta nya spira upp på den grusade tomten. Rundt omkring oss sjuder det och brusar af ett ungt lif, som vill tränga fram. Organiskt och fritt, som plantor i naturens vår, skjuta upp sociala bildningar af en typ, för hvilken liberalismens ideal minst af allt passar. Detta är föreningsväsendet eller associationen. Det pekar uppenbart mot en ny samhällstyp, direkt utsprungen ur arbetsfördelningens princip som aldrig varit mera bjudande än i våra dagar, men på jämlikhetens och den nationella samlingens grund som vinning från den liberala öfvergångsåldern. Det är de moderna klassernas vaknade medvetande, som här inom staterna korresponderar med nationernas vaknade medvetande inom statssystemet. I första yrvakenheten hafva de förra haft en benägenhet att genombryta de senares ram (arbetareinternationalen); här har världskriget utan tvifvel löst uppgiften att visa dem hem igen. Allt klarare se vi, huru sambandet med *kamrater* stiger upp till ledande social princip, sedan banden med likar, med grannar, med fränder slappnat. Resultatet, som sålunda hägrar i vår tids förgrund, är en kvartär samhällstyp, associations- eller facksamhället, växande ut från kroppsarbetarnas sammanslutning till

[1] Därför verkade också detta ord "Gesellschaft", när det först uttalades, som ett förstenande Medusahufvud på de bildades "Freiheitsgewohnheiten" enligt Mohl's egen utsago i Geschichte und Literatur der Staatswiss., I, 71.

arbetsgifvares och literata yrkens af alla arter och grader och sträfvande till ett mål, där samhällets naturliga intressegrupper alla fått organisation och vederbörlig plats i kulturarbetet.

På hvarje gifven ståndpunkt i den långa utveckling, som vi här skisserat, har staten fått en bestämmande prägel af samhällsformen. När vi nu se alla kulturländer liksom famla efter en sund och naturlig arbets- och yrkesorganisation inom sina nationer, så bevittna vi ännu en gång den företeelse, som vi förut fixerat som individualiseringens och organiseringens på geografiskt, etniskt och ekonomiskt område. Staten söker sig till underlag ett naturligt samhälle, som komplement till naturgebitet, nationen och det autarkiska hushållet.

I själfva verket är här ett alldeles direkt sammanhang. Om en harmonisk utfyllning af naturliga motsatser, som i ömsesidig cirkulation söka utjämna sig, är det rätta geografiska och ekonomiska underlaget, så följer häraf som ett korollarium det harmoniska sociala underlaget, i det att intressegrupperna af sig själfva afsätta sig på de skilda naturtyperna och hushållsintressena. Men ett enda dominerande klassintresse är lika onaturligt som ett enformigt land eller en monokultur. Tidens utveckling af tekniken förbjuder också i kulturländerna ett sådant förstelnande i ensidighet, för samhälle som för hushåll och rike. Klassernas differentiering är ett korollarium af arbetsfördelningen själf, en nödvändig produkt af kulturutvecklingen, och kan icke utplånas annat än i samband med hela kulturen. Men genom medborgarskapets idé hafva klasserna koordinerats med hvarandra i stället för ståndssamhällets subordination och på samma gång famnat hela folket i stället för ståndssamhällets privilegieväsen. Så är vägen jämnad för den fullständiga sociala organisering, där arbetareklassen endast varit förridare, och af hvilken vi i tidens fullbordan — när brytningstiden med sina födslosmärtor gått öfver — vänta en

harmonisk jämvikt mellan alla berättigade kulturintressen, efter deras eget värde för det allmänna.

Känslan af denna harmoni är hvad jag kallat socialitet. Man ser genast analogien med nationaliteten, som betyder solidaritet inom folket, liksom med lojaliteten, som är solidaritet under lagen. Det organiska samhället har sin enhet lik nationens i en mångfald lik rikets och hushållets. I sin förmälning med staten bjuder det som hemgift den fasta konkreta realiteten af lefvande intressen, och mottager så af staten som morgongåfva tillbaka den tygel på egoismen, hvaraf klasserna ej mindre än nationen själf äro i trängande behof, om de skola blifva dugliga till den lugna utvecklingens tjänst.

Det följer af ofvanstående, att socialiteten afger en tillförlitlig barometer där man kan afläsa statens styrka eller svaghet. Där klasserna icke funnit en modus vivendi utan ligga i beständig inbördes fejd, där blir statens egen handlande kraft förlamad; så mycket mera som klasserna gärna uppträda som kärande mot staten och göra den ansvarig för sina krafs förmenta åsidosättande, så att lojaliteten försvinner med socialiteten. Det klassiska exemplet är Roms plebejer vid det Heliga berget, i öppen uppsägning af tro och lydnad mot staten. Detta är den farliga situation, som återkom i England vid industrialismens intåg, och som af Disraeli 1845 karaktäriserades med det berömda ordet om de »två nationerna»: öfver- och underklass, som bodde tillsammans, och ändock voro i sinnelag och intressen lika söndrade som om ett världshaf låge emellan dem. Den gången lyckades engelska staten medelst en klok politik öfvervinna klyftan och återställa socialiteten, liksom Rom på sin tid. Men fram emot våra egna dagar har faran återkommit till England liksom till andra västerländer, i och med socialismens framträdande med öppet statfiendtligt program. I själfva verket hör den svaga socialiteten med i vår tids signatur; helt naturligt i brytningstiden,

innan det nya samhället ännu vunnit sin organiska form. Där ingen nationalstat kunnat realiseras, såsom i Ö. U. och Ryssland, där framträda »nationaliteterna» som klasser och ladda söndringen med ett nytt element; och detsamma kan under vissa omständigheter vara fallet med olika religioner inom en stat, såsom i Tyskland, Ryssland och Levantens riken.

Faran i de nutida samhällenas söndring får sitt krön däri, att klasserna allt mera medvetet utsett staten själf som segerpris i kampen, för att med dess makt befordra sina ensidiga intressen. Sålunda är socialismen icke principiellt statfiendtlig — som bekant betonar den tvärtom statsmakten till öfverdrift — men villkoret för dess statstrohet har hittills varit att den själf, som förare för arbetsklassen, skall få statsmakten i händer. I U. S. A., där efterfrågan på arbete är större än tillgången och luften för öfrigt icke gynnsam för utbildningen af socialistiskt missnöje, framträder i stället kapitalet självt och arbetsföretaget (»trusterna») som konkurrent till staten, på mer eller mindre hemliga vägar sökande att tillgodogöra sig den som bundsförvandt eller neutralisera den som motståndare.

Sålunda måste den moderna staten föra en kamp på två fronter för att i »allmänhetens» namn, som tager skada af dessa klassintressens öfvermakt, häfda sitt enhetliga och öfverhetliga intresse. Äfven detta är en självbevarelsens uppgift, men riktad mot inre konkurrens i st. f. yttre. Här möta arbetsuppgifter mättade med politisk nödvändighet; icke för att upphäfva klasskampen — hvilket är omöjligt och, om möjligt, vore skadligt — utan för att mildra, utjämna, försona den, när spänningen gått öfver det normala, och tillbakaslå den, när dess vågor vilja skölja öfver själfva regementet.

Den omistliga moraliska förutsättningen för en lycklig lösning af denna stora statsuppgift är nu den, att staten icke på förhand gör sig solidarisk med något visst af de

kämpande klassintressena, i annan mån än detta för dess objektiva (nationella) ändamål är nödvändigt. Vägarna äro helt naturligt tvänne: förebyggande och botande. I den profylaktiska metoden har Bismarck på 1880-talet visat vägen: »soziale Fürsorge» genom arbetareförsäkring af alla slag (främst ålderdomsförsäkringen), men vidare genom öfvervakning af industrien, begränsning af hälsovådligt arbete och öfverhufvud genom den skiftande verksamhet som sammanfattas under namnet social lagstiftning — vi skola möta viktiga delar däraf äfven på den rena författningens område (s. 156 f.). De terapeutiska metoderna äro mera ömtåliga och osäkra. Äfven här möta vi skilda slag af social lagstiftning, ända från den Liciniska i Rom. En naturlig metod är vidare t. ex. fredsdomareverksamheten i de direkta arbetstvisterna (»förlikningsmän»).

Gifvetvis måste allt statligt ingripande ske med sträng bevakning af rättstillståndet. Där detta öppet hotas — såsom af »syndikalismens» organiserade anarki i Frankrike, med strejken som normal vapenöfning till »sabotagens» guerillakrig och »generalstrejkens» afgörande slag mot staten — där har staten en plikt allena, densamma som vid yttre fienders anfall på gränsen: att visa det öfverheten icke bär sitt svärd förgäfves. När socialitet och lojalitet värkt bort hos stora delar af folket, då har staten också ett gammalt recept till förfogande: att draga uppmärksamheten från de söndrande inrikesintressena till den sida, som angår alla och således måste ena, nämligen utrikespolitiken. Detta är den »afledande» politiken, och den kan under vissa omständigheter leda ända till kriget; sålunda är det icke svårt att så tolka Bismarcks krig på 1860-talet under brinnande parlamentarisk konflikt, likaså Rysslands krig med Japan 1904 på tröskeln af revolution, och det ligger nära att igenkänna sådana trådar här och där i själfva världskrigets motivflätning. [1]

[1] Till anmärkningarna härom i Världskrigets politiska problem ss. 130—135 må läggas ett vittnesmål af biskop Gore i Oxford, om huru

Det måste dock alltid fasthållas, att öfverhetens svärd, draget i sådan beräkning, har tvänne eggar; som Ryssland fick erfara 1905.

Vi afsluta kapitlet med den iakttagelsen, att statens egen verksamhet afsatt tvänne samhällsklasser — alltså en direkt inteckning i samhället, motsvarande kronodomänerna i riket och fiscus i hushållet — nämligen armén och ämbetsmannakåren, hvilka alltså stå den till omedelbart förfogande som redskap i den sociala försoningens och utvecklingens tjänst.

*

Statens femte och innersta element är regementet: statsmakten i prägnant mening, herradömet, öfverheten, den rättsliga organisationen för guvernementala ändamål. Man ser redan från början, att *regementspolitiken*[1] är en annan vetenskap än statsrätten, änskönt de beröra hvarandra på samma område. Den senares föremål är det statliga rättssubjektet, den förras den rättsligt organiserade statsmakten. Den senare studerar därför sitt objekt i hvila och i konstituerande akter; regementspolitiken ser i staten alltjämt en aktiv vilja och gör sig reda för det sätt, hvarpå den i verkligheten konstitueras (författning), såväl som för de former i hvilka den faktiskt verkar (förvaltning), och de gränser den själf sätter för sin suveräna verksamhet,

världskriget för Englands del afvändt faran för ett omedelbart hotande klasskrig inomhus, se *Kampen bakom fronterna*, utg. af Kristl. Studentförbundet, 1915, ss. 125, 127, 130.

[1] Jag är icke rätt nöjd med termen, men finner ingen lämpligare; *författnings-* och *förvaltningspolitik* äro blott delar af det hela, och äfven *regeringspolitik* synes ha en mera begränsad omfattning. *Guvernementspolitik* synes adekvat, men är formellt tungt. Om det icke verkade tavtologiskt, kunde man, i anslutning till det trängre statsbegreppet, anlita termen *statspolitik*. På tyska erbjuder sig naturligt "Herrschaftspolitik".

men dess hufvudintresse ligger på förvaltningens område.[1] På detta fält korsa hvarandra alltså den juridiska och den politiska vetenskapen, hvar med sitt särskilda perspektiv, sitt dominerande intresse och sina metoder.

Det händer någon gång, att äfven denna sida i statens lif kommer upp i nomenklaturen, ehuru icke alldeles direkt: så United States of Amerika, die Schweizerische Eidgenossenschaft, The British Empire, f. d. Oranjefristaten. Mera prägnant kan själfva statsskicket användas till statsbeteckning i dagligt tal, såsom den franska republiken, den Habsburgska monarkien; och Tyskland finna vi numera ofta i den fiendtliga pressen betecknadt som »Kaiser».

Äfven som herradöme inåt är statens verkliga princip den politiska ändamålsenligheten och icke rätten. I det praktiska lifvet blir här som regel ingen åtskillnad. Staten realiserar rätten därför att den insett dess ändamålsenlighet. Så fattad blir rätten det andliga krönet på statens hela personlighet. Genom rättsidén söker den realisera sig som en förnuftig personlighet. Det rättsligt genomsyrade regementet kan uppfattas som det renaste uttrycket för statens *ande*.[2]

Det är således icke blott af praktiska skäl, som staten söker slå under sig äfven sådana områden inom kulturlifvet som förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare.

[1] "Statsverksamheten är till sin egentliga natur förvaltning", Reuterskiöld i *Statsvet. Tidskrift* 1911, sid. 297.

[2] Staten själf är personen, jaget, lifvet, hvaraf regementet är en uppenbarelse — eller hvartill det är ett attribut — lika väl som samhället och de öfriga här granskade fenomenen. Det är i denna mening, som staten vid vår undersökning framställts i begreppsmotsats mot hvarje element för sig, verksamt däri och påverkadt däraf. — Med blicken riktad främst på maktorganisationen uppfattar Ruedorffer staten som kropp åt nationens själ, se anf. st. s. 16. Denna synpunkt sammanfaller självklart med Riezler's allmänna skema, se ofvan s. 21 n.

Det öfverensstämmer med dess väsen att lägga hela kulturlifvet under lag. Den handlar därvid som odlaren, hvilken tager upp till bygd en vildmark invid åkern: icke blott därför att ogräs därifrån lätt kommer öfver till hans gamla odling, utan äfven därför att han känner sig i ansvar för gården, som för ett anförtrodt gods.

Härmed framstår statsmaktens karaktär ganska klar i jämförelse med statens andra elementer. Nationen har känslor, samhället (och hushållet) intressen; regementet innebär plikter. Mot nationens sinnliga väsen sätter staten i regementet sin förnuftiga sträfvan, mot samhällets klasskamp och ofrihet sina varaktiga institutioner såväl som sin rättsligt skyddade frihet. Regementet är alltså kärnan i statens kultursida, där den söker öfvervinna naturens och driftens öfvermakt i ett målmedvetet och fritt handlande.

Här skall nu endast i en flyktig rekognoscering uppvisas några drag af det djupa sammanhang, som binder staten vid de lägre sidorna i hans personlighet och därmed hindrar honom att göra sin förnuftiga fria vilja absolut gällande.

Ända ned i jorden sträcker alltså en sund statsförfattning sina rötter. Landet färgar nationens temperament, och detta gör sig gällande i statsskicket: »ett tropiskt Indien kan icke styras lika fritt som det svala Kanada» (John Morley). Landet företecknar vidare näringslifvet, och detta stämplar å sin sida författningen: ett industrialiseradt folk nöjer sig icke med så ringa mått af frihet som ett bondefolk. Själfva rummet spelar stundom mäktigt in i statsskicket: jätterum hafva således visat sig svåra att styra konstitutionellt (Brasilien 1824—1889, Ryssland efter 1905), de sträfva till cäsaristisk (Rom, Ryssland före 1905, Indien) eller föderalistisk form (U. S. A., Kanada, Brasilien efter 1889, Australien) — dit för öfrigt äfven trånga alpdalar predisponera (Schweiz). Det är ju i sig själf klart, att sammanhållningen af stora välden kräfver en stark hand: imperialismen förutsätter en imperator.

Men mest inverkar gifvetvis på folkets författningskraf dess egen historiska erfarenhet och uppnådda kulturgrad, som ju ingalunda alltid är densamma som grannens. Hvarje folk är ett historiskt *unicum*, och detta gör sig icke minst gällande då det går att skrifva eller antaga sin rättsliga form som stat. Nu skall icke nekas, att den skrifna författningen själf förmår utöfva en viss verkan på utvecklingen; så har Norges Grundlov utan tvifvel underblåst folkets republikanska tendenser. Men i allvarliga konflikter med det verkliga lifvet kommer den alltid till korta. I all synnerhet märkes detta, där olika rättsidéer kopplats samman i samma regemente, som romanskt och germanskt statsideal i Preussens författning af 1850 eller en monarkisk förvaltning och demokratisk författning i Frankrikes statsskick af 1875; motsatserna kunna då icke ligga fredligt stilla vid hvarandras sida som sammanblandade stilar på en byggnadsvägg, utan resa sig till strid mot hvarandra, och striden skall fortfara ända tills en af dem lyckats sätta sin stämpel på hela statsskicket.[1]

Sålunda häfdar lifvet sitt primat gent emot äfven den högtidligast besvurna grundlag. Detta visar sig äfven i uppkomsten af sedvanerätt med vitsord framför skrifven lag. Sveriges författning af 1809, en gång uppvuxen på nationell jord med minsta möjliga främmande gödning, står i denna dag som ett åldrigt träd i vissa delar öfvervuxet af en grönskande urskog af »praxis»; det är folket, som ändrat sig under makten af nya tidsidéer, och denna förändring har äfven utan grundlagsändring reflekterat sig i det verkliga, lefvande statsskicket.

Hurusom lifvet skaffar sig rätt äfven genom statsrättsliga universalrecept visar sig eklatant på den punkt i författningen, där detta låtit sig allmännast genomföra,

[1] Det är Fahlbeck som fäst uppmärksamheten på detta fenomen, i sitt geniala föredrag om "författningstyper och författningskonflikter" på det andra nordiska akademiska mötet (i Göteborg) 1899; tyvärr befintligt endast i referat i mötets berättelse, utg. 1900, ss. 92—97.

nämligen det representativa systemet. Den moderna demokratismen har lancerat den *allmänna rösträtten* i individens namn, som en medfödd medborgerlig rättighet, och som sådan har den gjort sitt segertåg genom västerlandet; där den ännu icke kommit in, där trycker den ständigt på dörren (Preussen, Ungern). I själfva verket är det folket, som på denna väg gör sig gällande i det politiska lifvet. Ty denna allmänna rösträtt låter ju principiellt allt, som finnes på folkets botten, komma upp till ytan. Här är icke längre fråga om att utplocka de specifikt förnuftiga elementen ur folkmassan; här vädjas till folket som sådant, som faktum, med både förtjänster och fel. Naturligtvis föreställa sig principens apostlar att den själf på något hemlighetsfullt sätt skall skeda ut det dåliga och låta det goda hos folket komma i högsätet. Verkligheten har redan allt för tydligt jäfvat denna blinda och fördomsfulla tro. Hvad som kommer fram ur valurnorna vid de allmänna valen, är folkets egen massa »jenseits von Gut und Böse». När nu denna massa tillika, i demokratiens namn, tillerkännes afgörandet vid statens ledning, så blir resultatet hvad det måste blifva: en politik som spelar mer och mer på folkets temperament och samhällets dagsintresse. Som dessa växla efter staterna, blir också utslaget växlande. Samma metod ger en klerikal politik i Belgien och en radikal i Frankrike, krig i Rumänien och neutralitet i Sverige. Anden är en, men gåfvorna äro mångahanda, och likheten i författningens stadgande hindrar icke en oändlig variation i det verkliga politiska lifvet.

I den allmänna rösträttens omotståndliga gång öfver statssystemet igenkänna vi alltså den moderna statens personlighetskraf; men på samma gång konstatera vi, huru långt det leder bortom det abstrakt rätta och förnuftiga, om det får göra sig gällande utan motvikt. I rent praktiskt hänseende har metoden väckt stora betänkligheter redan genom sin primitiva siffermetod, som ger det

numerära flertalet rätt utan hänsyn till kvaliteten; då nu de arbetande klasserna innehafva flertalet i ett industrialiseradt samhälle, så hotar detta valsätt att gifva dem all makten i händer — och den ensidighet, som visat sig fördömlig i alla föregående kapitel där det handlat om statens lägre attributer, skulle göra sig bred inom den högsta.

Det är således icke att förundra sig öfver, att en allmän reaktion nu är i gång rundt omkring i vår världsdel mot detta valsystem med dess förakt för alla andra storheter än den råa okvalificerade majoriteten. Närmast har denna reaktion tagit sikte på själfva valsättet och i det *proportionella valet* sökt en teknisk garanti mot faran af en enda klass' öfvervikt; denna lösning härstammar praktiskt, i sin nuvarande form, från Belgien 1899, har sedan eröfrat de nordiska länderna och står på dagordningen i själfva Frankrike, de allmänna valens moderland. I annan form koncentrerar sig reaktionen på valkretsindelningen och söker jämka den efter naturliga samhällsmotsatser (ansatser i Preussen 1906 och Österrike 1907, det s. k. »Mosseboprogrammet» i Sverige). Men bakom dessa tekniska lösningar skiner en och samma stora tanke igenom: icke att åter afskaffa den allmänna rösträtten, men att *organisera* den, så att den afspeglar icke bara nationens enhet utan äfven samhällets mångfald. Den allmänna rösträtten skapar en nationalrepresentation allena; hvad vi sträfva emot, är en social- eller *samhällsrepresentation*.

Här träder nu sammanhanget mellan regemente och samhälle fram i ett plötsligt och förklarande ljus. Inga politiska former kunna få garanti för varaktighet, som icke äro direkta uttryck för de sociala verkligheterna. Regeln besannar sig genom alla tider. I bysamhällets skede stod äfven representationen på territorial grund. När utvecklingen skred öfver till ståndssamhället, uppstod ståndsrepresentationen på sin tids sociala grund, för att slut-

ligen försvinna med alla folkfrihetens attributer i det enväldiga systemet. Franska revolutionen gjorde nu rent bord; nationen själf mobiliserades gent emot det gamla samhället, den allmänna rösträtten och de samfäldta valen blefvo dess tvänne murbräckor, riktade den ena mot tronen den andra mot dess privilegierade medhjälpare, och »nationalrepresentationen» blef resultanten af dem båda. Det behöfdes denna koncentration af folkviljan, med undertryckande af alla kvalifikationer, för att upphäfva statsmaktens och ståndspartikularismens på den tiden förenade öfverdrift. Det var ett kampprogram, som haft sin tid, och som gjort sin tjänst.

Skall man nu förstå? När den i absolutismens idé öfverspända statsviljan åter sjunkit inom sina bräddar i gestalten af ett konstitutionellt regemente, då måste den i nationalrepresentationens idé öfverspända folkviljan likaledes modereras i gestalten af en organisk samhällsrepresentation, med nationens inneboende kvalifikationer åter frigjorda och lefvande. Icke den allmänna rösträtten är felet; den är nödvändig för att gifva nationen omedelbar medansvarighet i sin stat. Felet är de samfällda valen. De tillhöra medborgarsamhällets interregnum. Nu arbetar det moderna föreningsväsendet rundt omkring oss för att på associationens grund skapa det nya, naturliga samhället; och det är på detta samhälle, som den rätta representationen måste grundas. En intresserepresentation, där det moderna samhällets stora faktiska arbetssfärer träda inför staten, med hvar sina förtroendemän till språkrör, och med den tyngd allena som motsvarar deras resp. värde för det allmänna — detta är lösningen på representationens stora problem. [1]

[1] Framställningen i texten ansluter sig, delvis ordagrant, till min grundläggande undersökning om "Representationsproblemet" i *Det nya Sverige* 1907, ss. 448—461; jfr Boëthius i *Statsvet. Tidskrift* 1908, ss. 229—247, samt framför allt Wallengren, Valrättsproblem, 1915, ss. 100—182, där alla argument emot intresserepresentationen samman-

Man ser, att denna lösning är en syntes af de närmast föregående, ståndstankens tes och medborgartankens antites. På den senare, hvilket blott är en omskrifning för nationaliteten, skall framtidens representation alltjämt hvila. De moderna klasserna skola icke klyfva den ända ned till bottnen, som de forna stånden gjorde, men icke heller upplösas och försvinna i den, som den oorganiserade rösträtten vill: de skola stiga upp ur den som bergshöjder ur en gemensam sockel. Först härigenom skall klassmotsatsens reala nödvändighet kunna definitivt försonas med nationalitetens ideella postulat.

Vi hafva förut sett det moderna gruppsamhället i organiskt samband med det autarkiska hushållet och det harmoniska naturgebitet. När vi nu se gruppsamhället sträfva till politiskt uttryck i intresserepresentationen på nationell grund, så igenkänna vi en och samma lag arbetande i statslifvets alla elementer och på dess olika sidor. Allt hänger samman i samma stora utveckling. Det torde icke behöfva närmare framhållas, huru resultatet växer i klarhet och säkerhet just genom denna öfverensstämmelse. Sedda hvar för sig, kunna intresserepresentationen, autarkien o. s. v. vara tvifvel underkastade — sedda tillsammans, som uttryck för en gemensam, allbehärskande tanke, stödja de hvarandra och afgifva en bevisning om hvarandras sanning, som icke lär lätteligen kunna rubbas.

fattas. W. erkänner själf i ett annat arbete, att "tanken är på modet", och citerar ett uttalande i danska riksdagen att den är "en ledende Tanke hos alle Statsretsfilosofer, der i dette Øjeblik beskæftiger sig med disse Emner Verden over"; Tvåkammarsystemet, s. 18. Enligt Hasbach, Die moderne Demokratie, 1912, s. 468, torde den snart bli "en brännande fråga". Enligt Zweig, La réforme electorale en Autriche, 1907 (cit. af Wallengren, Valrättsproblem, s. 117), finnes en "allmänt växande böjelse" därför. Tanken omfattas särskildt af högern i skilda länder (Österrike, Frankrike, Tyskland, Danmark), på grund af dess sammanhang med monarkiens renässans. En framstående representant i Spanien är Mella, se *Das grössere Deutschland* 18/12 1915, s. 1700. En öfvertygad anhängare är också Oscar Schmitz, se Die Kunst der Politik, 1914, s. 434, och Das wirkliche Deutschland 1915, ss. 375 ff.

Men om intresserepresentationen är framtidens nödvändiga uttryck för folkviljan, då skall icke heller den politiska demokratien vara historiens sista ord. I själfva verket hänger den samman med nationalrepresentationens form och skall falla tillbaka med den. Om statslifvet på alla föregående områden visat sig sträfva till jämvikt, så lär det icke i längden komma att förneka denna sin tendens på regementets område. Under makten af revolutionsidéerna har 1800-talet sträfvat till en lika monistisk statsform som 1700-talet, fast i den motsatta riktningen: tronen, som det fann före sig i egenmäktighet, har det grusat (republik) eller åtminstone degenererat (parlamentarisk monarki). När de krafter, som nu verka inom staten, nått sitt mål, så måste vi på författningslifvets område förvänta en ny syntes i stort, en förstärkning af den specifika statsmakten på demokratiens egen grund, ett tillgodoseende alltså af ordning och frihet tillika genom en monarkisk renässans (konstitutionell monarki) eller cäsaristisk koncentration (principat).

Det är uppenbart, att denna harmoni är idealet. Regementet lider lika mycket som hushållet af monokultur. Huruvida vägen dit skall komma att gå rak och direkt — så att reaktionen mot frihetens öfverdrift stannar på den rätta medelpunkten — är visserligen en annan fråga. Erfarenheten talar icke för denna gena lösning; den berättar i stället om öfverdrifters benägenhet att framkalla motsatta öfverdrifter, enligt lagen för pendelns svängning. På denna erfarenhet har jag kalkerat ett naturligt system för statsformerna, där den nedgående linjen från absolutism via konstitutionalism till demokrati (parlamentarism) tänkes aflöst af en uppstigande linje via principat till ny absolutism (cäsarism).[1] Senaste århundrade har bevittnat den

[1] *Festskrift till Pontus Fahlbeck* 1915, ss. 121—149, och *Zeitschrift für Politik* 1915, ss. 427—451. Termen principat är här upptagen, efter "kejsar" Augustus' berömda statsskick och Macchiavelli's nomenklatur, som beteckning för jämviktsformen på den uppstigande linjen.

förra serien i dess omotståndliga gång öfver Europa, och det är helt naturligt om man generaliserat denna utvecklingslinje som konstant, lik en segling i passaden som aldrig upphör och aldrig vänder sig; det är den politik, som anser att »ett steg till vänster kan man alltid kosta på sig». Erfarenheter från andra tidehvarf, ända från det gamla Roms f. o. m. Cäsar, och äfven till någon del från det nuvarande Amerika, låta oss ana, att Europa en gång skall hafva löpt demokratiens lina ut, och att då förestår ett återvändande på den andra linjen, likt sommarmonsunens aflösning af vintermonsunen i lagbundet skifte. Det är fara värdt att en mänsklighet, som kommit ända till randen af anarkiens afgrund, icke skall stanna på denna linje förrän den äfven där löpt långt ut. Att en oändlighet af varianter och aberrationer skola för den närsynte grumla linjens gång, bör icke förvilla oss om denna utvecklings riktning och nödvändighet.

Sålunda: den värld, som på nära håll förefaller oss obunden och tillgänglig för det fria förnuftiga skapandet, visar sig ännu en gång fången i bojorna af långa och stora processer under själfva lifvets lag. Endast i den mån statsmannen underordnar sin vilja under dessa objektiva tendenser, kan han bidraga att skapa den subjektiva författningsharmoni, det innerliga band mellan folk och regemente, som heter lojalitet. Vi hafva redan studerat detta fenomen i dess förhållande till nationalitet och socialitet; vi hafva också pekat på våldsamma vägar till åvägabringande af öfverensstämmelse dem emellan (s. 107 f.). Allt är nu icke statsmannens skull, om lojaliteten står lågt inom ett folk; felet kan visserligen också ligga i omständigheter öfver hans förmåga, hos folket själft eller samhället; men om folket instinktmässigt alltid ger sin regering skulden, så ligger här ett berättigande så till vida, som det faller främst på regeringens ansvar att vaksamt anpassa statsskicket efter tidehvarfvets stora lag.

Därför finna vi ock förändringar i författningsregimen

bland de medel, genom hvilka svåra sociala kriser öfvervinnas. Det klassiska exemplet är de »tolf taflornas lag» jämte den successiva lagstiftning, hvarigenom plebejerna upptogos i Roms regemente på 400—300-talen f. Kr. I modern historia se vi en parallell i den engelska författnings- och förvaltningspolitiken på 1800-talet (rösträttsreformerna 1832, 1867, 1884, förvaltningsreformerna 1888 och 1894). Österrikes riksdagsreform 1907 motiverades direkt som bot för nationalitetskampens sot; den stärkte tillika Ö. gent emot U. i unionsstriden, liksom Norges demokratiska uppslutning 1898 gaf det ett bestämdt öfvertag öfver Sverige som led af inre missnöje med en inskränkt valrätt. Sveriges reform af 1909 står alltså som ännu ett fall af den kurativa metoden i författningsväg. Dröjer regeringen för länge att taga sådana initiativ, så kan det hända att folket själft griper det på revolutionens väg: så i Ryssland 1905, i Turkiet 1908, skenbart också i Kina 1911.

Alla dessa fall stå, som man ser, på den nedgående linjen i författningskurvan: de utgöra stadier i den ännu pågående anpassningen efter medborgaresamhällets och demokratiens tidsanda. Den uppstigande linjen, mot koncentrerad statsmakt, har mindre tendens att utfälla sig i författningsväg, ehuru Napoleonidernas historia i Frankrike på sin tid och den nordamerikanska nu icke saknar exempel.

Det är icke svårt, att i en sådan politik under vissa omständigheter igenkänna uppe i själfva författningslifvet en återverkan af den »rekonvalescensens lag», som vi observerade redan i geopolitiken. Sammanhanget är ganska tydligt i den ryska revolutionen 1905 efter katastrofen i Asien och den svenska rösträttsreformen 1909 efter unionsupplösningen; äfven den ungturkiska författningen 1908 afsågs direkt som en kur mot »den sjuke mannens» nöd. Så står äfven statens författningssida midt uppe i lifvets flod, i stadig kontakt med statens öfriga sidor, påverkad af dem liksom själf påverkande dem.

Detta sammanhang visar sig slutligen också däri, att författningskuren icke alltid lyckas. Som olja på nationalkampens vreda vågor i Österrike visade sig reformen 1907, med sin allmänna rösträtt, alldeles förfelad; och socialiteten har på långa tider icke stått så lågt i Sverige som nu, efter och trots den försonliga författningspolitiken 1909. Här har den allmänna rösträtten visat sig icke som en fridlyst mark utan som en utvidgad valplats. På ett mycket eklatant sätt framstår det här, huru litet staten sammanfaller med sin författning. Hela den politiska organisationen är till sist bara en form: hvad det kommer an på, är det lefvande innehållet. Det är detta som liberalismen icke inser, då den sätter all sin lit till regementskurer: i lättare fall regeringsskiften, i svårare grundlagsändringar.[1] Frankrikes senare historia är det största beviset, såväl på systemet som på dess svaghet.

Bland de faktorer, som här spela in och grumla receptet, är en större och allmängiltigare än alla andra. Det är *nationalandan:* själfva personlighetsdraget hos folket. Hon är regementets ena rättesnöre, där tidsandan är det andra. Från andra sidan sätter äfven hon gränser för statsmannens fritt skapande vilja. Hon är den atmosfär, genom hvilken tidsidén har att bryta sig, innan folket kan tillgodogöra sig den (jfr s. 113). Sitt djupa band med nationen kan ett sundt regemente aldrig förneka.

Det är därför vi icke längre tro på den »idealförfattning», efter hvilken upplysningsfilosofien på 1700-talet sökte som efter de vises sten i statslifvet. Verkningarna af denna skematisering på personlighetslifvets — den organiska individualitetens — bekostnad hafva sträckt sig vida. De flesta västerländska författningar hafva tillkommit som varianter på ett och samma tema, främst

[1] "Statsverksamheten, som till sin egentliga natur är förvaltning, har i vara dagar koncentrerats i lagstiftning, och så har ytterligare den missuppfattningen fått rot och fäste i det allmänna medvetandet, att lagstiftningen kan råda bot på allt och allt ondt kan botas med — lagstiftning"; Reuterskiöld i *Statsvet. Tidskrift* 1911, s. 297 f.

den Montesquieu'ska maktfördelningen, eller som mer eller mindre dåliga kopior af en gemensam modell, särskildt den engelska författningen. En stor del af det inrikespolitiska missnöjet kommer sig nu af dessa abstrakta eller främmande inflytelsers friktion mot den nationella personligheten. Det är ju icke heller svårt att förstå, att alla stater lika litet kunna krypa in i samma författningsform som alla fötter i ett och samma maskingjorda skonummer. Äfven om modet i det hela är detsamma, så måste dock lädret tillskäras efter hvars och ens individuella art. Hade man lärt af England i stället för att blindt efterapa det, så skulle man just där funnit den rätta vägen: ett folk som själft lefvat sig till sin författning, så att den sitter som »huden på en kropp» (Carl Peters). Men på imitatorerna sitter samma författning mer eller mindre illa, då de gifvetvis icke innehafva Englands individuella förutsättningar i rike, folk, hushåll och samhälle.

På samma gång författningspolitiken lär en tillbörlig hänsyn till allmänna tidsidéer, ger den alltså en varning mot allt för slafvisk hänsyn till dem. I all synnerhet är varningen påkallad med hänsyn till det faktum, att samtidens stater stå på mycket olika utvecklingsstadier. Idéer för ett visst stadium kunna icke utan risk omplanteras i ett annat. Anmärkningen är särskildt på sin plats gent emot den österländska imitation af västerlandets statsidéer, som började i Turkiet 1876 och Japan 1889 och under det nya århundradet fortsatt i skilda länder. Särskildt det liberala recidivet i Turkiet 1908 liksom det »demokratiska genombrottet» i Kina efter 1911 har väckt allvarliga farhågor hos erfarna iakttagare. Ty ett österländskt samhälle af deras art är som en gammal handskrift på förmultnadt papper: det faller helt och hållet samman, om man oförsiktigt utsätter det för friska luften. Det tål icke vid frihetens syre. Äfven friheten har nämligen sina, af tradition och nationalitet bestämda, distrikt och gör skada därutanför. [1]

[1] "Balkankrigens facit", i Polit. Essayer. I, 214.

I sådana fall blir författningsreformen ett experiment, som kan framkalla mera ondt än den botar. Är kroppskonstitutionen i det hela god, som Japans, då neutraliserar den riskerna och följer sina egna lagar, äfven om det främmande statsskicket får stå kvar på papperet som en vacker och osann reklamskylt. I annat fall är det fara värdt, att de främmande idéerna påskynda rikets ofärd.

Ännu en gång se vi alltså lifvets eget primat framför alla yttre former. Godt är för ett folk att hafva ett tidsenligt och i allo välordnadt regemente, men ännu bättre är en sund och stark själ. Gustaf Adolfs tidehvarf i Sveriges historia, med dess skröpliga lagstiftning, är ett exempel för alla tider, att *staten är större än sin författning*.

FEMTE KAPITLET.

Staten under lifvets lag.

Statens förgänglighet. — Staters födelse: primär och sekundär process. — Upptagande i statssamfundet. — Staters död: nationalitetens psykiska uppluckring (Polen), nationens fysiska undergräfning (Rom). — Nödvändighet och frihet i statslifvet.

Våra speciella rekognosceringar af statens elementer eller attributer äro afslutade. Staten står nu framför oss icke som en tillfällig eller konstlad, i juridiska begrepp insnörd, form för mänsklig sammanlefnad, utan som en i historiska och faktiska realiteter djupt rotad, organiskt framvuxen företeelse af samma grundläggande typ som den enskilda människan — med ett ord, en biologisk uppenbarelse eller lifsform.

För att styrka detta resultat kräfves emellertid ännu ett. Är staten ett slags lif, bör han icke då också vara underkastad lifvets grundlagar, bland hvilka förgängelsens är den största?

Det är nu icke svårt att finna erfarenhetsbevis i denna riktning. Att stater födas, kräfver ingen mera bevisning än den att de äro till. Att de kunna dö, det visar äfven en mycket flyktig blick i historien. Hvar är nu det världsbehärskande Rom? Djupt nere i marken på den moderna stadens Forumplats uppgräfvas dess minnen af ett folk, som genom mångahanda blodblandningar blifvit ett annat i hjärta och njurar. Hvar är dess på sistone mest fruktade fiende, vandalerna, med deras stater? Försvunna utan annat spår

än ett namn: Andalusien. Hvar är det »heliga romerska riket» med sina anspråk på universalstatens ställning, hvar äro Montezumas och Inkafolkets högt kultiverade stater, hvar är morernas kulturglänsande rike kring Alhambras konungaborg? På historiens vida kyrkogård stå deras grafvårdar, förtäljande att äfven stater gått den vägen bort, som är den enskilde förelagd.

Att stater kunna dö, är sålunda icke ovisst. Men det rätta allvaret får vår fråga först när den inriktas så: *måste* de dö? Äro de dödliga till sin natur som människorna? Hafva de en viss utmätt lifskraft och lifslängd, så att de efter fullbordadt lopp skola utslätas igen från denna jord?

Det är med bäfvan man snuddar vid tanken, att förgängelsens herravälde skulle sträcka sig ända därhän. Om problemet lockar oss med det hemlighetsfullas makt för andra staters räkning, så skygga vi instinktmässigt tillbaka för detsamma när det appliceras på vår egen stat. Blotta tanken, att vårt eget fosterland skulle kunna upphöra att existera, bjuder oss innerligt emot. Inför den möjligheten är det naturligt, om man i allmänhet afvisar frågan med buddismens formel för det ovetbara: »den Helige har det icke uppenbarat».

Vår undersökning skulle emellertid svika på den afgörande punkten, om vi alldeles undandroge oss ett svar. På den väg, som vi för oss utstakat, komma vi icke så lätt den frågan förbi. En utredning måste försökas — äfven om vi känna att vi här nått till vetandets gränser, där man icke af vetenskapen kan begära ett bestämdt besked.

*

För att från början ställa problemet i rätt belysning fråga vi oss först: huru *födas* stater?

Härvid måste man (med Jellinek) skilja mellan primär statbildning i rättslig obygd och sekundär i ett färdigt statssystem. Den förra bjuder oss numera inga tolkningssvårig-

heter; det är helt och hållet en fråga om bosättning och social organisation, ett rent praktiskt fenomen utan rättslig eller rationell färg. Vi taga således definitivt afstånd från den gamla naturrätten, som redan på denna punkt såg en ren rättsfråga och fann sitt »förlösande» ord i samhällsfördraget. Det var en vetenskapligt betydelsefull fiktion, försåvidt som den bröt med medeltidens stat »af Gudi» och gjorde statbildningen till en mänsklig företeelse; men om konstituerande kontrakt, där individerna binda sig till delägare i ett politiskt bolag, har historien ingen kännedom,[1] icke heller behöfva vi en sådan konstlad förklaring på en naturlig sak. Äfven JELLINEK erkänner utan tvekan, att statens »skapelseakt ligger utanför rättens område», så att statens »egen vilja är dess rättsgrund».

Problemet inställer sig alltså först vid den sekundära processen: statens framträdande inom en redan färdig politisk karta och ett folkrättsligt bestående statssystem. Huru vinna plats åt en nykomling på ett område, där alla platser redan äro upptagna ända ut till randen, och lefvande rätt hägnar uppdelningen?

Saken vore tydligen omöjlig om detta rättens hägn hölle säkert stånd — annat än under den osannolika förutsättning att beati possidentes själfva godvilligt lämnade rum. Sådant har händt; men det har också händt att nya stater kommit till utan denna de föregåendes goda vilja och trots bestående rätt. Det är här problemet sitter. I själfva verket bevittna vi den ena »lyckliga tilldragelsen» af denna art efter den andra. Europas nuvarande statssystem är det fastaste världen sett, och dock kan det på sista seklet förete en födelselängd på ej mindre än 11 nummer, om vi medräkna äfven Albanien 1913: Luxemburg 1815, Belgien och Grekland omkring år 1830, Rumänien, Serbien och Monte-

[1] Det skulle då vara den apokryfiska edgången på Rütli, eller kanske de utflyttade puritanernas "Majblommeföredrag", se STORY, Commentaries on the constitution of the U. S. 1891, I, 30 f. Jfr för öfrigt JELLINEK, särskildt s. 274 f.

negro definitivt 1878, Norge likaså 1905 och Bulgarien 1908,[1] därtill det moderna Italien 1859—71 och Tyska riket 1866—71. Frågan om staters tillkomst har således alltjämt fullkomlig aktualitet.

Det följer då omedelbart af vår förutsättning, att en stat inom ett färdigt statssystem icke kommer till världen oskyldig som ett människobarn: den är i själfva födelsen belastad med skulden att hafva kränkt folkrätten. Det bestående systemet med dess noggrant utstakade och fint balanserade rättsförhållanden måste ju genombrytas för att nykomlingen skall få rum; och på den punkt, där detta sker, går speciell orätt öfver den eller de »närmaste», de stater nämligen hvilkas rätts- och maktområde omedelbart förklenas genom den nyas framträdande. Ur den internationella rättens och moralens synpunkt är hvarje ny stats födelse tydligen en skandal och den nyfödde i folkrättens husförhörsbok att anteckna som oäkta.

Men historien i sin stora gång fäster föga afseende vid sådana inregistreringsbekymmer och förkastelsedomar. Äfven bakom folkrättens mask är hon i grund sig lik, som då hon före all folkrätt framförde staterna i den primära processen. Ursprunget reducerar sig alltjämt till det rena makt- och viljelifvet. Det är närmast blott den skillnaden, att anspråken på makten och viljan nu ställas så mycket högre, som det här är ett starkt motstånd att öfvervinna. Men härmed är visserligen icke sagdt, att folkrätten saknar all betydelse vid dessa tillfällen. Tvärtom skall nu visa sig, att den redan har en utslaggifvande roll *efter* den naturliga aktens fullbordan. Så långt är världen framskriden i internationell ordning, att statssystemet bestämmer om den

[1] Endast i förbigående anmärka vi här den tekniska egendomligheten, att födelseprocessen som regel skett i tvänne stadier: först "half", sedan hel suveränitet. Så typiskt Norge 1815—1905 och Balkanstaterna, senast Bulgarien 1878—1908. Se Polit. Essayer, I, 42 f., och Dannemann, Die polit. und rechtliche Entwicklung der halbsouveränen Staaten Europas, 1915.

nyfödda statens upptagande i gemenskapen eller ej. Men det kan ej hindra den att födas och icke heller att dö; däröfver bestämmer historien bortom orätt och rätt.

Nu finnas också fall, där storpolitiska faddrar sköta om hela processen från början till slut, med mer eller mindre hänsyn till naturliga förutsättningar, såsom i fallet Albanien 1913. Vid sådana fall häftar något konstladt, som icke lofvar godt för barnets framtid. Vi betrakta nu den typiska processen, och skola finna att den ingalunda är rent godtycklig, äfven om den icke kan inpressas inom juridiska förhandskategorier.

Framställningen anknyter sig här direkt vid den punkt där vi lämnade problemet om nationens utveckling mot stat (s. 103), alltså vid självständighetsförklaringen; senast Bulgariens af 1908. Detta är den obligatoriska förutsättningen vid modern statbildning: en nationalitet som mognat till medvetande. Äfven nationalitetsidéns svurne motståndare lära knappast vilja frånkänna principen dess giltighet på denna punkt. Om faktiska statsväsen kunna fortlefva på annan rot än nationalitetens, så lär dock i framtiden ingen ny stat komma till utan denna lefvande personlighet. Sedan nationens väsen blifvit upptäckt, kan staten hädanefter icke hafva någon annan källa och grund.

Självständighetsförklaringen är emellertid endast första akten i processen. Lifvet skapar anspråket och en presumtion för dess godtagande, men icke mera. Ty ingen nation kan på sitt blotta behag förplikta andra, minska andras maktområden och förändra den bestående balansen. Bulgarien kunde t. ex. år 1908 icke tvinga sina sändebud på Europas gamla stater, och utan möjlighet till diplomatisk representation kan en stat icke anses suverän; än mindre kunde det döma Turkiet till den kraftförlust, som dess affall fick anses innebära. Detta måste bero på en ytterligare pröfning. Suveränitet vinner nationen först genom *folkrättsligt erkännande* och upptagande i statssystemet.

Sammanhanget är alldeles detsamma som mellan med-

borgarskapet och rösträtten: rätten kom icke förrän staten medgaf den. Här är det de gamla staternas samfund — nu i praktiken företrädt af stormakterna — som utgör domstolen. Där pröfvas alltså, om det nationella anspråket skall förvandlas till rätt eller ej. Och först när detta skett, är staten som sådan född till världen. Liksom sanktionen enligt den LABAND'ska teorien är en lags verkliga födelseakt, så är det folkrättsliga erkännandet en stats. Det kan väl hända, att den därförutan kan existera, som ett naket faktum, och småningom genom häfd växa in i statssystemet; men förutsättningarna för en sådan utveckling äro numera mycket små och torde i framtiden blifva än mindre.

Sålunda komma vi ändock till sist till ett slags aftal som form för statens födelse — eller kanske rättare för dess dop — men icke inåt utan utåt, med andra stater. Fördragsformen som den naturrättsliga statsläran satte i spetsen för den primära statbildningen, visar sig i verkligheten vara krönet och fullbordan på den sekundära; den kommer icke först i processen, utan allra sist, emanerande ur ett slags statssystemets rätt att komplettera sig själft.

Första ordet vid denna makternas dom har gifvetvis den (eller de) genom den nye pretendentens anspråk direkt förfördelade gamle ledamoten af statssystemet. Står han på sin rätt och häfdar den, som Sverige mot Norge 1814, då är processen redan från början för nykomlingen förlorad. Bevakar han icke sin rätt, som Sverige mot Norge 1905 och Turkiet mot Bulgarien 1908, då är proceduren förenklad, men de andra staterna hafva gifvetvis alltjämt sina vota ograverade.

Kunna vi skönja några omständigheter i målet, som jämte nationaliteten kunna gälla som surrogat för laga åtkomsthandlingar? En är, att nykomlingen skall vara organiserad som stat, med en regering som kan uppehålla ordningen och föra dess talan; redan här låg domen öfver

»republiken Formosa» 1895 och den »lettiska republiken» 1905, väl äfven öfver Albanien 1913. Som en annan torde gälla, att landområdet i och för sig är ett tillnärmelsevis naturligt helt, utan allt för mycket intrång på andras. Men bortom dessa yttre förhållanden af regements- och geopolitisk art, torde också läggas mycken vikt vid den synpunkten, om nationen i fråga visat sig äga förmåga af en självständig insats i den för statfamiljen gemensamma kulturen. Detta kraf sänker Albaniens aktier djupt under pari, medan det är tillåtet att antaga att det var det som vägde mest i Norges vågskål 1905: för sin suveränitet lär det mindre haft att tacka några yttre företräden än Ibsens poesi, Griegs musik, Nansens bragder och Bugges vetenskap — dessa höga kulturprestationer hafva imponerat på världen, och säkerligen också väsentligt bidragit att hålla Sveriges arm tillbaka. Men hvad historien först och sist fordrar af en nation som skall anses värdig dess högsta rang, den suveräna statens, det är vilja och kraft och beslutsamhet att i handling till hvarje pris häfda sin »personlighets rätt». Detta är det mest afgörande inför domstolen, helt enkelt därför att det fordras kraft att öfvervinna det. Därför har rangställningen tillerkänts en nation på $2^1/_4$ millioner som Norges — medan den ännu förmenas en nation på 35 millioner som Ukraines. Sålunda gör sig äfven här till sist själfva lifskraften gällande, under rättens former.

Vi hafva här talat endast om sådana staters tillkomst, för hvars skull statssystemet måste genomskäras och annans rätt kränkas. I sådana företeelser som Italiens och Tysklands enande till nya storstater ligger problemet i viss mån annorlunda och mera enkelt. Statssystemet kan visserligen äfven där vara djupt intresseradt, för jämviktens skull, men någon kränkt rätt föreligger vid en sådan process icke, då sammanslutningen icke rubbar grannars gränser. Ingen utomstående kan här finna anledning till protest i rättens namn, lika litet som vid ingåendet af en allians eller »entente».

Här verkar lifskraften direkt och ända till slutet, på den nationella solidaritetens bas, utan behof af konfirmation utifrån. Så till vida se vi här, på kulturens höjder, ett fall af primär statbildning igen, fast gifvetvis inåt i rättsliga former.

Den klagan, som här kan tänkas, kommer i stället inifrån. Ty vid hvarje sådan sammanslutning måste ju stater *dö;* de forna småstaterna inom den större nationen måste uppge sin statliga tillvaro, i samma mån den nya förbundsstaten blir organiserad som en verklig stat. Historien vittnar, att det moderna Italiens uppkomst sålunda kostade 7 stater lifvet (Sardinien, Båda Sicilierna, Toscana, Parma, Modena, Lucca, Kyrkostaten) och det nya Tysklands 4 (Hannover, Kur-Hessen, Nassau, Frankfurt a. M.). Detta blir i och för sig en europeisk dödslista på 11 nummer från sista tidehvarfvet; och då hafva vi ändock icke räknat med rent konstlade och förty efemära statbildningar som de napoleonska konungarikena Västfalen och Italien eller Wienerkongressens skapelser Krakau (1815—1846) och Joniska öarne (1815—1864). Här går således gammal rätt till spillo; och när detta icke sker genom frivillig uppgörelse, så kan gammal lojalitet länge reagera mot den nya segern i nationalitetens namn, såsom i Hannover. För oss står det klart, att en sådan död är det nödvändiga offret för ett inträde i den fulla personlighetens härlighet. När t. ex. Sardinien frivilligt afstod från statlig tillvaro för att uppstå i Italien, då se vi en naturlig utveckling framåt och uppåt. Historien ger också här sin bekräftelse, då hon stämplar sådan partikularism som ren atavism, allt mera öfvervunnen ju mera den nya nationalstaten hinner växa in i sitt kall. Vid sådana grafvar höfves tillfredsställelse och inga tårar. Att uppgå i ett högre lif — det är för stater som för enskilda den tanke, som bryter dödens udd och betager dödsriket dess seger.

Stå vi icke nu i själfva verket vid svaret på frågan om staternas förgänglighet? Det är intet som hindrar att

uppfatta den anförda historiska tilldragelsen som förebildlig och af allmän räckvidd. Visserligen hafva vi icke ännu kunnat konstatera en bestämd tendens till raspolitisk sammanslutning med uppsugning af nationalstaterna (ofvan s. 118); men det öfverensstämmer dock med våra innersta föreställningar, att mänskligheten en gång skall realisera sin enhet äfven i politisk form. I denna »universalstat» måste ju de statliga lifven rinna ut som floder i hafvet; låt vara att deras skilda fåror alltjämt skola kunna urskiljas (i föderalismens tecken). Här är det oss tillåtet att finna den biologiska analogien bekräftad intill slutet, och detta utan kränkning af vårt odödlighetshopp. I belysning af sådana fakta som Preussens uppgående i det stora Tyskland bjuder oss tanken på staters dödlighet icke längre emot.

Men Europas dödslista från senare tider har ännu ett fall, där förgängelsen fått taga ut sin rätt utan att det faller någon försonande skugga öfver grafven. *Polen* har icke uppgått i någon högre organisk enhet, icke uppgifvit sin tillvaro till nationalitetens förmån, icke heller dött en naturlig död: det är af andras hand utstruket ur historien, där det i århundraden var ett väldigt rike — dess stämma i världen är tystad med våld, och dess husvilla nation lefver nu inhyst i trenne främmande boningar.

Se vi så längre fram mot våra egna dagar och utanför Europas gränser, så kunna vi anteckna åtminstone trenne fullbordade fall af samma våldsamma slag: *Transvaal* och *Oranjefristaten* i Sydafrika 1902 samt *Korea* i Östasien 1910. I dessa fall var banemannen en ensam öfvermakt. På andra håll se vi flera makter förena sig mot ett tilltänkt byte, liksom i Polens kasus, och inleda exekutionen genom uppdelning i »intressesfärer»; så hotas Siam af Frankrike och England sedan 1896 och Persien af Ryssland och England sedan 1907, och samma Damoklessvärd har länge hängt äfven öfver Kina och Turkiet — för att slutligen i världskriget komma till synes öfver själfva den österrikisk-ungerska stormaktens hufvud.

Äfven i dessa processer finna vi rätt och realitet i en underlig blandning. Polen styckades på fördragsenlig väg, Siam och Persien likaså, burerstaterna medgåfvo i formligt aftal uppgifvandet af sin självständighet. Sådana rättsliga procedurer skola dock icke förvilla om det väsentliga i ett öde som Polens. Det var förberedt inifrån, innan hugget föll. Den polska statens undergång är ett skolexempel på den »perniciösa anämi» inom statslifvet, som vi redan på etnopolitikens kapitel närmare studerat (s. 119). Icke de främmande makternas delningsfördrag af 1772 och 1793 och 1795 är alltså dödsorsak; de äro endast moment i exekutionen; döden satt i denna stats hjärta, där *nationaliteten värkt bort*. Resultatet låg för ögonen i samtiden: »där det fanns två polackar, där fanns det tre olika meningar». Beröfvadt det bärande och stödjande elementet af offervilja för det allmänna, upplöste sig det polska folket i individernas lössläppta självsvåld; så blef staten en anarkihärd, smittofarlig för omgifningen, som däraf fick anledning att gripa in, och föll sedan ett lätt byte. Nationalitetens sjunkande drog på en gång faran öfver staten och slappade dess motståndskraft i faran. Vårt naturliga medlidande vid det stora lidandet bör icke förleda oss att förbise det organiska i detta öde. Skådespelet är icke tragiskt, endast »negativt patetiskt», för att anlita den ästetiska terminologien. Det var en regelbunden exekution öfver ett utlefvadt folk, som själft fällt sin dom[1].

Det förhöll sig icke annorlunda med Korea och i viss mån äfven med Persien i våra dagar. Länge nog hade de visat sig omgifna af en förtunnad lifsluft. I ålderdomssvaghet förde de en vegeterande tillvaro. Inga tillskott hade de att ge till mänskligheten gemensamma fonder. Denna impotens

[1] Med dessa anmärkningar är visserligen icke meningen att frikänna Polens bödlar från skuld. Som moment i den nuvarande nationella renässansen får betraktas Balzer, Aus Problemen der Verfassungsgeschichte Polens, Krakau 1916: ett försök till "Ehrenrettung" af den gamla republiken på dess mest angripliga område, författningens.

kunde icke maskeras med förskönande slöjor, som Persiens »konstitutionella» karta. De hade begått den synd, som icke förlåtes, synden mot utvecklingens lag. De voro vägda på vågen och befunna för lätta. Sedan var det blott en tidsfråga, när de fötter skulle komma för dörren som skulle bära dem ut.

Burerstaternas problem ligger delvis annorlunda. Visserligen hade de icke mycken skatt att ge den högre kulturen, där de dragit sig tillbaka på sina »undantag» i en aflägsen världsdelsvrå; men ingen har påstått att de brusto i medborgarsinne eller fysik och moralisk lifskraft. När våldet går fram öfver sådana stater, då kan man tala om en verklig tragik. Då passa tårar vid grafven bättre än vid Polens och Koreas, för att icke tala om Hannovers.

Men vid sådana grafvar finnes också hopp, och detta hopp har, efter endast fem år, ljusnat öfver Transvaal och Oranjestaten, i det att segraren beviljat dem första gradens självständighet (autonomi) igen, för att efter nya två år inrymma dem en full föderal frihet. Härmed beröra vi det egendomliga fenomen af *reinkarnation*, hvars möjlighet i yttre måtto så skarpt skiljer statens hädanfärd från den enskildes. Under vissa omständigheter kunna stater, som gått under, födas på nytt, till delaktighet i ett senare statssystem. I själfva verket äro alla statliga födelser, som redovisades på vår lista (ofvan s. 163 f.), pånyttfödelser efter seklers afbrott, Norges ej mindre än Serbiens och Bulgariens; endast Belgien och Luxemburg undantagne. De voro under medeltiden blomstrande stater, men så lade sig främmande herradömen mer eller mindre tungt öfver dem, och först nationalitetens tidehvarf väckte dem åter till statligt lif.

Här är i verkligheten ett sammanhang, som nu är lätt att konstatera. Vi känna redan, att nationaliteten är en dynamisk kraft som kan stiga och falla upprepade gånger under samma nations lefverne (ss. 93, 119). Dess fall betecknade statens undergång; skall icke dess nya stigande regel-

rätt beteckna statens återvändo?[1] Och är det icke naturligt, att själfva fallet med dess följder skall bringa vågen till stigning igen? Den gemensamma sorgen och skammen skall utan tvifvel, där ännu icke all lifskraft försvunnit ur nationen, lägga den individuella själfviskheten under ett hälsosamt tryck till förmån för det nationella medvetandet. Sålunda kan yttre slafveri för en nation blifva ett lidandets dop till förbättring. Här finnes ett hopp äfven för Polen — som världskriget också nu synes vilja bringa i uppfyllelse.

När nationen lefver kvar efter den statliga tillvarons förlust, är således ännu icke allt förloradt. Staten visar sig här som det mera tillfälliga, nationen som det djupare väsendet. Men det finnes ett fall, där hvarje förhoppning för staten är utesluten, och det är *nationens egen död*. Nationalitetens död är en »andlig» död med hopp om uppståndelse; nationens död är en lekamlig och evig. Ty utan sin nation är den moderna staten otänkbar. Försvinner staten, så kan nationen lefva kvar på sina objektiva förutsättningar; men försvinner nationen, då försvinner äfven staten, ovillkorligt och utan återvändo. Därför kunde väl den antika kulturen få en renässans, men aldrig den antika staten; ur nya assimileringar hafva de nya nationerna på halföarna uppstått till grundval åt de nya staterna, sedan de gamle grekerna och romarna förlorat sig i folkblandningen som förbrukade knappar i den Ibsenske knappstöparens slef (Peer Gynt).

Vi känna redan vägen på hvilken de förlorade sig: »tvåbarnsystemet». Jag har en gång betecknat det som *nationell paralysi*, därför att det i själfviska beräkningar

[1] Den deductio in absurdum, som Jellinek tycker sig finna i denna »jeder biologischen Analogie spottende Auferstehungslehre», s. 155 n., upplöser sig här i ett naturligt sammanhang, och kastar vid denna upplösning ett egendomligt ljus öfver denne författares deklaration å s. 153 n.: »Mein Gegensatz zur organischen Lehre ist der der Erkenntniskritik zur Dogmatik».

offrar hvarje tanke på släktet. För anämi finnes hopp, för paralysi icke. Individen kan dräpa själfva nationen, liksom han kan dräpa nationaliteten.

Men när vi nu efter tvänne årtusenden se denna folksjukdom åter kasta sin mörka skugga öfver vår världsdel, i hägnet af en individualism som här häfdar sig på det skenbart mest oangripliga område — det är då, som den stora frågan möter oss i sin allvarligaste gestalt. Är detta det normala slutet, för de folk som lyckats undgå bråddöden? Få vi icke behålla tron på den död som är ett uppgående i ett högre lif — skola floderna försumpas innan de nå hafvet? Tvingas folken, efter längre eller kortare färd, af dunkla lagar in på denna dödens väg? Äro de absolut förgängelsens slafvar, liksom vi människor, så att knappstöparslefven till sist obönhörligt väntar dem alla?

Härmed komma vi på fullt allvar tillbaka till utgångspunkten för denna undersökning. Hvarken Sardiniens uppgång i en högre lifsform eller Koreas nedgång i en lägre, som kan vara öfvergående, ställa oss inför problemet om statens förgänglighet så direkt som Frankrikes närvarande befolkningsstatistik under starkaste statsutveckling. Det är ju möjligt, och ligger icke långt borta, att fatta äfven detta fenomen som förebildligt: en tragisk lösning på samma problem som i Sardiniens fall får en lycklig lösning. Och det intresse, hvarmed vi afvakta världskrigets verkningar på denna punkt (ofvan s. 121), växer till världshistoriskt.

Frågan står alltså så: för 2000 år sedan fanns ingen af Europas nuvarande stora nationer i lifvet — skall någon af dem finnas kvar 2000 år härefter? Frågan är i viss mån likartad med den, som moderna zoologer framställt med afseende på *djurarternas* bestånd: har det verkligen alltid varit naturrevolutioner som framkallat digerdödarne inom den paläontologiska världen, eller äro själfva arterna dömda att småningom upplösas inifrån? Ännu en analogi bjuder oss *ätterna* inom ett folk, enligt FAHLBECK's undersök-

ningar, som visa dem (inom en viss befolkningsgrupp) i hög grad underkastade förgänglighetens lag.[1]

Längre än till sådana frågeställningar och analogier kunna och vilja vi icke komma i detta ämne. Här är vetenskapens väg slut, och *trons* begynner. Men om vi alltså här brista i bevisningen för vår organiska uppfattnings riktighet, så är att märka att dess motståndare icke mindre blifva beviset skyldiga; ty en stats existens i tusende år är, räknadt med dess långa lifsförlopp, intet som hälst bevis på odödlighet.

Ett resultat hafva dock dessa blickar ut mot det ovetbara skänkt oss, och detta af omätlig betydelse såväl i praktiskt som teoretiskt hänseende. *Statens lif ligger till sist i individernas hand.* Det står i deras makt att både stärka och försvaga, förlänga och förkorta det. Vi veta icke, om evigt lif är någon stat eller ens någon nation beskärd; men det se vi, att det i afgörande mån beror på individerna själfva om deras stat skall få *länge lefva på jorden!*

*

Vid en återblick på den bana, som vi nu vandrat till slutet, skola vi icke finna någon verklig svårighet att antaga den organiska uppfattning, enligt hvilken äfven staten är en lifsform under inflytande af lifvets stora lagar; medan vi å andra sidan af denna synpunkt hämta en klarhet öfver statens faktiska uppträdande, som intet annat betraktelsesätt ens närmelsevis kan skänka.

Det ligger i denna vår lösning af statens problem en stark accent på *nödvändigheten* gent emot friheten. På alla områden — rummets, nationalitetens, hushållets, samhällslifvets — hafva vi sett stora nödvändigheter upp-

[1] Fahlbeck, Sveriges adel, I, 1898, Folks och släkters undergång, ss. 125—139. Politiska Essayer, I, 10 f. Hela detta kapitel innehålles, någon gång bokstafligt, i de tre essayerna från 1907—8: »Staters och nationers förgänglighet», »Persien, huru stater dö», och »Bulgarien, huru stater födas», ibm ss. 1—28.

stiga med makten af naturlagar och lägga en ram kring statsmannens rörelsefrihet. Härmed är ett element af förnuft och fri vilja *icke* hos staten förnekadt. På alla områden hafva vi tillika sett glimtar däraf, då vi framhållit statens egen förmåga att återverka på sitt rum, sin nationalkaraktär, sin ekonomi, sin samhällsharmoni. Hade vi valt vår utsiktspunkt från andra hållet, d. v. s. till ämne tagit staten som kulturform, då skulle ljuset fallit ännu mera bjärt på denna sida. Detta har icke varit vår uppgift vid närvarande undersökning. Den sidan har nog af skarpsynta målsmän, för att icke tala om intresserade advokater. Där står det stora flertalet. Det syntes verkligen af nöden att komplettera denna traditionella belysning från höger med en belysning också från vänster. Resultatet ligger före i närvarande undersökning. Det var klart i sig själf, att det skulle innebära en annan fördelning af ljus och skugga i problemet. Men det skall icke heller döljas, att bakom denna belysningseffekt ligger också ett nytt utslag i själfva balansen mellan nödvändigheten och friheten: en förskjutning till den förras förmån.

Vår framställning är ingen frihandsteckning, som man ofta kan säga om motsidans. Den är från början till slut gjord efter lefvande modell. Vi hafva på alla punkter observerat de faktiska staternas färd, innan vi lagt observationerna samman till gestalten af en tendens eller lag. Därför underkasta vi oss icke det domslutet, att vår ståndpunkt skulle vara »Dogmatik» gent emot »Erkenntniskritik» (Jellinek, ofvan s. 172 n.). Skillnaden ligger på annat håll. Där den motsatta läran måste konstatera idel undantag, där hafva vi dristat oss att vända på bladet och jäfva läran och konstatera regeln i andra riktningen. Och den regeln lyder så, att staten är primärt en intresse- och maktsfär och icke en rättsfär: ett sinnligt-förnuftigt väsen med accenten på den sinnliga sidan.

Häraf inses en gång för alla den ringa kraften af mellanfolkliga förbindelser. De gälla »rebus sic stantibus»,

sade Bismarck. Folkrätten har så ringa anseende, att det i djupaste fred slutes nya aftal för att bekräfta gällande rätt i fråga om en så elementär sak som riksgränser (Nordsjö- och Östersjöaftalen 1908). Så skref en tidning som *Morning Post* i okt. 1908, efter Ö. U:s aktion på Balkanhalfön: »Om en stat ser sig i stånd att bryta sitt ord, finnes det inga medel att tvinga den till att hålla tro och lofven, så länge icke det brutna ordet innebär en så svår oförrätt mot någon annan makt att det framtvingar ett krig.» Det var en tröstlös analys midt i pacifismens och den internationella rättsbildningens blomstrande tidehvarf; men det släkte, som nu i världskriget upplefvat Italiens och Rumäniens affall från sina egna allierade och krigsförklaringar mot dem, skall icke förmå jäfva den.

Det synes, som vore det icke ens en vinning under sådana omständigheter att vårda illusionen om staternas höga ståndpunkt i förnufts- och rättshänseende. Vi se dem med stora åthäfvor utställa »rättens och rättfärdighetens principer» till ledstjärnor öfver fredspalatset i Haag; men i praktiken märka vi af rättfärdigheten föga mera än de 7 och 70 *fallen!* Hellre än att i vanmäktig bitterhet räkna dessa återfall i synden och bara fördöma, borde vi ändtligen lära oss förstå de nödvändigheter, under hvilka staterna gå sin gång. Då skola vi mindre förvånas öfver hvad som sker, och kanhända också kunna mera glädjas åt de glimtar af mellanfolklig rätt som trots allt blifvit tidernas vinning. Icke som skulle vi någonsin släppa själfva rättskrafvet; att utveckla denna gnista till en klarare låga, det är en uppgift utan prutmån; men vi skola törhända finna den rätta vägen därvid icke vara den att bara döma och fördöma, utan att först söka förstå och sedan hvar i sin stad och stat söka tillsätta ett plus af ökad ansvarskänsla.

När presidenten Krüger landsflyktig satte sin fot på Europas jord, så välkomnades han af en fransk tidning

med orden: »*pardon pour l'Europe* — förlåt oss, att vi under våra omständigheters makt icke förmådde göra hvad vi ville och borde!» Det är något af den känslan, som höfves vid åsynen af staternas lif i svåra tider, och icke bara oförståndets eller den kanske opröfvade dygdens förkastelsedom. Att förstå är understundom att förlåta.

Jag döljer nu icke för mig, att dessa synpunkter innebära en djupgående omvärdering af konventionella värden, som kanske synas mången rent omistliga. Och det har understundom förefallit mig som om jag yppade farliga hemligheter, då jag sålunda här — i närmare eller fjärmare anslutning till andra moderna tänkare och iakttagare — måst reducera staten från filosofernas rättsstat och förnuftiga väsen till ett i självviskhet bundet, under lifsnödvändigheter famlande väsen af lägre förnuftsutveckling än den till hvilken individen kan höja sig. Utan tvifvel synes det vara en mera ideell och förty värdig uppfattning att i staten se det obetingadt högre väsendet. Jag har själf i yngre dagar burit stickor till den offerelden. Den utgår från en allmänt utbredd auktoritetstro, som är lika stark vare sig auktoriteten är en monarkisk tradition eller en parlamentarisk majoritet. Och skulle den nu också vara en fiktion, är den icke i hvarje fall som sådan nyttig och nödvändig? Eller huru eljest härleda en obetingad lydnadsplikt till staten, om medborgaren icke i personlighetsutveckling obetingadt står lägre än staten?

Det är tydligt, att vi icke kunna lämna denna sistnämnda fråga utan ett svar. Svaret behöfver i grunden icke sträcka sig öfver en enkel hänvisning till fjärde budet. Frågan, så naturlig den må synas, är bemängd med det förflutna århundradets rationalism, som i framåtskridandets namn måste vädras ut ur vår statslära och statspraxis. Den känner icke lifvet själft. Den tror, att lifsförhållanden bestämmas uteslutande af abstrakta faktorer, rätt och förnuft. Mot denna ståndpunkt ställa vi det fjärde budets imperativ: *du skall hedra din fader och*

moder! Hvarför? Därför att de äro högre personligheter än du, mera framskridna i rätt och förnuft? Nej, därför att *dig* må väl gå. Det är sitt eget väsens lag, individen underordnar sig, då han lyder staten, som är den (relativt) medvetna och förnuftiga formen för den nation hvaraf han är en lem. Här är icke frågan om att mäta den enas eller den andras skäppa förnuft, utan om lifsnödvändigheter.

Problemet är alltså identiskt med det privata lifvets och upplyses däraf. Endast den, som kräfver högre fullkomlighet af sin moder för att vilja tillbörligt hedra henne, endast han skall i vår statslära finna anledning till minskad respekt för sin egen stat. Inser man åter, att ett personligt förhållande lättare uppstår gent emot en annan personlighet på godt och ondt än mot ett abstraktum, låt vara rätt och godt, då skall man i vår statsförklaring tvärtom finna ett ökadt stöd för förtroendet mellan stat och borgare. Staten hvälfver sig på ett annat sätt öfver den enskilde, men icke mindre högt därför att hvalfvets konstruktion är moralisk i st. f. juridisk.

Det ankommer på staten att vårda detta förtroende som sin verkliga bärkraft, så att dess öfvermakt icke får något af tvångströja för medborgaren, utan kännes honom som en naturlig lifsluft; sålunda blifver nödvändigheten för honom förvandlad till frihet. Men det ankommer också på individen att finna sig i den själfsvåldets begränsning, som hör med i hvarje förnuftig tillvarelseform, och sålunda möjliggöra den fasta statsutveckling, vid hvilken hans egen välfärd i grunden är olösligt förbunden.

Afslutning
om statens ändamål.

Icke individernas välgång utan nationens. — Materialism och idealism i statsläran. — Återgång till naturen. — Icke lyckan utan personlighetens fullkomning.

Från studiet af statens förhållande till de olika sidorna i sitt eget väsen har undersökningen till sist skridit in på statens förhållande till de enskilda individer, som utgöra cellerna i hans nationella kropp.

Är då deras välgång hans enda och sanna *ändamål?* Från olika tidehvarf ljuder denna lära oss till mötes i olika formuleringar: att öka summan af privatlycka (Bacon), att skapa största möjliga lycka åt största möjliga mängd af individer (Bentham). Naturrätten och den historiska liberalismen kunde ju icke hafva något annat svar på den urgamla frågan, då de deriverade staten ur individerna allena. Svaret är också historiskt förklarligt såsom negering af absolutismens polisstat, den där öfverhufvud icke kände något verkligt ansvar för individerna själfva eller öfverhufvud några gränser för statens makt. Således trodde sig franska revolutionen göra nog med att slå fast de individuella rättigheterna inom en strängt fixerad frihetssfär och anvisa staten ställningen af vaktpost kring denna sfär. Från annat håll tog sig reaktionen en annan form, i det att man satte statens ändamål i hägnet af rättsordningen som sådan. Locke är den förra och Kant den senare lärans store banérförare i det allmänna tänkandets värld. Men vare sig uppgiften söktes i den ena eller

den andra riktningen, vakt kring friheten eller vakt kring ordningen — i båda fallen bestämdes svaret af förhållandet till individen allena.

Detta innebär i grunden, att man gör staten till individens tjänare. Han blir ett bolag utan annan uppgift än intressenternas förkofran. Han är till för deras skull. Han har intet självändamål. Detta är den historiska liberalismens ståndpunkt, mot hvilken Hans Järta på sin tid hos oss var en så förbittrad motståndare; och man tager säkerligen icke fel, om man ännu i dag som är uppfattar den som den populära, mer eller mindre oreflekterade, men knappast betviflade meningen.

Vår organiska uppfattning bevisar äfven därutinnan sin högre sanning, att den återger staten ett eget mål. Detta blir möjligt endast för den som i staten ser en verklig personlighet med sitt eget lif, icke ett blott konglomerat af individer; enligt lagen för all organisk tillvaro, att det hela är något annat än summan af sina delar. [1] För att taga ett yttre och klart synligt exempel: Tyska riket är icke endast summan af sina delstater, utan något nytt, starkt och stort, som tillkommit genom deras organiska sammanväxning; därför kan dess mål icke heller vara allena delstaternas trifsel, utan den nya större personlighetens. Denna statens personlighet hafva vi funnit i nationen. Staten är icke längre något abstractum, han är olösligt bunden vid en nationell individ, så att han har sin nation att svara för. Alltså är statens ändamål nationens välgång. Här är han tjänare, men åt sitt eget personlighets mål. Här se vi icke heller någon begränsning till frihet eller säkerhet eller rätt. Den moderna statens område sammanfaller med det nationella lifvet. Endast mot det individuella kvarstår begränsningen, på den punkt där individen har sitt personlighetsmål.

[1] "Das Volk ist von der Summe der Volksgenossen so weit verschieden als der Baum von der Summe seiner Blätter", Kurt Riezler, Die Erforderlichkeit des Unmöglichen, 1913, s. 202.

Detta är svaret på frågan om statens ändamål och nödvändiga uppgift. Det visar ännu en gång, hurusom nationen är en integrerande del i hans väsen; utan detta sammanhang stannar svaret i allmänna talesätt, där det icke sjunker ned till stöd åt individualismen. Men mellan stat och individ ges i grunden ingen konkurrens. De löpa jämnsides i historien, såsom uppbärande hvar sin af hennes stora rörelsekrafter. Individen uppger ingen egen rätt genom att tjäna staten. Och han förnedrar icke sig själf genom att ställa nationalismen som äfven ett praktisktpolitiskt program — särskildt där nationalitetens låga grad så påkallar — ty detta visar sig nu som hans enda väg att fullgöra den skyldiga tributen till hans eget släkte inom mänskligheten stora familj.

Vårt svar visar ännu en gång staten liksom afkopplad från individens fria handling, och skall därför icke tillfredsställa där man (som JELLINEK) i staten ser primärt en skapelse af medvetet mänskligt förnuft. Men vi tro, att bakom både stat och människor ligga elementära skapande krafter, som de äro på djupet underkastade. Inför denna syn framstå staterna mindre som ledare af sina öden än som ledda på sina vägar, af inflytelser hvilkas djupaste källa är belägen utanför deras eget medvetande; och vår närvarande framställning har velat bidraga att sprida något ljus öfver arten af dessa inflytelser.

Man säger, att detta är en materialistisk uppfattning. Vi känna denna risk, i en värld som har så lätt att förväxla vittnet med gärningsmannen. De, som verkligen vilja döma rättfärdigt, skola måhända döma annorlunda. De veta, att materialisten aldrig får syn på materialismens verkliga utbredning i tillvaron. Verkligt skarpsynt därför är endast den, som i sitt hjärta sörjer däröfver. För honom är det kanske till sist också möjligt att skönja en *kraft från ofvan* i krafternas spel från nedan.

Men det bör icke heller lämnas ur sikte, att vår analys direkt beträffar en statstyp som mer än någonsin synes

fången i materiella omsorger. Det är den moderna statens problem vi närmast haft i sikte. Liksom FUSTEL DE COULANGES för ett halfsekel sedan tecknade »staten i forntiden» och fann dess väsen vara kulten, så hafva vi här sökt fånga bilden och väsendet af den stat som i verkligheten omger oss. Och då skall det slå oss, att dess skilda manifestationer till sist förena sig i en och samma välbekanta tendens. Denna sträfvan efter geografisk individualitet, nationalitet, autarki och intressegruppering — är det icke alltsammans endast olika former af den *återgång till naturen*, d. v. s. anknytning till driftlifvet, som ROUSSEAU predikade för individen! Det är på statslifvets personlighetsområde en materialiseringsprocess, som väl harmonierar med andan i ett materialismens tidehvarf. Icke minst synes den svara emot en internationell politik som förefaller mer än någonsin blottad på ideella motiv. Jämförelsen mellan medeltidens korståg mot Jerusalem och det sista sekelskiftets stormaktståg mot Peking kan måhända anses betecknande för denna allmänna utveckling. Den stat, som Coulanges (måhända något öfverdrifvet) fann absorberad af kult och offertjänst, har alltså genom medeltidens romantik hårdnat till en typ absorberad af arbete och näringsbekymmer, utan tid till bön och utan lust till offer. Är det icke en naturlig växt från barndom genom ungdom till hård och kämpande mandom?

Midt i denna tid af öfverströmmande Martha-omsorger släppa vi emellertid icke hoppet om en stat, som skall få tillfälle att sörja för annat än de gamles »panem et circenses», bröd och skådespel, lifsuppehälle och nöjen åt de enskilda individerna. Äfven nationerna lefva dock till sist icke af bröd allena och ännu mindre af nöjen. Här går den verkliga skärningslinjen mellan materialism och idealism: i uppfattningen af hvad som borde vara, icke i uppfattningen af hvad som är. Materialisten ser för staten liksom för individen intet annat mål än *lyckan,* att få svälla ut på sin naturell och segla för drifternas medvind, med

minsta möjliga risk och besvär. Idealisten vet af ett ansvar för kursen, alltså äfven för statsskeppets kurs framåt. Och hvart skall kursen ställas? »Det skal man ane», svarar knappstöparen på Peer Gynts fråga efter »Mesters mening». Det är statsmannens djupaste plikt att ana meningen med sin stat och därefter ställa rodret. Sedan må han icke väja undan för svårigheter, hinder, kanske stora lidanden, som möta på vägen. Ty ett är visst: genom en sådan färd allena vinner hans nation det som för folk som för enskilda är förmer än lyckan, det enda som i grunden betalar lifvets pris, nämligen *personlighetens förbättring* till allt större fullkomlighet. Att fullkomna folkanlaget blir sålunda till sist statens mål — sedan må det gå med lyckan som det vill, eller rättare: sedan kommer den verkliga lyckan af sig själf.

Detta må vara vårt sista ord i denna undersökning af staten som lifsform. Vi ha sett den samtida staten, af tvingande skäl, föga framskriden på en sådan väg eller ens mycket medveten om en sådan uppgift. Men vi tro på en högre statstyp, som klarare skönjer och säkrare vandrar mot ett förnuftigt mål.

Bilaga.

Politiken som vetenskap.

(Ur Göteborgs Aftonblad den 22 och 26 mars 1901.)

— —

Hvarje blick i historien visar huru staterna där skrida fram i fastare eller lösare gestalter, i växt eller förfall, men dock alltid som ett slags enhetliga väsen. Detta *personlighetsdrag* hos statssamfunden framstår särskildt starkt, när vi betrakta "makterna" i vår egen tid, där de "sitta vid rådsbordet" och tala med hvarandra, eller gå i fält och strida med hvarandra, alltid med egna viljor, egna beräkningar, egna karaktärsdrag. Uppfattningen af staterna som ett slags personligheter har också trängt in i den allmänna föreställningen, där man icke blott talar om England, Amerikas Förenta stater o. s. v. som handlande viljor, utan understundom rent af gifvit dem privatnamn och yttre bild för den karrikerande fantasien (den däste "John Bull", den länge magre "Uncle Sam", o. s. v.).

All verklig kunskap om staterna måste därför från början förutsätta ett slags personlighet hos dem. De utgöra på hvarje gifven tidpunkt ett sällskap individer; och på dem riktar politikern sin forskande blick, liksom psykologen på privatindividerna och zoologen på djuren. Från empiriskt studium af de enskilda individerna söker han leta sig fram till generella arter (statsformer) och sist till statens eget, historiskt gifna väsen samt de lagar efter hvilka detta uppstår och utvecklas.

Vid detta studium erbjuder sig såsom nyttig utgångspunkt erfarenheterna från studiet af den privata mänskliga individen, som ju ligger närmare vår iakttagelse. Privatindividen måste uppfattas ur tre synpunkter: *kroppens* eller den yttre byggnaden, *själens* eller de naturliga karaktärsdragen, och *andens* eller det förnuftiga väsendet. principerna, självmedvetandet. I ganska nära analogi härmed framstår den modärna staten som en treenighet af *samhälle*, dess kropp, yttre mångfald af partikulära och spontana intressen och behof, *nation*, dess själ, folkets naturell, och *stat* i specifik mening, folkanden, den förnuftiga organisationen.

Det har icke alltid varit så. Ännu i denna stund finnas statsorganisationer, hvilka icke vunnit underlaget af en bestämd folkpersonlighet; Österrike är exempel härpå, och visar tillika makten af den "nationalitetsprincip" som i vår tid reagerar emot dylika anakronismer. Det blir därför en viktig uppgift för den moderna politiken att uppvisa, huru staterna allt mera mognat till fulla och hela personligheter, med personlighetens alla hufvudbestämningar, allt ifrån de första fröna i naturfolkens sociala bildningar.

Ur denna synpunkt innesluter politiken i vidaste mening hela historien, för så vidt man fattar historien såsom vetenskapen om lagarne för statslifvets utveckling. Historien är i grund och botten en statsvetenskap. Men efter nutidens i praxis genomförda differentiering komma historia och politik att förhålla sig ungefär som geologi och geografi. De kunna icke undvara hvarandra; historien kan icke undgå att studera sina utvecklingslagars föreliggande resultat, politiken kan icke heller förbise de bestående förhållandenas genesis. Men de skilja sig principiellt därutinnan, att politikern tager hänsyn till det förgångna endast för så vidt det tjänar honom till att förstå det närvarande, medan historikern ser på de samtida förhållandena endast ur den synpunkten att äfven de tjäna honom som medel att förstå utvecklingen, rörelsen själf.

Är det alltså politikerns särskilda uppgift att söka systematisk klarhet i studiet af sin tids statssamfund — hvarvid han har hvarje modern vetenskapsmans ansvar att bedöma sitt studieobjekt *genetiskt* — så sönderfaller denna uppgift sedan i trenne specialuppgifter. Under den allmänna politiken faller sålunda först *etnografien*, som studerar nationerna, staternas naturpersonligheter; därpå *sociologien*, som studerar samhällena, staternas yttre konkreta gestaltningar; slutligen *statsrätten*, som behandlar de olika staternas rättsorganisationer, författningar och förvaltningssystem. Denna indelning erbjuder sig på naturligaste sätt såsom flytande ur staternas eget väsen. Fråga är blott, om statsrätten som vetenskap täcker den andliga, medvetna sidan af statslifvet; tillsvidare kunna vi, för enkelhets skull, förutsätta detta.

Den vetenskaplige forskaren i statslifvet nöjer sig alltså numera icke med att läsa författningar. Han lägger sig vinn om att lära känna de olika samhällena, som i större eller mindre grad af harmoni bilda sina respektive staters yttersidor i den praktiska världen. Och han studerar äfven de olika folkindividerna, som skapat sig dessa statsformer på grundvalen af dessa samhälleliga ståndpunkter.

Man behöfver blott tänka sig något litet in i dessa disciplíners verksamhetsområden för att hisna öfver den politiska vetenskapens omfattning, äfven sedan den genomfört sin skilsmessa från historien. En begränsning ligger dock redan däri, att politikerns intresse omfattar

endast de folk, som utvecklat sig till verkliga stater, och endast de sidor af deras samhällslif, som direkt karaktärisera den föreliggande staten som individ. Etnografien upplåter åt sina speciella forskare väldiga marker af folkstudium, sociologen likaså stora vidder af ekonomiska och andra spörsmål, hvilka icke komma politikern mycket vid. Men lite folkpsykologi och statistik måste alltid stanna kvar inom politikens domän. Detta är nödvändigt för politikens primäruppgift: att söka kunskap om de faktiskt uppträdande, för handen liggande staterna. Med enbart författningsstudium kommer man härvidlag icke långt; det räcker lika litet att ge verklig kunskap om den praktiskt handlande staten, som studium af en människas principer leder in till en säker kunskap om henne själf.

*

Det blir alltså resultatet af vår undersökning af politikens område: kunskap om de olika statssamfunden i deras yttre och inre organisation, mot bakgrunden af deras faktiskt föreliggande samhällsbyggnader och deras individuella nationalkaraktärer.

Är uppgiften härmed uttömd? Man har länge trott så. Men man har därvid begått samma misstag, som då man sökt människokännedom allena genom att studera människan själf. Som handlande personlighet är människan till en viss grad underkastad förutsättningar utanför henne själf: inflytelserna af anlag, af omgifningen, med ett ord af *omständigheterna*. Utan att studera äfven dessa kommer man ingalunda till verklig ingående kunskap. Det är en af vår tids djupaste upptäckter att *till kännedom om ett föremål hör kännedomen om dess miljö.*

Man vet huru befruktande denna upptäckt varit på konsthistorien enligt Taines metod. För att förstå en konstnär måste man rikta blicken på hans släkt, hans lärare, hans vänner, hans lifsförhållanden af alla slag. Man kan gå för långt i denna metod, man kan till sist uppfatta en andlig varelse som allena en produkt af omständigheter. Men intet vetenskapligt sinne kan numera undgå att erkänna det berättigade i själfva metoden och att se de vidder af *fördjupad kunskap* som den öppnar, då den användes med förstånd.

Denna metod har på senaste åren gjort sitt intåg äfven i politikens vetenskap, och Friedrich Ratzel är här reformatorn. Att han kallar sina alster »antropogeografi» och »politisk geografi» gör intet till saken, det är kunskapen om staten som han fördjupar genom att undersöka de olika *relationerna mellan staten och dess "mark"*, landet.

I sitt land och sin territorialform har statsindividen sin en gång för alla gifna ram. Därinne slumra till en viss grad alla dess utvecklingsmöjligheter. Utöfver den kan staten icke komma. Ramen kan utvidgas genom »expansion», splittras genom yttre tryck o. s. v.; men

i hvarje särskildt ögonblick utgör den *statens nödvändiga lag*, som begränsar dess fria vilja i historien.

Kännedomen om staterna måste således numera, efter Ratzels uppslag, utvidgas till en kännedom om deras respektive gränsförhållanden, allmänna morfologiska förutsättningar, läge, rum och gestalt: med ett ord deras miljö. Man har länge upptagit dessa förhållanden i statistikerna såsom ett löst påhäng till statsförfattningen. Först nu har man fått blicken öppen för det djupa organiska sammanhanget, som måste göra denna *statens natursida* till ett af de centrala kapitlen i framtidens politiska vetenskap.

Alla vetenskaper sträfva i vår tid att materialisera sig, fästa djupare rötter i den faktiska verkligheten. Icke heller politiken har gått orörd af denna tendens. Den visar sig för dess del i en sträfvan att klarlägga de rötter som den mänskliga statsbildningen har i moder jorden själf — jämsides med en sträfvan att uppvisa staternas ekonomiska underlag i själfva samhällena.

*

Vi sammanfatta först resultaterna af våra föregående antydningar angående politiken som vetenskap.

Politiken söker systematisk kunskap om de empiriskt gifna staterna eller organiserade folken. För detta ändamål skärskådar den dessa folkpersonligheter ur desamma synpunkter som erbjuda sig vid studiet af privatindividen: icke blott de förnuftiga principernas (närmast uttryckta i rättsorganisationen, föremål för *statsrättens* specialdisciplin), utan äfven de yttre samhällsförhållandenas och samhällsbehofvens (politisk statistik eller *sociopolitik*), de naturliga karaktärs- och själsegenskapernas (folkpsykologi eller *etnopolitik*), den föregångna utvecklingens (delar af *historien*) och den omgifvande geografiska miljöns (*geopolitiken*). Den har sålunda till närmaste grannar bland vetenskaperna: juridiken som forskar efter rättens väsen och former, sociologien som studerar samhällslifvets egendomliga faser äfven utanför rättsorganisationerna, etnografien som sträfvar till en naturlig klassifikation af människosläktets olika arter utan hänsyn till deras statsbildningsarbete, historien som spårar lagarne för själfva utvecklingen af allmänlifvet, och geografien som håller sig till jordytan som sådan, vare sig människan därpå uppfört kulturella byggnader eller ej.

Som man ser, har politiken många och förnäma grannar, delvis med lysande anor; och det är helt naturligt, att den haft litet svårt att finna en själfständig plats där den kunnat stå på egna ben i de andras krets. Ja, det kan väl hända, att man rent af betraktat den som en snyltgäst, lefvande endast af smulorna från de omgifvande vetenskapernas rika bord. Men alla dylika svårigheter och misstankar skingras genast, så

snart man endast fäster blicken på politikens föremål. Är staten ett självständigt faktum i människans historia, så måste också dess vetenskap vara en självständig disciplin; och *är* vetenskapen det icke än, så skall den blifva det. Man behöfver blott fästa blicken på staterna som empiriska fakta, och man skall finna politiken lika naturligt berättigad till egen plats i vetenskapernas samfund som t. ex. zoologien.

Af detta betraktelsesätt följa ännu ett par synpunkter, som här må yttermera läggas till de förut antydda. Staten som ett empiriskt faktum är icke blott en rättsorganisation, en författning och ett förvaltningssystem, icke ens om denna organisation ses mot bakgrunden af sitt bestående samhälle, sin nationalitet och sitt territorium. Han är öfverhufvud intet afslutadt, intet stillastående. Han hör icke till den oorganiska naturen. Han är ett *lif*, som rör sig, verkar, handlar inåt och utåt. Han arbetar ständigt på att utveckla sin organisation. Han utöfvar hvardaglig verksamhet inom denna organisations ram. Han sträfvar oaflåtligt att realisera de utvecklingsmöjligheter, som folkanlag och geografisk miljö erbjuda, och att öfvervinna de begränsningar som härflyta ur samma faktorer. Han kommer härigenom i oaflåtlig beröring med andra statsväsen, i handel och vandel, i godo och ondo. Han är, likt privatindividen, ställd i en kamp för tillvaron, som absorberar en stor del af hans krafter och åstadkommer en oaflåtlig, starkare eller svagare, friktion med omgifningen.

De teoretiserande tyskarne (t. ex. Bluntschli) tala om en politik i speciell mening, till skillnad från statsrätt. Statsrätten, säga de, behandlar staten sådan den är, pröfvar institutionernas rättslighet och ser främst på författningen; politiken behandlar staten i dess verksamhet, pröfvar formernas ändamålsenlighet och ser främst på regeringssättet. Med denna senare bestämning är antydd en del af hvad vi nu velat påpeka.

Däraf följa som korollarier nya områden för den moderne statsvetenskapsmannens verksamhet. Vi nöja oss här att angifva tvänne: den *parlamentariska* (eller öfverhufvud inrikes) *politiken*, som omfattar de aktuella sträfvandena till förbättrad organisation inom staterna, och den *internationella politiken*, som upplyser om de samtida staternas inbördes relationer och mellanhafvanden samt anger punkterna för den hårdaste friktionen dem emellan.

*

Genom spekulation på statens eget väsen kommer man således till upptäckten af det ena stora området efter det andra för en självständig politisk vetenskap, som icke behöfver hålla vare sig historien eller juridiken eller någon annan vetenskap i kjortlarne.

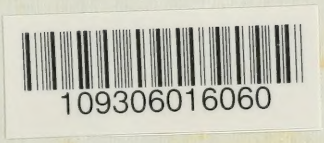
109306016060

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

JC
263
K56
V.3
c.1
ROBA